

Academiejaar 2009-2010

DE VERTALING EN HERVERTALING VAN KINDERLITERATUUR:
EEN CASE-STUDY OVER MINOES DOOR ANNIE M.G. SCHMIDT

Verhandeling voorgelegd aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte voor het verkrijgen
van de graad van Master in de taal- en letterkunde: Engels – Duits
door
Fien Lingier

Promotor: Prof. dr. Klaas Willems

VOORWOORD

Tijdens het schrijven van deze masterproef waren enkele mensen van groot belang voor mij. Ik zou hen graag van harte bedanken, omdat de meesten mij niet enkel specifiek tijdens het denkproces van deze masterproef bijgestaan hebben maar ook een grote steun vormden doorheen de afgelopen vijf jaar aan de Universiteit van Gent. Mijn onvoorwaardelijke dank gaat in de eerste plaats naar mijn promotor, Prof. dr. Klaas Willems, die mij met nuttige tips doorheen het masterproefproces begeleid heeft. Ook mijn papa Benny Lingier wil ik graag oprecht bedanken voor het vele nalezen en het bijsturen van mijn schrijfstijl. Verder bedank ik Silke Schmidt voor het verschaffen van noodzakelijke gegevens omtrent haar vertaalwerk waarbij enkel zij mij kon helpen. Mijn dank gaat zeker en vast ook uit naar mijn ouders, vrienden en familie. Zonder hun steun zou het verwezenlijken van dit werk een veel zwaardere taak geworden zijn.

0. INLEIDING	5
0.1. Vraagstelling	5
0.2. Corpus	6
0.3. Methodologie	7
1. KINDER- EN JEUGDLITERATUUR	8
1.1. Wat is kinder- en jeugdliteratuur?	8
1.2. Wat is de functie van kinder- en jeugdliteratuur?	10
1.3. Waarom werd kinder- en jeugdliteratuur zo lang genegeerd in de literatuurwetenschap en vertaalwetenschap?	13
2. HERVERTALEN	25
2.1. Wat is hervertalen?	25
2.1.1. <i>Definities van het concept ‘hervertalen’</i>	25
2.1.2. <i>Waarom hervertalen?</i>	26
2.2. Hoe hervertalen?	28
2.2.1. <i>Hypotheses</i>	28
2.2.2. <i>Hoe omgaan met eerdere vertalingen?</i>	29
2.3. Een typologie van hervertalingen: <i>Sous le signe de Mercure.</i>	32
3. ONDERZOEK	38
3.1. Minoes	38
3.1.1. <i>De auteur</i>	38
3.1.2. <i>Het verhaal</i>	39
3.2. Die geheimnisvolle Minusch	41
3.2.1. <i>De vertaling</i>	41
3.2.2. <i>De hervertaling</i>	42
3.3. Onderzoek	43
3.3.1. <i>Namen</i>	43
3.3.1.1. <i>Personen</i>	44
3.3.1.2. <i>Dieren</i>	47
3.3.1.3. <i>Conclusie omtrent namen</i>	50
3.3.2. <i>Realia (Grit 2004)</i>	50
3.3.2.1. <i>Sociaal-culturele begrippen</i>	51
3.3.2.2. <i>Eenheidsbegrippen</i>	54
3.3.2.3. <i>Historische begrippen</i>	54
3.3.2.4. <i>Geografische begrippen</i>	55

3.3.2.5. Institutionele begrippen.....	56
3.3.2.6. Conclusie omtrent realia.....	57
3.3.3. Andere opmerkelijke verschijnselen	58
3.3.3.1. Talige obstakels.....	58
3.3.3.1.1. Onomatopoeën.....	59
3.3.3.1.2. Uitdrukkingen.....	59
3.3.3.1.3. Woordspelingen.....	62
3.3.3.1.4. Toon.....	66
3.3.3.1.5. Conclusie omtrent talige obstakels.....	69
3.3.3.2. Vormelijke elementen	69
3.3.3.2.1. Lay-out	69
3.3.3.2.2. Illustraties	70
3.3.3.2.3. Conclusie omtrent vormelijke elementen.....	71
3.3.3.3. Verschillen (her)vertaling – origineel	72
3.3.3.3.1. Toevoegingen	72
3.3.3.3.2. Weglatingen.....	77
3.3.3.3.3. Conclusie omtrent verschillen (her)vertaling – origineel.....	79
3.3.3.4. Verschillen vertaling – hervertaling.....	79
3.3.3.4.1. Modernisering	79
3.3.3.4.2. Corrigeren.....	81
3.3.3.4.3. Conclusie omtrent verschillen vertaling – hervertaling	87
3.3.4. Vorm.....	87
3.3.4.1. Woorden	89
3.3.4.2. Woordgroepen	94
3.3.4.3. Zinnen.....	109
3.3.5. Hoe ging de hervertaler met de eerste vertaling om?.....	116
3.3.6. Welk soort hervertaling? (Rodriguez 1990).....	118
4. BESLUIT.....	120
5. BIBLIOGRAFIE	122
6. BIJLAGEN	126

0. INLEIDING

0.1. Vraagstelling

Kinderliteratuur schrijven is geen kinderspel. Dat geldt ook voor het vertalen ervan. Dit is te wijten aan heel wat factoren. Eén ervan is dat er op twee niveaus asymmetrie te bespeuren valt: de auteur is een volwassene die als doelpubliek een kind voor ogen heeft. Daarnaast schrijft deze auteur niet alleen voor kinderen maar moet hij ook de volwassenen aanspreken. Zij zijn het immers die de kinder- en jeugdverhalen kopen en eventueel voorlezen.

Logischerwijs volgt hieruit dat heel wat zaken het vertalen van kinderliteratuur bemoeilijken. Ten eerste wordt de asymmetrische situatie nog belangrijker. Het zijn volwassenen die kiezen welke kinderboeken vertaald worden én ze vertalen. Ten tweede gaat het bij kinder- en jeugdliteratuur vaak om een fantasiewereld, waarin verschillende elementen niet aanvaard worden of niet bekend zijn in de doelcultuur waardoor aanpassingen moeten gebeuren. Ten derde is het de taak van de vertaler om rekening te houden met de ‘vreemde elementen’ in het originele verhaal. Worden deze elementen beter geschrapt in de vertaling? Moet een waardige vervanging gezocht worden? Of kan ervoor gekozen worden om het exotische verder te laten bestaan in de vertaling? Deze drie voorbeelden zijn maar een greep uit de omvangrijke bron aan vertaalproblemen die opduiken bij het vertalen van kinder- en jeugdliteratuur.

Omdat er veel keuzes gemaakt moeten worden, is het een boeiende optie om niet alleen één vertaling te vergelijken met het origineel maar om ook een latere vertaling, een zog. ‘hervertaling’, in het onderzoek te betrekken. De oppervlakkige stelling dat hervertalingen als doel hebben vorige vertalingen te overtreffen en beter te zijn, moet worden genuanceerd. Er bestaan immers verschillende soorten hervertalingen, die niet per se beter hoeven te zijn dan de eerdere vertalingen. Van groot belang zijn de hervertaalhypothesen. Deze veronderstellen in de regel dat een eerste vertaling het originele verhaal zo goed mogelijk aanpast aan het doelpubliek terwijl een hervertaling ‘un retour au texte-source’ is (Gambier 1994:414).

Het onderzoek in deze verhandeling bestaat uit een analyse die gebaseerd is op de theorie rond kinder- en jeugdliteratuur (cf. §1) en hervertalen (cf. §2). De voornoemde vreemde elementen worden daarvoor opgesplitst in drie hoofdcategorieën: namen (cf. §3.3.1.), realia (cf. §3.3.2.) en andere talige obstakels (cf. §3.3.3.1.). Deze laatste groep valt onder de meer algemene titel ‘Andere opmerkelijke verschijnselen’ (cf. §3.3.3.), omdat er naast deze

vreemde elementen veel andere zaken zijn die speciale aandacht verdienen, zoals vormelijke elementen (cf. §3.3.3.2.), verschillen tussen (her)vertaling en origineel (cf. §3.3.3.3.) en verschillen tussen vertaling en hervertaling (cf. §3.3.3.4.). Tot slot is er nog de vorm (cf. §3.3.4.) van woorden (cf. §3.3.4.1.), woordgroepen (cf. §3.3.4.2.) en zinnen (cf. §3.3.4.3.) die van belang zijn bij het nagaan van de hervertaalhypotheses. Deze inzichten vormen de basis om de empirische vragen van deze scriptie te beantwoorden. Kloppen de hervertaalhypotheses in het geval van *Minoes* en de twee onderzochte Duitse vertalingen (cf. §3.3.2.1.)? Zijn er aanwijzingen dat de hervertaler op een bepaalde manier omsprong met de eerste vertaling (cf. §3.3.2.2.)? Met welk soort hervertaling hebben we te maken (cf. §3.3.2.3.)? Voor het beantwoorden van deze laatste vraagstelling vormt de typologie van Rodriguez een goede basis (Rodriguez 1990).

0.2. Corpus

Een algemeen bekende uitspraak is dat Duits een makkelijke taal is, ‘precies Nederlands met een Duits accent’. Wie echter de Duitse taal bestudeert vindt dit een pijnlijke, foute opvatting. Als Nederlands en Duits inderdaad zo gelijkaardig zouden zijn, zou het vertalen ook niet moeilijk mogen zijn. Voor elk Nederlands woord en elke Nederlandse uitdrukking zou in principe onmiddellijk een Duits equivalent voor handen moeten zijn. Via deze analyse wordt duidelijk dat het vertalen van het Nederlands naar het Duits niet vanzelfsprekend is. Zoals Van Vaerenbergh (1993) en Schreiber (1992) in hun artikels vermelden, vallen er veel ‘valse vrienden’ te signaleren tussen het Nederlands en het Duits. Zij geven vaak aanleiding tot foute vertalingen, zoals zal blijken uit het onderzoek (cf. §3).

Er zijn twee Duitse vertalingen gemaakt van het Nederlandse verhaal van Annie M.G. Schmidt:

- 1) *Die geheimnisvolle Minusch*, vertaald door Rosel Oehlke in 1971,
- 2) *Die geheimnisvolle Minusch*, vertaald door Silke Schmidt in 2003.

Het oorspronkelijke boek van Annie M.G. Schmidt dateert van 1970. Tussen de eerste Duitse vertaling en de Duitse hervertaling ligt een tijdspanne van 32 jaar, voldoende groot om aan te nemen dat er verschillen tussen beide vertalingen bestaan. De boeken die voor dit onderzoek gebruikt werden, dateren uit 1971 resp. 2006. Het Nederlandse verhaal is een (onveranderde) versie uit 1980. Meer informatie over de auteur (cf. §3.1.1.), het verhaal (cf. §3.1.2.), de vertaling (cf. §3.2.1.) en de hervertaling (cf. §3.2.2.) volgt in de inleiding van het onderzoek.

0.3. Methodologie

Het deel over kinder- en jeugdliteratuur is zo opgebouwd dat het vanuit het algemene op het concrete toegespitst wordt, net zoals de theorievorming rond hervertalen die eveneens van het algemene ‘Wat is hervertalen?’ vertrekt. Deze theorie vormt de basis van het empirische deel van het onderzoek. Het empirische onderzoek zelf is descriptief. Ik beschrijf de relatie tussen het origineel en de vertalingen en leg mij daarbij toe op opmerkelijke verschillen en keuzes van de vertalers. Deze bevindingen vormen de basis om een antwoord te formuleren op de hierboven gestelde vragen. Doorheen de scriptie worden in de verschillende onderdelen vaak voorbeelden aangehaald die voordien reeds besproken werden omdat ze ook geschikt zijn ter illustratie van andere aspecten, bijv. een woordspeling die van belang is bij 3.3.3.1.3. Woordspelingen maar ook bij 3.3.5. Hoe ging de hervertaler met de eerste vertaling om?

1. KINDER- EN JEUGDLITERATUUR

1.1. Wat is kinder- en jeugdliteratuur?

Voor ons is kinder- en jeugdliteratuur alom aanwezig, in boekhandels, in huis, in schoolbibliotheken, naar aanleiding van literatuurprijzen of op boekenbeurzen. Op andere plaatsen in de wereld en op andere tijdstippen in de geschiedenis is en was kinder- en jeugdliteratuur minder vanzelfsprekend. Kinder- en jeugdliteratuur werd niet door één persoon uitgevonden. Ze kan pas bestaan op voorwaarde dat kinderen als een volwaardig publiek aanzien worden door volwassenen zodat ze een eigen literatuur verdienen (Joosen & Vloeberghs 2008:19).

Kinder- en jeugdliteratuur ontstond op verschillende tijdstippen op verschillende plaatsen, toen de tijd er rijp voor was. Dé kinder- en jeugdliteratuur bestaat uiteraard niet. Er bestaan verschillende ‘soorten’ kinder- en jeugdliteratuur, afhankelijk van onder andere het kindbeeld van de auteur en het doel dat hij/zij voor ogen heeft met zijn/haar kinder- en jeugdboek. Deze kindbeelden zijn zelden identiek bij verschillende mensen, veranderen doorheen de geschiedenis, worden socio-cultureel bepaald en zijn altijd aanwezig. Bij het bestuderen en onderzoeken van kinder- en jeugdliteratuur zijn deze kindvoorstellingen daardoor een interessant hulpmiddel. Deze veranderingen merken we (met focus op het tijdsaspect) als we oudere meisjesboeken bekijken, waarin kuis en braaf verteld wordt wat de ‘Olijke Tweeling’ beleefde of als we oudere jongensboeken openslaan die uitpuilen van de seksistische en racistische uitspraken, die nu verboden zouden zijn. Als we dit benaderen vanuit het plaatsperspectief, merken we de verschillen in kinder- en jeugdliteratuur bijvoorbeeld in de Japanse jeugdboeken, “waar verregaand individualisme geprezen wordt boven collectieve solidariteit” (Joosen & Vloeberghs 2008:20).

Wat de Nederlandse kinder- en jeugdliteratuur betreft, zien velen één man als de vader ervan, met name Hieronymus van Alphen. Met zijn werk *Proeve van Kleine Gedigten voor Kinderen* uit 1778 ging de kinder- en jeugdliteratuur volgens de meeste insiders van start. Voor de tijd van Hieronymus zou er geen Nederlandse kinder- en jeugdliteratuur bestaan hebben. Kinderen hadden alleen volwassen literatuur ter beschikking. Dit is geen ongewone situatie want ‘het kind’ werd pas in de achttiende eeuw ‘ontdekt’ (Bekkering et al. 1990:11). Philippe Ariès is één van de grondleggers die zich achter de stelling ‘de ontdekking van het kind in de achttiende eeuw’ schaaft. Ariès betoogt met vele anderen dat ‘het kind’ in de Middeleeuwen niet bestond. Kinderen werden met volwassenen gelijk gesteld. Ze beleefden

geen kindertijd of jeugd maar bevonden zich direct in de wereld van de volwassenen. Dit hield werken, helpen in het huishouden en voor zichzelf zorgen in. Het kind was een kleine volwassene:

“Zodra het kind in staat was op eigen benen te staan, werd het opgenomen in de wereld van de volwassenen. Het kind werd op slag jongeman, zonder ‘overgangsfasen’. In het gezin en in de samenleving was de kindertijd zo onbeduidend dat er geen plaats was voor sentiment of emoties. Het jonge kind was, in de woorden van Ariès, een soort huisdier, een aapje zonder schaamte, waarmee men zich vermaakte. Als het stierf, wat uiteraard vaak voorkwam, dan was het verdriet in de naaste omgeving vlug over. Men stond er niet bij stil, want er kwam gauw wel weer een ander. Kinderen leefden in een soort anonimiteit en gezinnen hadden geen affectieve functie. Zulke relaties werden, zoals andere sociale contacten, buiten het gezin afgesloten. Aan het eind van de 17de eeuw bleek er, steeds volgens Ariès, ter zake evenwel een onmiskenbare en onomkeerbare verandering te zijn opgetreden. Mede door toedoen van de school groeiden de werelden van de volwassenen en de kinderen systematisch uit elkaar.” (Depaepe et al. 2009:35-36)

Uit dit citaat blijkt dat kinder- en jeugdliteratuur iets onbestaands was voor de 18de eeuw. Waarom zou kinder- en jeugdliteratuur geschreven worden als ‘het kind’ niet bestond? Pas toen het kind ‘ontdekt’ werd op het einde van de 17de eeuw, kon er zich ook een kinder- en jeugdliteratuur beginnen ontwikkelen. Het citaat brengt me ertoe te stellen dat het ontstaan van kinder- en jeugdliteratuur op school te vinden is. Het oorspronkelijke doel van kinderboeken was opvoeding en onderwijs. Kinderboeken moesten kinderen iets bijbrengen. Hieronymus van Alphen was hier belangrijk. Met zijn *Proeve van kleine Gedigten voor Kinderen* start bij ons de echte kinder- en jeugdliteratuur. De functie ervan bleef onderwijzen en opvoeden maar dit gebeurde op kindniveau. Voor dit keerpunt moesten kinderen hun leeshonger stillen met “gruwelijk vervelende leerboekjes” (Bekkering et al. 1990:170). Deze boekjes waren op een hoog niveau geschreven en hielden geen rekening met de capaciteiten van kinderen. “Alles wijst erop dat in het laatste kwart van de achttiende eeuw een compleet nieuwe markt werd opengelegd. Het kinderboek wint ontegenzeggelijk aan volume en prestige” (Bekkering et al. 1990:171).

De negentiende eeuw is van groot belang geweest voor de kinder- en jeugdliteratuur. Er ontstonden nieuwe genres, andere onderwerpen werden aangesneden, het productieproces evolueerde, de status van de auteur steeg zodat het beroep van auteur opgang maakte en de verspreiding van kinderboeken kende zijn begin. De status van kinderboeken groeide hoe langer hoe intenser, zodat kinderboeken schrijven niet meer beschouwd werd als iets eenvoudigs, veeleer als een complexe zaak waar veel inzet voor nodig is:

“Na de niet te overtreffen Van Alphen is originaliteit in de stofkeuze zeer wenselijk. Om de stof zowel voor kinderen begrijpelijk als belangwekkend te kunnen behandelen,

is talent en intelligentie nodig. Beheersing van de vorm en van het juiste taalgebruik is daarbij onontbeerlijk, streven naar waarheid, natuurlijkheid en verheven eenvoudigheid zijn vereist.” (Bekkering et al. 1990:230)

1.2. Wat is de functie van kinder- en jeugdliteratuur?

Joosen & Vloeberghs (2008) stellen dat drie belangrijke functies van kinder- en jeugdliteratuur voortdurend met elkaar in spanning staan:

- 1) de didactische functie
- 2) de ontspannende functie
- 3) de esthetische functie

De klemtoonfunctie van kinder- en jeugdliteratuur verandert doorheen de tijd. Op een bepaald tijdstip in het verleden is er een bepaalde kinder- en jeugdliteratuur die heerst. Die wordt mee bepaald door het kindbeeld uit deze tijdsperiode. De aanwezigheid van kindbeelden werd eerder aangehaald (cf. supra §1.1.). Een kindbeeld is de voorstelling die elke volwassene heeft van een kind. Dit beeld is afhankelijk van de periode in de geschiedenis en van de betekenis en het doel dat opvoeders voor ogen houden. “Kindbeelden hebben met elkaar gemeen dat ze door volwassenen zijn geconstrueerd, dat ze cultureel en historisch veranderlijk zijn en onvermijdelijk een ideologische betekenis dragen.” (Joosen & Vloeberghs 2008:36) Doorheen de geschiedenis zijn er twee stromingen die verantwoordelijk zijn voor de twee ‘hoofdkindbeelden’. In de 18de eeuw was er de verlichting, in de 19de eeuw was er de romantiek. Deze richtingen hielden in principe twee tegengestelde kindbeelden voor.

De 18de eeuw (verlichting) werd gekenmerkt door de overtuigingen van Jean-Jacques Rousseau en de Duitse filantropijnen, die sterk in de kracht van de literatuur bij het opvoedingsproces geloven:

“Encouraged by their belief that moralizing stories have special appeal to children, they wanted to confront children with stories containing ‘useful’ examples and lessons in order to improve the quality of life. According to one philanthropic reformer, Johann Bernard Basedow, literature stimulated the self-motivation of children by allowing them to work out for themselves how to lead a happy and useful life.” (Ghesquiere 2006:21-22)

In onze streken vinden we deze verlichtende trend ook terug. Hieronymus van Alphen brengt met zijn *Kleine Gedigten voor Kinderen* het verlichte gedachtegoed onder woorden.

“De teksten vertellen gebeurtenissen uit het dagelijkse leven van goeie burgerkinderen die bewust nadenken over de waarden die zij in hun opvoeding meekrijgen. De titel benoemt die waarden vaak expliciet: ‘De naarstigheid’, ‘De waere vriendschap’, ‘Het geduld’, ‘Het verstandig antwoord’. In de ontwikkeling van die na te streven eigenschappen wordt een gewichtige rol toegekend aan de schoolse opvoeding, een ernstige aangelegenheid die echter ook veel plezier verschaft.” (Joosen & Vloeberghs 2008:31)

Tijdens de 19de eeuw sloeg de kinder- en jeugdliteratuur onder invloed van de romantiek een andere richting in. Kinderen werden anders behandeld in het dagelijkse leven, wat zijn weerslag had op de kinder- en jeugdliteratuur. Nu kregen kinderen de tijd om op te groeien, ze beleefden hun kind-zijn en hun jeugd. Ze moesten niet vlug opgroeien tot volwassenen om deel te nemen aan de echte wereld, zoals dat tijdens de verlichting het geval was. Kinderen moesten blijven opgevoed, onderwezen en beschermd worden maar op een andere manier. Sentimentaliteit en fantasie zijn in deze periode de slagwoorden van de kinder- en jeugdliteratuur (zie verder). Kinderen moesten niet langer nadenken, ze moesten tijdens het lezen de boodschap of de les niet meer uit het verhaal proberen te lichten. De moraal werd ze letterlijk voorgeschoteld. Geen enkele vraag werd opengelaten, antwoorden werden onmiddellijk gegeven. De functie van kinder- en jeugdliteratuur die steeds meer naar voor komt tijdens deze fase, is de ontspannende functie (Ghesquiere 2006:23-24).

Het slot van het gedicht van Hieronymus van Alphen *De naarstigheid* (“Mijn lessen wil ik leeren, / Mijn meesters zal ik eeren, / Dan worde ik haaste een man”) staat haaks op de volgende uitspraak van Peter Pan: “Ik wil niet naar school gaan en ernstige dingen leren. Niemand zal me vangen, mevrouw, en een man van me maken”. Dit illustreert de tegenstelling verlichting ↔ romantiek op kinder- en jeugdliteratuurvlak (Joosen & Vloeberghs 2008:36).

“Uit onvrede met de eenzijdige nadruk op de strakke rationaliteit in de verlichting schenkt de romantiek opnieuw aandacht aan vrije creativiteit, poëtische inspiratie en verbeeldingskracht. In de vroege fasen wilde de stroming een aanvulling en uitbreiding zijn op de verlichting. Op het hoogtepunt van haar ontwikkeling en in de late bloei stond het romantische gedachtegoed evenwel steeds negatiever tegenover de toenemend burgerlijke invulling van de idealen van de verlichting.” (Joosen & Vloeberghs 2008:32-33)

Negatieve aspecten van de maatschappij werden zoveel mogelijk verborgen gehouden, bijv. seks, geweld, onrecht, ... De geboorte van Peter Pan bijv. wordt beschreven als komende uit een ei, net zoals alle kinderen op ‘The Birds’ Island’. Waar kinderen echt vandaan komen, blijft een taboe in de kinder- en jeugdliteratuur.

Sprookjes passen perfect in deze tijdspanne. Daarbij komt dat onder de vorm van fantasieverhalen meer ernstige en delicate onderwerpen makkelijker aangekaart kunnen

worden, omdat er een afstand met de realiteit gecreëerd wordt. Kinderen kunnen volgens velen grote-mensen-onderwerpen niet aan. Via fantasieverhalen worden deze zwaardere onderwerpen “aangepast aan de verstandelijke en emotionele draagkracht van vaak jonge kinderen” en vereenvoudigd (Joosen & Vloeberghs 2008:45).

Vanaf de tweede helft van de 20ste eeuw kwam er een weerslag. Mensen voelden een tekort aan realisme en een overdaad aan optimisme. Dit valt ook te begrijpen in zijn context. De Tweede Wereldoorlog was net voorbij. Kinderen konden niet meer afgeschermd worden van de negatieve gruwel van de realiteit, de oorlog was overal aanwezig. Lea Dasberg leunt bij deze stelling aan:

“Dasberg meende dat de kinderen ingevolge het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog zonder pardon van het ‘jeugdland-vreugdland’ werden losgerukt. Het oorlogsleed kon voor hen niet verborgen gehouden worden. Ze werden er zelf het slachtoffer van. Een en ander leidde tot desoriëntering. In de plaats van infantilisering kwam volgens haar ‘maturisering’ [...]” (Depaepe et al. 2009:39)

Dasberg is het met Philippe Ariès eens dat tijdens de 18de eeuw het kind ontdekt werd. Volgens haar bouwden pedagogen toen een “zonnig, romantisch, doch artificieel ‘jeugdland’” (Depaepe et al. 2009:38). Kinderen werden grootgebracht door ze klein te houden. Ze werden de toegang tot de volwassen wereld ontzegd. Deze volwassen wereld kon niet langer een verborgen wereld blijven tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hierdoor veranderde alles. Kinderen konden niet langer genieten van hun kinderperiode want in hun brede omgeving heersten leed, pijn en ellende. Ze werden met hun neus op de feiten gedrukt. Velen moesten hun eigen hachje redden en werden als volwassenen beschouwd. Na de oorlogsperiode sorteerte dit zijn effect op de kinder- en jeugdliteratuur. Het ging niet langer om een rooskleurige fantasiewereld vol pracht en praal met telkens opnieuw een goed einde (Depaepe et al. 2009:38-39). Er kwam een seculariseringstendens waar de voordien als taboe beschouwde onderwerpen aangesneden werden, de autobiografie een nieuw kinder- en jeugdliteratuurgenre werd, sociale kritiek geuit werd in kinderboeken (bijv. Pippi Langkous: anti-autoriteit) en oorlogsverhalen voor kinderen op de markt kwamen. In de maatschappijkritische beweging van de jaren zeventig van de 20ste eeuw, beleefde de tegenkanting tegen fantasieverhalen een revival, net zoals dat in de verlichting het geval was:

“De jaren zeventig rekenden af met het denkbeeld van de realiteit als een harmonieus kinderparadijs. Die voorstelling werd in de burgerlijke negentiende eeuw overgenomen van de romantiek (zie het hoofdstuk over kindbeelden) en overleefde moeiteloos tot aan de Tweede Wereldoorlog.” (Joosen & Vloeberghs 2008:111)

“In de jaren zeventig pleitten de kinderliteratuurcritici en de auteurs voor een benadering van de werkelijkheid in de literatuur die maximaal mimetisch is. Genres als sprookjes en fantasieverhalen lagen een tijdlang fel onder vuur.” (Joosen & Vloeberghs 2008:111)

Sporen van deze maatschappijkritische beweging vinden we ook terug in *Minoes*. In *Minoes* werden onder andere de democratische ontwikkelingen van die tijd, de oecumenische beweging en de huichelarijen van machthebbers gehekeld. Ook werd met *Minoes* de nodige kritiek geleverd op moderne technische ontwikkelingen die een verzurend effect hebben op de natuurlijke, zuivere maatschappij (Linders 1999:277).

1.3. Waarom werd kinder- en jeugdliteratuur zo lang genegeerd in de literatuurwetenschap en vertaalwetenschap?

Kinderboeken kregen lang een lage status toegewezen. De status van kinder- en jeugdliteratuur is, net zoals haar onderwerpen en functie, doorheen de tijd verschoven.

“De emancipatie van de traditioneel als minderwaardig beschouwde teksten voor jonge lezers blijkt uit de groeiende aandacht in de literaire kritiek, theorie, het toenemende prestige van literaire prijzen en andere vormen van erkenning in de kinder- en jeugdliteratuur. Al is ook hier enige relativisering noodzakelijk: het prestige van jeugdliteratuur is nog steeds beduidend kleiner dan dat van de volwassenenliteratuur. Zo besteedt de journalistiek veel minder aandacht aan het circuit van de jeugdliteratuur.” (Joosen & Vloeberghs 2008:21-22)

Vroeger kreeg kinder- en jeugdliteratuur aandacht maar niet als een literair genre op zich. Kinder- en jeugdliteratuur stond ten dienste van de opvoeding van kinderen. Boeken werden heel nauwkeurig gekozen naargelang hun educatieve waarde en de waarden die ze kinderen konden bijbrengen. Het is niet verwonderlijk dat het kinderboek vooral een studieobject werd van pedagogen vanaf het einde van de negentiende eeuw, later gevolgd door psychologen en sociologen (Bekkering et al. 1990:11). O’Connell (2006:18-19) geeft enkele redenen aan voor het feit dat kinderliteratuur gemarginaliseerd werd in het literatuurlandschap. Een eerste reden is dat het doelpubliek een ‘minderheid’ is. Vrouwen houden zich het meeste bezig met kinder- en jeugdliteratuur, wat een tweede reden vormde om de studie ervan niet serieus te nemen:

“The conventional literary system is, after all, very like the traditional family: adult male literature predominates, women’s literature is secondary (and grudgingly recognized), while children’s literature is not only at the bottom of the heap, but (worse) it is very much the province of women.” (Hearne 1991:111, geciteerd door O’Connell 2006:18)

Een derde reden is dat kinder- en jeugdliteratuur afwijkt van de conventionele literaire normen en het daardoor moeilijk is ze te onderzoeken volgens de klassieke modellen en classificaties.

Nu wordt kinder- en jeugdliteratuur naar waarde geschat en ernstig genomen. “De wetenschappelijke belangstelling van literatuuronderzoekers voor het kinderboek is betrekkelijk recent.” (Bekkering et al. 1990:11) Wat veroorzaakte deze ommekeer?

Om dit te verklaren moeten we aandacht besteden aan enkele kenmerken van de kinder- en jeugdliteratuur, die het schrijven van dit genre bemoeilijken. Bij het schrijven van kinder- en jeugdliteratuur moet de schrijver of schrijfster in staat zijn zich in de fantasiewereld van kinderen te kunnen verplaatsen, de eisen en verlangens van kinderen kennen, de grenzen en capaciteiten van kinderen kunnen inschatten. Een kinder- of jeugdauteur moet naast dit kinderpúblik tegelijkertijd ook volwassenen in acht nemen. Kortom, we krijgen met een tweekoppig públik te maken: kinderen én volwassenen. Dit fenomeen wordt ‘dubbele geadresseerdheid’ (dual addressee, Mehrfachadressiertheit) genoemd (Joosen & Vloeberghs 2008:23-24). Het laat zich op verschillende manieren voelen, zoals O’Sullivan (O’Sullivan 2000:117) opmerkt: “Hervorbringung, Produktion und Vertrieb durch Autoren und Verlage, Vermittlung durch Kritiker, Bibliothekare, Buchhändler, Lehrer usw. – auf jeder Stufe der literarischen Kommunikation wird von Erwachsenen für Kinder, gehandelt’.” Het zijn inderdaad de volwassenen (ouders, leerkrachten, opvoeders, bibliothecarissen, ...) die deze boeken moeten aanspreken, omdat zij de boeken kopen en in veel gevallen voorlezen aan kinderen. Kinder- en jeugdliteratuur wordt inderdaad vaak voorgelezen, het ritme en de kleur van het taalgebruik moeten daaraan aangepast worden (Oittinen 2004:4-5).

“Zu den weiteren Spezifika des kinderliterarischen Übersetzens, die erforscht werden müssen, gehören Aspekte wie die Lesbarkeit und Vorlesbarkeit des Textes. Bilderbücher und einige Kinderbücher bieten dem Vorleser eine Vorlage an, nach der ein Vorlesen inszeniert werden kann; entsprechend muß der Text sich gut sprechen lassen. Der Übersetzer „must pay attention to the readability, even ‚singability‘ of the text; the text must flow while being read” (Oittinen 1990,50). Zur “performance” und “readability” gehört die sensuelle Dimension des vorgelesenen Wortes: “the text should live, roll, taste good on the reading adult’s tongue” (ibid.,77).” (O’Sullivan 2000:57-58)

Bij het schrijven van kinder- en jeugdliteratuur is er ook sprake van asymmetrie. Dit mag niet verward worden met het dubbele públik. Asymmetrie houdt in dat een volwassen persoon optreedt als schrijver en als lezer een kind voor ogen heeft. Dit lijkt iets negatiefs in te houden maar als we het op een andere manier bekijken, moeten we de rol van de volwassen auteur heel dankbaar zijn. Zonder volwassenen als auteur, uitgever of tussenpersoon is kinder- en jeugdliteratuur niet mogelijk. Het kind is te jong om zelfstandig literatuur te

produceren (O'Sullivan 2000:117). Het is niet evident dat een volwassen persoon zich in de fantasiewereld van een kind verplaatst om zo aan te voelen wat kinderen aanspreekt en wat niet. Een ander typisch kenmerk van kinder- en jeugdliteratuur zijn de illustraties. Wat informatie is hier noodzakelijk omdat verderop in het onderzoek illustraties besproken worden. Tussen prent en tekst zijn verschillende relaties mogelijk volgens Nikolajeva en Scott (Joosen & Vloeberghs 2008:203):

“**Symmetrische** relatie: woord en beeld drukken hetzelfde uit, ze geven dezelfde informatie en maken elkaar redundant.

Complementaire relatie: woord en beeld vullen elkaar aan, ze vullen elkaars ‘lege plekken’ in. Binnen de complementaire relatie zijn er verschillende soorten van aanvullingen:

Uitbreidende of **versterkende** relatie: woord en beeld ondersteunen en versterken elkaar.

Contrapunt: bij deze relatie contrasteren woord en beeld met elkaar, maar ze werken tegelijkertijd samen om een betekenis uit te drukken die ze elk afzonderlijk niet kunnen overbrengen.

Contradictie of **sy llepsis**: woord en beeld spreken elkaar tegen of vertellen een ander verhaal.”

Illustraties kunnen verschillende functies hebben: versieren, esthetiseren, hulp bieden om het verhaal te begrijpen en ten slotte interpreteren (O'Sullivan 2000:276). Ze hebben een sterkere emotionele toegankelijkheid ten opzichte van taal en staan dicht bij de echte wereld, omwille van het iconische karakter versus het symbolische karakter van woorden. Door deze elementen worden illustraties vaak als ‘kulturübergreifend’ bestempeld (O'Sullivan 2000:279). Naast illustraties is ook de typografische vormgeving van de tekst belangrijk. Vetgedrukte woorden, cursief gedrukte woorden, witregels, ... kunnen een functie hebben (bijv. bij het voorlezen van het verhaal: vetgedrukt = beklemtonen). De auteur moet hier belang aan hechten. In *Minoes* vinden we dit terug. Doorheen het boek staan veel woorden cursief gedrukt. Dit gebeurde niet zomaar. Alles heeft zijn functie, nl. beklemtonen of het woord op een bepaalde manier uitspreken.

Deze kenmerken dragen er stuk voor stuk toe bij dat het schrijven van kinder- en jeugdliteratuur niet eenvoudig is en ernstige aandacht verdient in de literatuurwetenschap. Kinder- en jeugdliteratuur is een literair genre op zich, wat de laatste jaren hoe langer hoe duidelijker wordt.

Net zoals het lang duurde vooraleer kinder- en jeugdliteratuur als een echt genre werd beschouwd in de literatuurwetenschap, duurde het even lang vooraleer kinder- en jeugdliteratuur binnen de vertaalwetenschap de verdiende aandacht kreeg. “If children’s

literature has suffered from problems of low status, it is only to be expected that the translation of children's literature would have to endure a similar fate." (O'Connell 2006:19) In 1982 stelde Reiß vast dat men zich al eeuwenlang bezighoudt met diverse aspecten van het vertalen maar dat de vertaling van kinder- en jeugdliteratuur daar nergens een plaats in vindt (O'Sullivan 200:178). O'Connell (2006:15) merkt op dat het tien jaar geleden is dat Klingberg vijf gebieden opsomde omtrent de vertaling van kinder- en jeugdliteratuur die speciale aandacht verdienen en dat de meeste van deze onderwerpen onaangeroerd bleven. Het is vreemd dat door het specifieke van kinder- en jeugdliteratuur dat telkens opnieuw vermeld wordt, er geen belletje gaat rinkelen bij vertaaltheoretici dat dit onderwerp net door deze eigenaardigheden heel interessant zou kunnen zijn. Kinder- en jeugdliteratuur blijkt een geval apart en wijkt te veel af van andere teksten om opgenomen te worden in de vertaalwetenschap die net rond deze andere 'normale' teksten gebreed is (O'Sullivan 2000:178-179).

Als het schrijven van kinder- en jeugdliteratuur een aparte status verdient, dan geldt dat ook voor het vertalen van kinder- en jeugdliteratuur. De vertaler moet rekening houden met de zopas opgesomde kenmerken van dit genre. De vertaling van kinderliteratuur heeft er baat bij om van dichtbij bekeken te worden.

"The very awareness that translating for children does not differ in kind from translating for adults, but simply in the extent to which it necessitates or allows forms of textual manipulation, has recently led to the emancipation of this long-neglected subfield of literary translation. Today, translating for children is increasingly recognized as a literary challenge in its own right." (Van Coillie & Verschuere 2006:v)

Het vertalen voor kinderen blijft vertalen op zich volgens Van Coillie en Verschuere maar verschilt op het vlak van aanpassingen en veranderingen die moeten gebeuren tijdens het vertaalproces.

Het eerste kenmerk van kinder- en jeugdliteratuur is dat het meestal om een fantasiewereld gaat. De doelcultuur kan een heel ander zicht hebben op fantasieverhalen (Is dit wel goed voor het kind? Verloedert dit de rationele ontwikkeling van het kind niet?) of kan zijn eigen karakteristieken voor dit genre hebben (bijv. bepaalde zaken kunnen taboe zijn, tradities rond namen in kinder- en jeugdliteratuur, een slecht einde is uit den boze, ...). We botsen weer op het dubbele publiek van kinder- en jeugdliteratuur. Een vertaald kinderboek moet (zelfs nog meer) bij ouders, leerkrachten, kortom volwassenen in de smaak vallen vooraleer het het tweede publiek, de kinderen, kan bereiken en bekoren. Ik stel 'zelfs nog meer', omdat bij het vertalen van kinder- en jeugdliteratuur de situatie complexer wordt. Het zijn de volwassenen die bepalen welke kinderboeken vertaald zullen worden. Het zijn bovendien de volwassenen

die de boeken vertalen (Oittinen 2006:35-36). Kinderboeken worden vaak door volwassenen voorgelezen. Daar moet de vertaler rekening mee houden. Zijn/haar vertaling moet even vlot over de tong van de volwassenen rollen zoals het origineel dat deed. Literatuur geschreven voor kinderen is literatuur aangepast aan kinderen. De asymmetrie is terug te vinden bij de vertaling ervan. De auteur van een kinderboek houdt er rekening mee wat een kind kan verteren qua inhoud, zinsbouw en woordkeuze. Dit wordt een taak van de vertaler. “Die reale und die von Vermittlern vermutete Rezeptionsfähigkeit des kindlichen Lesers, die Übersetzungsentscheidungen maßgeblich beeinflussen, müssen zum Thema werden: [...]” (O’Sullivan 2000:57) De vertaler moet zijn/haar stijl aanpassen aan het kleine lezertje uit de doelcultuur. Dit houdt in dat hij/zij een geschikte manier moet vinden om om te gaan met de cultuurspecifieke elementen in de originele kindertekst.

Het volgende aspect dat het vertalen voor kinderen bemoeilijkt, is het feit dat kinderboeken vaak geïllustreerd zijn met tekeningen en prenten. “One may argue that illustrations are not part of the problem of translation. However, I would like to claim that they pose a very special translation problem, as they convert texts into pictures.” (Stolt 2006:78) Illustraties zijn niet ‘kulturübergreifend’, zoals O’Sullivan het omschrijft (O’Sullivan 2000:279). Moeten deze tekeningen aangepast worden aan de doelcultuur of moeten de originele tekeningen behouden worden? De veranderingen die optreden tussen beeld en tekst te wijten aan het vertalen, somt O’Sullivan (2000:281-282) op:

- 1) De discrepanties die op te merken zijn wanneer de originele illustraties behouden blijven in de vertaling, maar de tekst zelf aangepast wordt aan de doelcultuur.
- 2) Het probleem van typografische elementen en opschriften in tekeningen en de opname van aan de doelcultuur aangepaste elementen in nieuwe illustraties.
- 3) Het verlies van enige hulp voor het doelpubliek om nieuwe culturele elementen van een ander land te leren kennen door nieuwe illustraties.
- 4) Het toevoegen van tekst die de tekeningen ‘uitlegt’ zodat de relatie tussen beeld en tekst nauwer wordt. (Het beeld verliest aan belang.)
- 5) Door internationale coproducties worden verschillen tussen culturen weggewerkt in tekst en beeld.

Opschriften in tekeningen, bijv. reclameborden, kranten, tijdschriften, boeken, winkelnamen, vormen een probleem tijdens het vertaalproces. Dit merken we in de eerste Duitse vertaling van *Minoes* (cf. infra §3.3.3.2.2.). In het algemeen in kinder- en jeugdliteratuur worden deze opschriften vervangen door nieuwe opschriften, aangepast aan de doelcultuur. Dit geeft vaak geen mooi resultaat omdat er meestal niet geprobeerd wordt om de vervangingen in hetzelfde

handschrift van de tekenaar te plaatsen. Meestal gebeurt er niets met deze opschriften en worden ze samen met de illustratie opgenomen in de vertaling, om moeite en kosten te sparen, zoals in de eerste vertaling van *Minoes*. Soms treffen we vertalingen aan waarbij een mengvorm voorkomt. Enkele opschriften werden aangepast, andere bleven onaangetast in hun oorspronkelijke vreemde vorm (O'Sullivan 2000:282-283).

Dan rest nog de vraag wat de vertaler doet met de oorspronkelijke typografische vorm. Hecht hij/zij geen belang aan cursief gedrukte woorden (zoals de tweede vertaler van *Minoes*) of kan hij/zij door de grenzen van de taal deze oorspronkelijke typografische elementen niet overnemen (bijv. door een andere zinsconstructie wordt het woord dat in het origineel cursief stond niet gebruikt)?

1.4. De vertaling van cultuurspecifieke elementen in kinder- en jeugdliteratuur

Het 'vreemde' is alles wat kinderen nog niet kennen en als nieuw ervaren. In de context van kinder- en jeugdliteratuur is 'vreemd' synoniem voor 'onbekend' en 'onvertrouwd' (O'Sullivan 2000:228).

Dit onderwerp bleef lange tijd onbesproken omdat de internationaliteit van kinder- en jeugdliteratuur het uitgangspunt bleef (O'Sullivan 2000:181). Na de Tweede Wereldoorlog werd kinder- en jeugdliteratuur immers gezien als een "völkerverstandigende Kraft": "[...] die alle Grenzen problemlos uberschreitende Kinderliteratur sollte eine utopisch gedachte 'Weltrepublik der Kinder' erzeugen. In der Kinderliteraturforschung wurde von einem internationalen Korpus der Kinderliteratur ausgegangen." (O'Sullivan 2000:15) Pas vanaf de jaren 1960 kwam er verandering (O'Sullivan 2000/181).

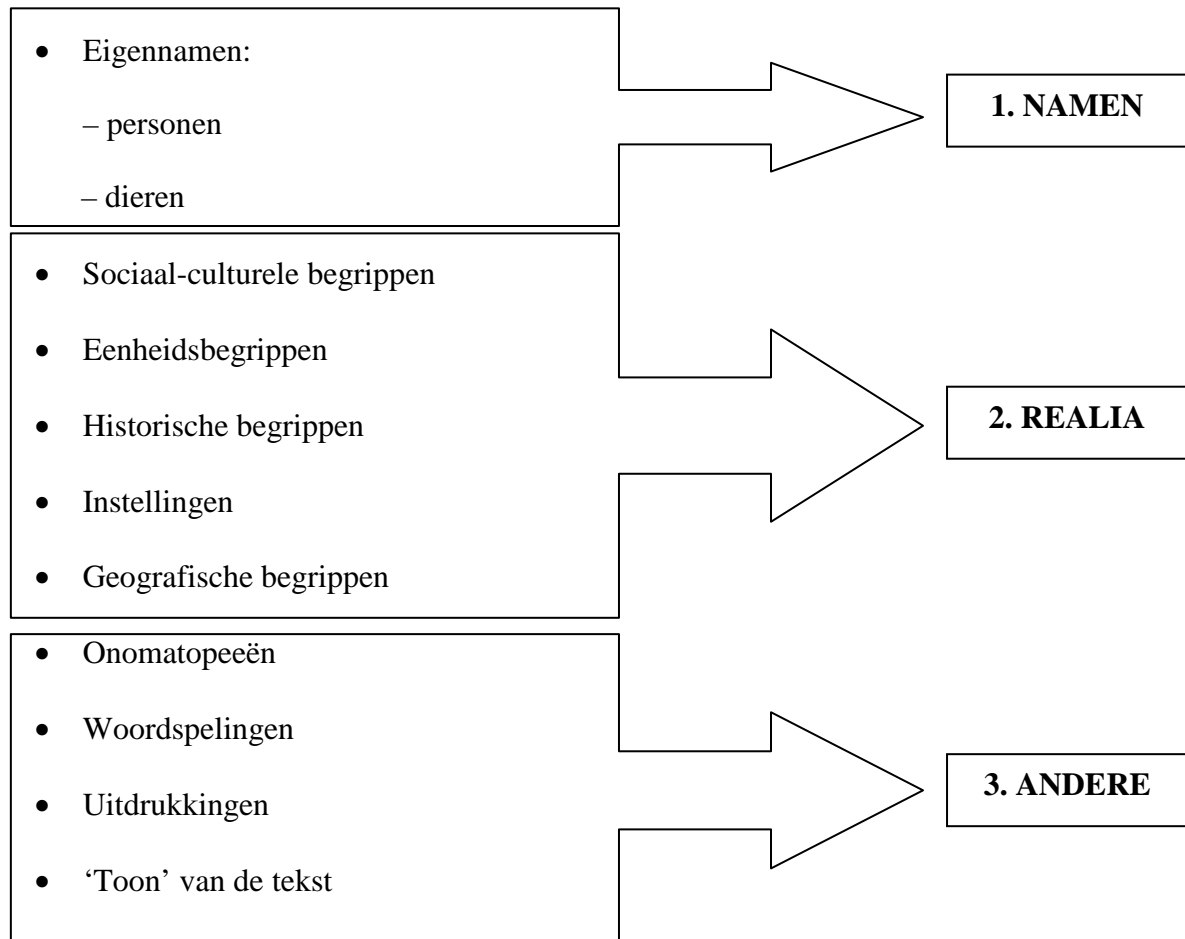
"De meeste Nederlandse kinderen zijn vertrouwd met namen en begrippen als de Bijenkorf, de brugklas, een chipknip, een mobieltje en Idols. De meesten weten dat Scheveningen aan zee ligt en dat Terschelling een eiland is, dat leren ze op school. Van kinderen uit andere landen kun je niet zonder meer aannemen dat ze al die kennis bezitten." (Joosen & Vloeberghs 2008:224)

Kinderen hebben een beperkte kennis van de wereld, daarom moeten vreemde elementen bij de vertaling vaak aangepast worden aan de doelcultuur en de doeltaal. Een kindervertaler moet hierdoor vaker diep in detail treden en extra uitleg geven rond bepaalde dingen die voor het kind vreemd zijn:

"It is also important to bear in mind that children have lived for a shorter time than adults and do not share the same 'world knowledge', which is one reason why grown-ups tend to explain more to children than to older readers." (Oittinen 2006:42)

Met dergelijke zaken rekening houden, is geen gemakkelijke opdracht voor de vertaler. Een volwassene is volwassen en neemt spontaan een volwassen houding aan in het leven. Als een volwassene kinderboeken vertaalt, moet hij/zij deze houding noodgedwongen aanpassen en zich moeite getroosten om in de huid van kinderen te kruipen (= asymmetrie).

Deze vreemde elementen houden de volgende zaken in:

1) Namen, hier persoonsnamen en dierennamen.

Om na te gaan hoe namen vertaald worden, baseer ik mij op de tekst van Van Coillie, nl. ‘Character Names in Translation. A Functional Approach’ (Van Coillie 2006:123-139). Van Coillie bespreekt tien mogelijke vertaalstrategieën voor namen in verhalen:

1) Reproductie

Bij reproductie blijven de namen in de vertaling onvertaald. Hierbij vallen enkele zaken op. Het onvertaald laten van namen kan vervreemdend werken bij het doelpubliek. Het gevaar bestaat dat ze zich niet kunnen identificeren met de personages en hun leespret bedorven wordt. Namen in het verhaal kunnen specifieke connotaties bezitten (bijv. de

naam verwijst naar karaktertrekken van het personage of naar zijn/haar beroep) en zulke namen verliezen hun effect in de vertaling als ze klakkeloos overgenomen worden, omdat de taalkennis van het doelpubliek vaak niet volstaat om de volledige betekenis van namen te achterhalen (Van Coillie 2006:125).

2) *Reproductie met extra uitleg erbij*

De vertaler kan werken met uitleg bij de namen, om zo de namen niet te hoeven vertalen en te bereiken dat het doelpubliek hetzelfde ervaart bij het lezen van de naam als de lezers van het origineel. Dit kan aan de hand van voetnoten of via extra informatie in de tekst zelf. Hier schuilt het gevaar dat net als bij het uitleggen van mopjes, het uitleggen van namen in een verhaal de pret bederft (Van Coillie 2006:125-126).

3) *Het vervangen van de naam door een gewoon zelfstandig naamwoord*

Namen kunnen weggelaten en vervangen worden door een zelfstandig naamwoord dat de belangrijkste eigenschappen van de genoemde persoon uitdrukt (Van Coillie 2006:126). Als in een Nederlands verhaal bijv. 'Frans Bauer' zou staan, dan kan in de Duitse vertaling 'der Schlagersänger' gebruikt worden.

4) *Fonetische of morfologische aanpassingen aan de doeltaal*

Hier wordt de naam behouden, de schrijfwijze wordt aan de doeltaal aangepast (Van Coillie 2006:126). Een voorbeeld uit *Minoes* is de katten naam 'Annelieze' die in het Duits 'Anneliese' wordt.

5) *Het vervangen van de naam door een tegenhanger in de doeltaal (exoniemen)*

Veel namen hebben in de doeltaal een tegenhanger. Dit zijn 'exoniemen' (Van Coillie 2006:126-127). In *Minoes* bijvoorbeeld wordt 'Willem' 'Wilhelm'.

6) *Het vervangen van de naam door een beter bekende naam in de broncultuur of een internationaal bekende naam met dezelfde functie*

De vertaler kiest ervoor om het vreemde te behouden maar hij/zij houdt rekening met het doelpubliek dat de vreemde naam misschien niet kent. Hij/zij vervangt de vreemde naam door een andere 'vreemde' naam die bij het doelpubliek hoogstwaarschijnlijk wél bekend is (Van Coillie 2006:127). Bijv. in *Minoes* wordt 'Jaapje' 'Jakob', bekend in het Nederlands en het Duits.

7) *Het vervangen van de naam door een andere naam uit de doeltaal (substitutie)*

De vreemde naam wordt vervangen door een naam uit de doeltaal. Dit kan willekeurig gebeuren als de naam niet bijdraagt tot het verhaal. Als het bijv. om een bekende persoon gaat, moet de vertaler ervoor zorgen dat dezelfde elementen en connotaties die de naam heeft in het origineel, terugkomen in de vertaling (Van Coillie 2006:127).

8) *Vertaling*

De namen kunnen letterlijk vertaald worden (Van Coillie 2006:127-128). Dit gebeurt vaak bij de kattennamen in *Minoes*, bijv. ‘gemeentepoes’ wordt ‘Gemeindekatze’.

9) *Het vervangen van de naam door een naam met een andere of bijkomende connotatie*

Bovenstaande strategie kan niet vaak toegepast worden (Van Coillie 2006:128). In *Minoes* zijn er geen voorbeelden van te vinden.

10) *Weglating*

Een laatste strategie die Van Coillie bespreekt, is het weglaten van namen omdat ze onvertaalbaar (lijken te) zijn (Van Coillie 2006:129).

- 2) **Realia**, zoals historische begrippen, geografische begrippen, particulier-institutionele begrippen, publiek-institutionele begrippen, eenheidsbegrippen, sociaal-culturele begrippen. Wat bedoeld wordt met ‘realia’ verklaar ik aan de hand van de definitie van Grit (2004:279):

“Met de term ‘realia’ (enkelvoud: ‘reale’) in ruime zin worden twee verschijningsvormen aangeduid:

- de concrete unieke verschijnselen of categorale begrippen die specifiek zijn voor een bepaald land of cultuurgebied en die elders geen of hooguit een gedeeltelijk equivalent kennen;

- de voor deze verschijnselen/begrippen gebruikte termen.”

In zijn artikel ‘De vertaling van realia’ (2004:279-286) reikt Grit ons acht vertaalstrategieën aan die van dienst kunnen zijn bij de vertaling van realia. Alle realia die in *Minoes* voorkomen, onderzoek ik aan de hand van dit artikel. Zijn vertaalstrategieën zijn de volgende (2004:282-285):

1) *Handhaving*

De woorden uit de brontaal blijven onveranderd. Deze methode wordt gebruikt om het vreemde te behouden. De techniek wordt meestal toegepast als de vertaler weet dat het doelpubliek met het vreemde begrip vertrouwd is. Bijv. ‘Sinterklaas’ blijft ‘Sinterklaas’ in de vertaling.

2) *Leenvertaling*

Hier worden de woorden letterlijk vertaald, bijv. in de eerste vertaling van *Minoes* wordt ‘Groenmarkt’ ‘Grünmarkt’.

3) *Benadering*

Hier wordt een min of meer overeenstemmende uitdrukking in de doeltaal gebruikt, bijv. ‘Hoge Raad’ wordt ‘Supreme Court’. Dit kan gevolgen hebben voor de betekenis: de Nederlandse Hoge Raad is niet hetzelfde als het Amerikaanse Supreme Court. Bijgevolg moet in de vertaling van juridische teksten hiermee rekening gehouden worden.

4) *Omschrijving of definiëring in de doeltaal*

Het reale wordt ‘vertaald’ door middel van een omschrijving. Een equivalent van bijv. de ‘Elfstedentocht’ bestaat niet in het Engels. Daarom luidt de vertaling als volgt: ‘long-distance skating race in Friesland’.

5) *Kernvertaling*

Bij een kernvertaling is het zo dat het begrip niet vertaald wordt maar dat de belangrijkste eigenschap ervan het begrip moet weergeven in de vertaling. Bijv. in de hervertaling van *Minoes* wordt ‘puntjes’ vertaald door ‘Brötchen’.

6) *Adaptatie*

Het reale wordt in dit geval vervangen door een begrip dat in de doelcultuur ongeveer dezelfde ‘status’ en ‘betekenis’ heeft als het origineel. Bijv. ‘HEMA’ wordt ‘Woolsworth’. Hier wordt vooral het gevoel bij het lezen van het woord, de inhoud, de betekenis vertaald. Bijv. in *Minoes*, wanneer ‘puntjes’ vervangen worden door ‘Spritzkuchen’.

7) *Weglating*

Als de realia niet van belang zijn en geen beduidende rol spelen in het verhaal, kan het zijn dat de vertaler deze weglaat.

8) *Combinaties van vertaalstrategieën*

Veel vertalingen van realia vallen niet te categoriseren onder één enkele vertaalstrategie. Vaak worden twee of meerdere strategieën gecombineerd bij het vertalen ervan.

3) Verdere talige obstakels: onomatopoeën, woordspelingen, uitdrukkingen, ‘toon’ van de tekst. Deze zaken worden niet aan de hand van een typologie van vertaalstrategieën onderzocht, omdat geen typologie geschikt bleek.

Welke vertaalstrategie de vertaler kiest, hangt af van onder andere de literaire functie en het kindbeeld dat de vertaler heeft (Joosen & Vloeberghs 2008:225). Zo stelt Oittinen:

“The child image of the translator for children (and her/his time and society) could be described as this kind of a ‘superaddressee’: she/he is directing her/his words, her/his translation, to some kind of child: naive or understanding, innocent or experienced; this influenced her/his way of addressing the child, her/his choice of words, for instance.” (Oittinen 1993:68; geciteerd in O’Sullivan 2000:188)

Mary Wollstonecraft vertaalde bijvoorbeeld *Moralisches Elementarbuch* van Christian Gotthilf Salzmann. Zij beoogt met haar vertaling de morele opvoeding van het kind. Dat is de literaire functie die zij gekozen heeft (Lathey 2006:7). Wollstonecraft kiest voor de naturaliserende vertaling. Haar hoofdargument voor deze keuze is dat ze kinderen niet wil verwarren met Duitse elementen in de tekst. Hun aandacht moet uitsluitend op de moraliserende boodschap gericht zijn, zoals vroeger in deze scriptie uitgelegd werd bij de functies van kinder- en jeugdliteratuur (Lathey 2006:7). Een tweede argument is dat ze haar vertaling eruit wil laten zien als een origineel (Lathey 2006:5). Dit kan natuurlijk niet als er vreemde elementen uit de broncultuur in de vertaling verweven zijn. Wollstonecraft verandert de ‘Herrmann Familie’ in ‘Jones’; ‘Karl’ in ‘Charles’, ‘Märkische Rüben’ en ‘Schöpfenbraten’ in ‘mutton-chops and apple-dumplings’ (Lathey 2006:6).

Net zoals een schrijver van kinder- en jeugdliteratuur heeft een vertaler van kinder- en jeugdliteratuur een bepaald kindbeeld.

“Voor een vertaler geldt hetzelfde: hij heeft een bepaald beeld van wat een kind is, wil en kan. Dat heeft enerzijds een invloed op de manier waarop hij jonge personages afbeeldt, en anderzijds op zijn inschatting van wat een jonge lezer emotioneel en verstandelijk aankan, verwacht en interessant vindt, van zaken waarvoor een kind

bescherm moet worden. Kindbeelden verschillen van periode tot periode, van cultuur tot cultuur, van individu tot individu. Het is dus best mogelijk dat de opvattingen over de kindlezer van de vertaler verschillen van het kindbeeld van de auteur.” (Joosen & Vloeberghs 2008:222)

Er zijn auteurs en vertalers die vinden dat vreemde elementen kinderen afschrikken, anderen voeren aan dat iets vreemds in een verhaal de kinderen niet stoort. Deze twee groepen auteurs en vertalers hebben een ander kindbeeld. De tweede groep geeft als argument dat de aandacht van de kinderen gevestigd is op de actie van het verhaal, zodat ze de vreemde elementen vaak niet eens opmerken (O’Sullivan 2000:232).

“Allerdings werden Kinder bei der Lektüre – wie im Leben – ständig mit Elementen konfrontiert, die sie noch nicht begreifen oder verstehen können, und so entwickeln sich im Laufe eines erfolgreichen Leselernprozesses Strategien zur Bewältigung des Nicht-Verstehens, eine Fähigkeit das Nicht-Verstandene erst einmal zu überlesen, sich nicht durch Fremdes ‚stören‘ und den Lesefluß nicht von kleineren Irritationen unterbrechen zu lassen.” (O’Sullivan 2000:234)

Een antwoord hoe dit komt wordt gegeven:

“Junge Leser – wie viele erwachsene Leser auch – lesen einverleibend und identifizierend und konzentrieren sich eher auf anthropologische Universalien wie “Lebenszyklus, Leiblichkeit, Sexualität, Gefühlsausdruck, soziale Beziehungen, Religiosität usw.” (Mecklenburg 1987,570), also eher auf Gemeinsamkeiten als auf Unterschiede in der Literatur.” (O’Sullivan 2000:234)

Het onderzoek van Stolze (2003:209), dat verder in deze scriptie aangehaald wordt (cf. infra §2.2.2.), toont aan dat vreemde cultuurspecifieke elementen in de tekst het kind niet per se storen of afschrikken. Ze vinden dergelijke elementen mysterieus en blijken ze integendeel te waarderen.

2. HERVERTALEN

2.1. Wat is hervertalen?

In mijn onderzoek vergelijk ik twee Duitse vertalingen van *Minoes* met het originele Nederlandse boek van Annie M.G. Schmidt én de twee Duitse vertalingen onderling. Het eerste theoretische hoofdstuk behandelde kinder- en jeugdliteratuur in het algemeen, in dit tweede deel ga ik dieper in op het fenomeen ‘hervertalen’. Verschillende stellingen over hervertalen toets ik aan het onderzoeksobject. Het onderzoek naar hervertalingen staat nog in de kinderschoenen. Meestal wordt een hervertaling met een eerste vertaling en/of het origineel vergeleken, zonder veel aandacht voor een theorie over hervertalen.

2.1.1. Definities van het concept ‘hervertalen’

Verschillende auteurs benaderen ‘hervertalen’ op verschillende manieren. De meest geschikte definitie stamt van Gambier (1994:413): “La retraduction serait une nouvelle traduction, dans une même langue, d’un texte déjà traduit, en entier ou en partie.” Gambier bespreekt nog andere begripsomschrijvingen van ‘hervertalen’ om te laten zien dat het begrip niet op één bepaalde uitleg vastgepind kan worden. De ‘Grand Robert’ geeft als uitleg dat een hervertaling een vertaling van een al vertaald werk is (Gambier 1994:413), bijv. een Duitse hervertaling van de Engelse vertaling van een Chinees origineel. Jianzhong (2003:193) ondersteunt deze dubbele betekenis: “Retranslation means to translate for a second or more times from the original or from the translated versions of the original. So there are two kinds of retranlations: direct and indirect.”

De definitie van Gambier telt in dit geval. Een hervertaling is een tweede, derde, vierde, ... vertaling van een origineel anderstalig werk dat naast de eerste vertaling bestaat, de ‘directe vertaling’ van Jianzhong. Berman (1990:1) stelt het zo: “Toute traduction faite après la première traduction d’une œuvre est donc une retraduction.” De eerste vertaling van *Minoes* in het Duits dateert van 1971. De hervertaling werd geschreven in 2003.

2.1.2. Waarom hervertalen?

Yves Gambier vat kort samen: “Elle serait liée à la notion de réactualisation des textes, déterminée par l’évolution des récepteurs, de leurs goûts, de leurs besoins, de leurs compétences...” (Gambier 1994:413) Hervertalingen zijn noodzakelijk om teksten te re-actualiseren. Vertalingen verouderen en vragen om een hervertaling. Berman voegt hier een tweede element, dat van de onvoltooidheid, aan toe:

“Il faut retraduire parce que les traductions vieillissent, et parce qu’aucune n’est *la* traduction: par où l’on voit que traduire est une activité soumise au temps, et une activité qui possède une temporalité propre: celle de la caducité et de l’inachèvement.” (Berman 1990:1)

De onvoltooidheid heeft deels betrekking op de subjectiviteit van de hervertaler. Hoe ziet de hervertaler de ‘perfecte’ vertaling? Hoe zagen de vorige vertalers deze ‘perfecte’ vertaling? Aangezien elke vertaler zijn/haar eigen ideeën heeft rond de ‘perfecte’ vertaling en bovendien een eigen interpretatie van de brontekst heeft, kan het vertaalwerk nooit voorgoed voltooid worden.

Berman (1990:1) poneert dat alle originele teksten eeuwig jong blijven terwijl hun vertalingen verouderen. Kan er cru gesteld worden dat er een zwart-wit tegenstelling is tussen originelen en vertalingen? Waarom bestaan er vertalingen die niet, of niet vlug, verouderen en geen hervertaling nodig hebben terwijl andere vertalingen vlug verouderen en een hervertaling kunnen gebruiken? Gambier (1994:415-416) gaat er dieper op in en verwijst naar Berman (1990:2) die zijn eigen stelling bijschreeft. Vertalingen verouderen niet op dezelfde manier en in dezelfde graad. Er bestaan ‘grandes traductions’, zoals Berman (1990:2) ze noemt, die hun glans nooit verliezen en net als hun originelen eeuwig jong blijven en gelezen worden. Welke karakteristieken hebben zulke vertalingen die ervoor zorgen dat ze niet verouderen? Gambier merkt op:

“À la fois appropriation et expropriation langagière, la *grande traduction* rendrait manifestes les différences entre langue-texte de départ et langue-texte d’arrivée: au lieu d’occulter le travail de transfert, elle le donnerait à voir, à lire dans la tension même du contact interlinguistique. Elle se définirait par la mise en texte de l’étrangeté.” (Gambier 1994:416)

De grote vertalingen hebben volgens Gambier gemeen dat ze de brontekst niet proberen te integreren in de doelcultuur en het origineel niet aanpassen aan het doelpubliek. De vreemdheid van de tekst en het feit dat het een vertaling is, willen ze niet verstoppen. Samengevat bestaan er net zoals er ‘grote werken’ bestaan ‘grote vertalingen’. Het is fout om te stellen dat originelen eeuwig jong blijven en dat hun vertalingen altijd verouderen.

Bovendien is onder vertalingen niet altijd hetzelfde verouderingsproces aanwezig. De ene vertaling veroudert vlug terwijl de andere eeuwig jong blijft.

Uiteraard zijn er, naast het verouderen, nog redenen aan te geven om tot een hervertaling over te gaan. Skibińska (2007:2-3) splitst de redenen tot hervertaling op in twee groepen factoren: de interne en de externe. Bij de externe factoren keert het argument van Gambier terug: de veroudering van vertalingen (“historique”): “[...] les goûts varient, les conventions littéraires changent, les langues évoluent, et tout cela entraîne la nécessité d’avoir une nouvelle traduction de certaines œuvres.” (Skibińska 2007:3) Een tweede externe factor is van commerciële aard. Elke uitgeverij wil bepaalde werken (vertalingen) in zijn catalogus opnemen maar ze krijgt niet altijd de rechten om ze uit te geven. Daarom laten ze het werk opnieuw vertalen. Een interne factor om werken te hervertalen draait rond de vraag of de vertaling aan de doelcultuur aangepast moet worden. Volgens de hervertaalhypotheses (cf. infra §2.2.1.) probeert een eerste vertaling de brontekst aan te passen aan de doelcultuur. Een hervertaler ‘herstelt’ dit en laat in de hervertaling het vreemde uit de brontekst opnieuw aan bod komen. Deze factor valt niet te verwarren met de historische factor (cf. infra §2.2.1.).

Jianzhong (2003) haalt nog redenen aan tot hervertaling. Zij meent dat met elke tweede, derde, vierde en volgende hervertaling die geschreven wordt op basis van eenzelfde origineel, de kwaliteit er alleen maar op vooruitgaat (cf. infra §2.2.2.). “It is because of this persevering strife that makes the translated version of literary works, especially famous works, better and better.” (Jianzhong 2003:193) Net als Berman (1994) ziet zij de eeuwige onvoltooidheid van een vertaling als de grote reden tot hervertalen. Nog haalt Jianzhong ‘fouten’ aan als reden tot hervertalingen. In vertalingen zitten vaak fouten omdat de vertaler diverse zaken verkeerd begreep. Deze worden in de hervertaling aangepast. Een derde reden die door haar aangegeven wordt, is dat doorheen de tijd de mens een betere kennis verwerft over taal. Zoveel decennia vroeger vond een vertaler misschien geen gelijkwaardige uitdrukking voor een begrip in het origineel terwijl later, doordat de brontaal voor de vertaler toegankelijker werd, hij/zij minder moeite kent om een gelijkwaardige verwoording te vinden. De vierde en laatste reden gaat over de smaak van het publiek die doorheen de tijd verandert. Deze factor is opnieuw de historische factor die telkens bij alle theoretici lijkt terug te komen (Jianzhong 2003:193-194).

Een overzicht van de redenen tot hervertaling volgens de intern-extern – oppositie van Skibińska:

EXTERN	INTERN
- Historische factor: vertalingen verouderen en moeten aangepast worden aan de ‘moderne’ smaak van het publiek (bijv. woordenschat en zinsbouw).	- De vertaling aanpassen (de exotiserende techniek): de eerste vertaler probeert de brontekst aan te passen aan de doelcultuur, de hervertaler wil het vreemde uit het origineel laten herleven in de hervertaling (cf. infra §2.2.1.).
- De eeuwige onvoltooidheid van het vertalen: de perfecte vertaling bestaat niet, die kan alleen blijvend nagestreefd worden door de vertalers.	- Fouten in de eerdere vertalingen verbeteren: indien hervertalers tijdens hun lectuur van de eerdere vertalingen fouten ontdekken, verbeteren ze die in hun hervertaling.
- De commerciële factor: de catalogus van de uitgeverij.	
- De kennis van de taal van de mens gaat erop vooruit: begrippen en passages uit de brontekst worden makkelijker vertaald met behulp van nieuwe taalkennis.	

2.2. Hoe hervertalen?

2.2.1. Hypotheses

Er bestaan twee belangrijke stellingen over hoe (her)vertalers te werk gaan:

“Il existe des différences essentielles entre les premières traductions, qui sont des introductions, et les retraductions. La première traduction procède souvent – a souvent procédé – à une naturalisation de l’œuvre étrangère ; elle tend à réduire l’altérité de cette œuvre afin de mieux l’intégrer à une culture autre. Elle s’apparente fréquemment – s’est fréquemment apparantée – à l’adaptation en ce qu’elle est peu respectueuse des formes textuelles de l’original. La première traduction vise en généralement à acclimater l’œuvre étrangère en la soumettant à des impératifs socio-culturels qui privilégient le destinataire de l’œuvre traduite. Ainsi, par exemple, les traducteurs qui ont opéré des coupures dans le texte d’origine ont-ils eu pour préoccupation maîtresse d’assurer une meilleure réception auprès de leur public.” (Bensimon 1990:IX)

De stellingen luiden met andere woorden als volgt:

- 1) Een eerste vertaling past de brontekst aan het doelpubliek aan om de overgang te vergemakkelijken en ontdoet de vertaling van alle vreemde elementen uit het origineel zodat ze geen struikelblok vormen bij het lezen.
- 2) Een hervertaling behoudt de vreemde elementen van het origineel en doet geen moeite om de tekst aan te passen aan de doelcultuur. Het exotische karakter van de brontekst blijft gespaard.

In mijn onderzoek (cf. infra §3.3.) toets ik deze twee stellingen aan de eerste en de tweede Duitse vertaling van *Minoes*.

2.2.2. Hoe omgaan met eerdere vertalingen?

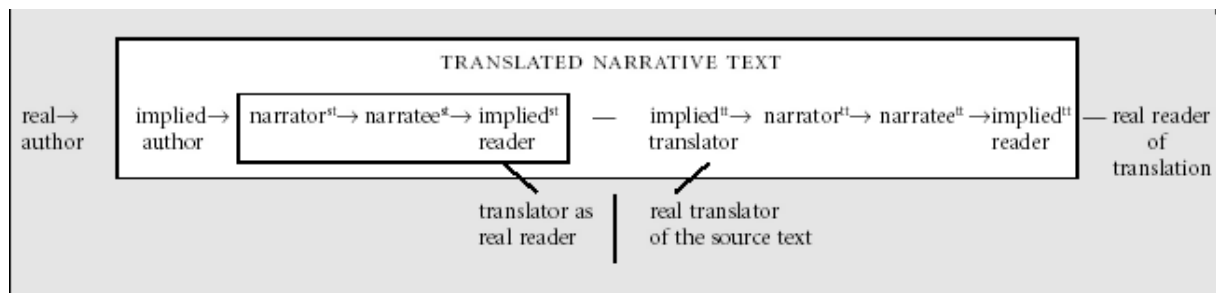
Uit de argumenten pro hervertalen wordt duidelijk dat hervertalen een proces is ter ‘verbetering’ van de vertaling:

“Le thème de cette intervention est: la retraduction comme espace de la traduction. Par “espace”, il faut entendre ici espace d’accomplissement. Dans ce domaine d’essentiel inaccomplissement qui caractérise la traduction, c’est seulement aux retraductions qu’il incombe d’atteindre – de temps en temps – l’accompli.” (Berman 1990:1)

Elke nieuwe vertaling van een werk is ‘beter’ dan de vorige volgens deze “progression linéaire” (Skibińska 2007:5). Ook Ingold (2007) stelde deze lineaire progressie vast. “Von neu übersetzten Texten erwartet man gemeinhin, dass sie ältere Fassungen ersetzen, weil sie “besser” sind als diese – “genauer”, “leichter lesbar”, “poetischer”, “moderner”, “eleganter” u. Ä. m.” Is het objectief zo dat hoe meer hervertalingen er geschreven worden, hoe beter de kwaliteit ervan is? Kan het niet zo bekeken worden dat hervertalingen ‘anders’ zijn maar daarom niet per se beter? Hoe gaan hervertalers met vorige vertalingen om? Willen ze allemaal een betere vertaling schrijven en kijken ze neer op eerdere vertalers?

Theorie rond het vertaalproces is onontbeerlijk. Eerst wordt het werk van de vertaler van dichterbij bekeken, daarna volgen we het werk van de hervertaler tijdens zijn/haar hervertaalproces.

Een vertaler vervult twee rollen. Hij/zij is niet alleen lezer van de tekst maar ook auteur, zoals blijkt uit het schema van O’Sullivan (2003:201):

Schema 1: Het vertaalmodel van O'Sullivan (2003:201)

De 'real author' is de auteur van het originele boek. De 'implied author' is diezelfde auteur die zich richt tot de 'implied reader', de lezer die de auteur zich voorstelt met zijn/haar eigen competenties, kennis, verwachtingen, smaak,... De 'narrator' en de 'narratee' zijn gebaseerd op het model van Chatman (1978). De 'narrator' is de stem die weerklinkt in het verhaal, de 'narratee' is de persoon in het verhaal aan wie verteld wordt. O'Sullivan (2003:199-200) verwijst ter illustratie naar *Winnie the Pooh*. De vader van Christopher Robin is de expliciete 'narrator', Christopher Robin zelf de 'narratee'.

De vertaler is eerst 'real reader', de lezer die het boek in handen heeft en leest (\neq de 'implied reader') en wordt later een 'auteur' ('real translator'). Hij/zij scheidt geen nieuw verhaal maar heeft desalniettemin een scheppende rol in het model van O'Sullivan (2003). Hij/zij vertaalt het verhaal volgens zijn/haar smaak en normen. De asymmetrische aard van kinder- en jeugdliteratuur (cf. supra §1.3.), waarbij de auteur volwassen is maar de lezer een kind, voegt aan de taak van de vertaler toe dat hij/zij deze kloof tussen 'volwassene' en 'kind' moet dichten. Zich daarbij in de huid van het kind verplaatsen en zijn/haar 'implied reader' vormen naar de gedachtegangen, eisen en verlangens van een kind zijn van essentieel belang (O'Sullivan 2003:201).

Omdat de vertaler én een lezende (interpreterende) rol én een schrijvende (scheppende) rol heeft, is het gebeuren gedeeltelijk subjectief. De vertaler als lezer interpreteert het verhaal op zijn/haar manier en zijn/haar vertaling is ervan afhankelijk:

“On peut comparer le travail du traducteur dans cette première étape au travail d'un critique: celui-ci fait aussi sa propre interprétation (subjective) de l'oeuvre. Mais il présente cette interprétation dans un texte critique, extérieur à l'oeuvre, alors que le traducteur inscrit la sienne dans le texte de sa traduction.” (Skibińska 2007:6)

Deze tweede taak van de vertaler ('real translator') houdt in dat het verhaal begrijpelijk overgebracht wordt naar zijn/haar publiek, “faire comprendre” volgens Skibińska (2007:7). Dit “faire comprendre” is “créer un nouveau texte” maar op hetzelfde ogenblik “une re-création” (Skibińska 2007:7). Dit scheppen van een nieuwe tekst, geschikt voor het

doelpubliek, is de taak waar de hoogste subjectiviteit in kruipt. De taak houdt veel keuzes in, daarom noemt Skibińska (2007 :7) het een “decision making process” en de vertaler een “deuxième auteur”.

Een hervertaler doorloopt hetzelfde proces van de vertaler. Omdat ook de hervertaler deze twee taken heeft, is de interpretatie die de hervertaler van de brontekst heeft van even groot belang. Net zoals bij een eerste vertaling is hier subjectiviteit aanwezig. De subjectiviteit verdubbelt, omdat bij een hervertaling het lezen van eerdere vertalingen erbij komt. Een hervertaler heeft twee keuzes met betrekking tot de manier van omgaan met de vorige vertaling(en). Zijn/haar eerste keuze is de eerdere vertaling(en) minachtend bekijken en ze slecht of onvolledig te vinden. De druk op zijn/haar schouders doordat het publiek verwacht dat een hervertaling beter, juister, vlotter, moderner en eleganter is dan de eerste vertaling(en), noopt hem/haar gemakkelijk tot deze eerste keuze. Hij/zij wil zich profileren als ‘de beste’. Daardoor moet hij/zij zich onderscheiden van de eerste vertaler(s). Stukken uit hun vertalingen overnemen zou zijn/haar status als ‘schepper’ van de beste vertaling verloederen. Maar zou het niet logischer zijn als een ‘beste’ hervertaling er één zou zijn waar het beste uit alle eerder geschreven vertalingen in vervat zit? Wat indien de hervertaler vindt dat een vroegere vertaler bij sommige delen de beste oplossing vond om een moeilijk stuk te vertalen? Moet hij/zij deze vertaling links laten liggen? Deze vraag leidt ons tot de tweede keuze van de hervertaler.

“[...] man sollte sich vielleicht doch einmal die Frage stellen, ob das umgekehrte Verfahren nicht um vieles produktiver wäre, nämlich die systematische Abfrage bereits vorliegender Übersetzungen nach brauchbaren, wenn nicht gar optimalen Lösungen und deren Wiederverwertung für immer wieder neue beziehungsweise erneuerte Nachübersetzungen.” (Ingold 2007)

Ter illustratie dat de opname van stukken uitstekende vertaling uit vroegere vertalingen in een hervertaling productief kan zijn, haalt Ingold (2007) de ‘Hatto-gate’ aan. Joyce Hatto, een onbekende pianiste, was getrouwd met William Barrington-Coupe. Hij maakte verschillende CD’s met pianomuziek onder de naam van zijn vrouw. Deze opnames kenden een groot succes en Joyce Hatto werd geëerd als de grootste pianovirtuoos aller tijden die niemand kende. Vijftien jaar later kwam er een eind aan het bedrog van Barrington-Coupe. Hij had stukken pianomuziek van bekende pianisten digitaal bewerkt (of overgenomen) en tot ‘nieuwe’ pianomuziek gemaakt. Dit echt gebeurd verhaal leidt ertoe dat, indien we deze pianomuziek aan vertalen spiegelen, het voordelig zou zijn om de beste stukken uit een vertaling over te nemen en de zwakke uit de vertaling te bewerken.

Besluitend kan gesteld worden dat het objectief bekeken niet zo is, dat hoe meer vertalingen er geschreven worden, hoe kwalitatief beter ze zijn. Ze zijn beter in de ogen van de hervoertaler zelf. Subjectiviteit is hét kernwoord. Hoe de hervoertaling eruit ziet, hangt af van de lectuur van de brontekst en de eerdere vertalingen door de hervoertaler. Hij/zij interpreteert de brontekst op zijn/haar manier. Hij/zij leest de vertalingen die eerder geschreven werden en evalueert ze naar zijn/haar persoonlijke smaak. De hervoertaler heeft daarbij zijn eigen ideeën over hoe een perfecte vertaling eruitziet. Het is correcter te stellen dat hervoertalingen ‘anders’ zijn, niet per se ‘beter’.

Stolze (2003:209) verschaft enkele resultaten over een onderzoek rond hervoertalingen van kinderliteratuur. Hervoertalingen werden gezien als beter omdat bijv. de taal geactualiseerd werd en de hervoertaling vlotter las dan de vorige vertaling(en). Toen de vraag aan de kinderen zelf gesteld werd, welk verhaal zij het liefst hoorden of lezen (de oude vertaling of de hervoertaling), was het antwoord stevast: de oude vertaling.

“When a mother made the text and read that text to her little daughter, she became aware that it really was nearly unintelligible and difficult to read, so full of strange and unsuitable expressions it was. But the child was marvelled. And what did she like most: “the words,” they must have seemed strange, phantastic and mysterious to her.” (Stolze 2003:209)

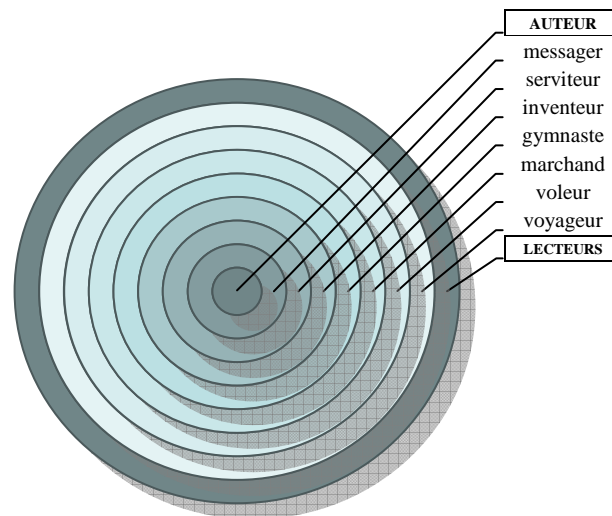
Dit bewijst dat hervoertalingen niet altijd beter zijn, ook al zijn ze dat in de ogen van de hervoertalers zelf wel. Er is geen sprake van een progressieve lijn. Vertalingen moeten naast elkaar bestaan.

In mijn onderzoek rond *Minoes* probeer ik, op basis van de vertaalde teksten, het origineel en een mailonderhoud met S. Schmidt zelf, te achterhalen hoe S. Schmidt met Oehlke’s vertaling omging. Wil zij zich onderscheiden van Oehlke of waardeert zij haar werk en verwerkt zij de eerste vertaling deels in haar hervoertaling? Merken we aan de hand van de vertaling / hervoertaling dat de vertaler / hervoertaler het originele Nederlandse verhaal anders interpreteerde? Kan via een vergelijkend onderzoek opgemaakt worden of zij door verschillende interpretaties andere beslissingen namen?

2.3. Een typologie van hervoertalingen: ‘sous le signe de Mercure’

Ik ga dieper in op de typologie van hervoertalingen van Rodriguez (1990). Zij stelt de taken en functies van de hervoertaler voor aan de hand van een parallelie met deze van de god Mercurius. Aan deze god worden veel functies toegeschreven. De hervoertaling van *Minoes*

categoriseer ik onder één van deze ‘soorten’ hervertalingen. De typologie van Rodriguez (1990: 77) ziet er als volgt uit:

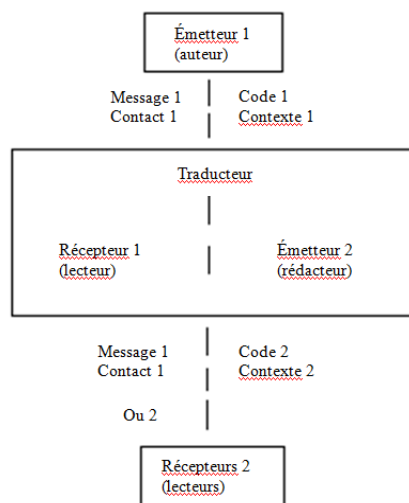

Schema 2: Typologie van hervertalingen volgens Rodriguez (1999)

Het schema toont aan dat hoe dicht de functie bij de top van het diagram staat (= de auteur), hoe meer de (her)vertaler probeert om dicht bij de brontekst te blijven. Hoe dicht de functie zich onderaan bevindt (= de lezers), hoe meer moeite de (her)vertaler doet om de brontekst in de doelcultuur te integreren (= naturalisatie-techniek) (Rodriguez 1990:78).

1) Boodschapper (“messenger”)

De hervertaler is een boodschapper. De aspecten van deze actie verduidelijkt Rodriguez aan de hand van een schema van Jakobson (zie ook schema 1 cf. supra §2.2.2.; schema 3 lijkt me vollediger).

Schema 3: Het vertaalproces (Rodriguez 1990:66)

Dit schema heeft betrekking op een vertaling en kan op hervertalingen toegepast worden, omdat een hervertaler dezelfde taken doorloopt als een vertaler, met als verschil dat een hervertaler met eerdere vertalingen te kampen heeft (cf. supra §2.2.2.). De hervertaler brengt een boodschap/tekst over. Dit is het “faire comprendre” van Skibińska (2007:7), de tweede taak van de (her)vertaler. De boodschap (“message”) slaat op de inhoud, die blijft dezelfde. Het “contact” is het medium dat gebruikt wordt tijdens het proces. Dat blijft onveranderd, namelijk ‘geschreven’. De “code” verandert wanneer het werk vertaald wordt: de brontaal wordt de doeltaal (bijv. Nederlands → Duits). De context (“contexte”) hangt samen met de functie, het ‘waarom’ van het proces. Deze verandert van ‘een verhaal schrijven’ naar ‘een vertaling schrijven’. Het belangrijkste voor deze functie is dat de vertaler als boodschapper de tekst overdraagt naar het doelpubliek en zo dicht mogelijk bij de brontekst aanleunt. Dat deze methode verouderd is en theorieën als de Skopos-theorie van Katharina Reiß en Hans J. Vermeer (1984) meer aanhang krijgen, is een feit. Het zijn niet de concrete woorden maar de functie die belangrijk is en overgedragen moet worden door de boodschapper. “Laut der Skopostheorie hat man sich vom „heiligen Original” zu lösen, und den Text so zu übersetzen, dass seine Wirkung erhalten bleibt, beziehungsweise die vom Auftraggeber gewünschte Wirkung erzielt wird.”¹ Het is hier niet van belang welke vertaalmethode het meest aanhang heeft. Ik vat de typologie van (her)vertalingen die Rodriguez opstelde samen. De ‘boodschapper’ is de soort (her)vertaling die het dichtst bij het origineel aanleunt, omdat de (her)vertaler hier het meest letterlijk de brontekst vertaalt.

2) Dienaar (“serviteur”)

De (her)vertaler is sowieso een dienaar, omdat hij/zij de tekst overbrengt en geen volledig nieuwe tekst schrijft. (Her)vertalingen getuigen van gaten in deze ‘trouw’. Ze reflecteren waar de (her)vertaler trouw was aan de auteur maar ze maken evengoed duidelijk waar de (her)vertaler ontrouw was. Of dit ‘verraad’ opzettelijk gebeurde of eigen is aan het vertaalproces en onbewust gebeurde, laten we in het midden. Het belangrijkste is op welke punten de (her)vertaler trouw moet blijven.

Er zijn ‘servitudes de départ’ en ‘servitudes d’arrivée’ (Rodriguez 1990:70). De zaken waar de (her)vertaler onderdanig is aan de auteur, zijn bijv. de brontaal en de persoonlijke

¹ <http://www.uebersetzungswissenschaft.de/theorie-skopos.htm>, geraadpleegd op 14 mei 2010.

schrijfstijl van de auteur (= *servitudes de départ*). De zaken waar de (her)vertaler onderdanig is aan het ‘doel’, zijn bijv. de grenzen van de doeltaal (= *servitudes d’arrivée*). In de doeltaal zijn er soms geen equivalente uitdrukkingen te vinden zijn voor het brontekstbegrip. Een (her)vertaler moet zich onderwerpen aan context 1 en aan code 1 (cf. supra Schema 2). Om een juiste interpretatie van de brontekst te bereiken, moet de (her)vertaler over een uiterst grondige kennis van de brontaal beschikken. Dit houdt in: lexicale kennis, grammaticale kennis, kennis van stijlregisters, de synchronie van de brontaal en connotaties. Om begripsfouten en fouten in zijn/haar (her)vertaling te vermijden, is deze kennis van groot belang. De kennis moet ‘opgevolgd’ worden: taal verandert doorheen de tijd, connotaties ook. Connotatie-woordenboeken bestaan niet. De (her)vertaler moet de taal door de tijd heen blijven volgen. Bovendien is niet enkel het taalsysteem (*langue*) van de brontaal van belang voor een goede interpretatie, ook de persoonlijke schrijfstijl (het taalgebruik: *parole*) van de auteur speelt een rol. De (her)vertaler moet zich in zijn/haar vertaling buigen naar de stijl van deze auteur. Een verhaal blijft een mengsel van ‘*langue*’ en ‘*parole*’ (de Saussure 2001). Deze twee zaken scheiden is onmogelijk. Trouw (her)vertalen in de zin zoals net uitgelegd, is onmogelijk. De (her)vertaler is niet zomaar een boodschapper. Hij stoot in deze visie op de onvermijdelijke grenzen qua trouwheid.

3) *Bedenker van letteren (“inventeur des lettres”)*

Wat uitgedrukt wordt in de brontaal is soms moeilijk aan te passen aan de doeltaal.

“Faut-il vaincre ou accepter les résistances de la langue-cible? Faut-il se soumettre davantage aux *servitudes de départ* ou aux *servitudes d’arrivée*? Ici, les retraductions révèlent deux attitudes divergentes, analysées par J.-R. Ladmiral (1988) qui classe les traducteurs en “*sourciers ou ciblistes*”.” (Rodriguez 1990 :70-71)

Hier moet de (her)vertaler creatief zijn en kiezen om als ‘*sourcier*’ verder te gaan of als ‘*cibliste*’ te vertalen. Dit bewijst dat de (her)vertaler soepel moet zijn, flexibel in het (her)vertaalproces. Hij/zij moet een evenwicht vinden. De (her)vertaler lijkt in dit derde type hervertaling nog harder op de grenzen van de doeltaal te stoten. Hij/zij drijft steeds verder weg van de auteur; van zijn/haar boodschappers- en dienaarrol.

4) *Gymnast (“le gymnaste”)*

Hier is de soepelheid van de (her)vertaler aan de orde. De focus ligt op “onvertaalbaarheden”, waar de (her)vertaler nog meer ‘*bedenker van nieuwe letteren*’ moet zijn dan bij de vorige types hervertaling. Een voorbeeld dat Rodriguez (1990:72)

aangeeft is *Liebestod: la mort par amour, amour et mort, une mort d'amour*. Om dergelijke woorden te vertalen, moet de (her)vertaler over zo'n souplesse beschikken, dat hij/zij de gedachte van de auteur kan overbrengen en er een uitdrukking voor vindt in de doeltaal die het doelpubliek zal begrijpen en accepteren.

5) *Handelaar ("le marchand")*

De (her)vertaler heeft net zoals de god Mercurius (Hermes) als functie 'handel drijven'. (Her)vertalingen zijn producten, en die worden liefst zoveel mogelijk verkocht zodat er winst gemaakt wordt. Het doelpubliek is van groot belang want zij kopen de boeken. De handelaar moet wikken en wegen tussen origineel en doelpubliek. Hij/zij moet voelen welke woordkeuze het best aanslaat bij het doelpubliek, zonder ontrouw te zijn aan de oorspronkelijke auteur. De rol van de lezers in de doelcultuur stijgt in dit opzicht opnieuw.

6) *Dief ("le voleur")*

Het vorige kan zo uitgebuit worden, dat de oorspronkelijke tekst een totaal andere tekst wordt. Het commerciële aspect staat op nummer één en de brontekst wordt volledig van zijn vreemdheid ontdaan. In elke vertaling gaan elementen verloren. Vertalen is een spel van winst en verlies: sommige zaken keren schamel terug in de vertaling, andere zaken worden subliem vertaald. Wanneer het doelpubliek aan belang wint en het commerciële overheerst, steekt verlies de kop op en wordt de tekst zo veranderd dat het precies een andere tekst lijkt die het doelpubliek opgediend krijgt. De (her)vertaler is een dief die de oorspronkelijke tekst steelt.

7) *Reiziger ("le voyageur")*

Hermen waren steenhopen gewijd aan de god Hermes (Mercurius), die de weg markeerden. Hervertalingen worden door Rodriguez vergeleken met deze hermen. Ze tonen de weg aan die de brontekst in zijn (eeuwigdurende? cf. supra §2.1.2.) vertaalproces doorloopt. De hermen werden geëerd door voorbijgangers en er werden offers bij deze steenhopen gelegd, bedoeld voor de volgende passanten.² Zo kunnen hervertalingen bekeken worden: elke hervertaling voedt zich aan de hand van voorgangers maar vormt zelf een 'mijlpaal' in de geschiedenis van de vertaling van het werk. Een hervertaler

² <http://www.koxkollum.nl/mythologie/mythh10>, geraadpleegd op 15 juli 2010.

bekijkt de vorige vertalingen en ziet de gekunstelde zinsconstructies, de vreemd-klinkende woorden. Al die zaken past hij/zij op zijn/haar weg (hervertaler = reiziger) aan, zodat de constructies niet langer gekunsteld zijn maar soepel in de oren klinken van het doelpubliek en de vreemd-klinkende woorden vlot van de tong van de lezers rollen. Deze hervertaler gaat een stap verder dan de vorige, de dief, omdat hij/zij het volgende doet:

“Kilmartin [de hervertaler van ‘A la recherche’ van Proust] s’est, par ailleurs, rapproché du texte-source en transposant scrupuleusement les limites entre discours direct, indirect et indirect libre, les mots mis entre guillemets, etc.” (Rodriguez 1990:77)

De hervertaler duidt zijn/haar keuzes en veranderingen in zijn/haar hervertalingen aan, doordat hij/zij zijn/haar keuzes en veranderingen in de tekst aan de lezer aantoont. Het doelpubliek staat op de voorgrond.

3. ONDERZOEK

3.1. *Minoes*

3.1.1. *De auteur*

Anna Maria Geertruida Schmidt werd geboren op 20 mei 1911 in Kapelle in Zeeland als de dochter van dominee Johannes Daniel Schmidt en Geertruida Maria Bouhuijs. Vlug nam ze de liefde voor verhalen van haar moeder over en waren haar eerste woorden zowat ‘haaltje tellen, haaltje tellen’ (Linders 1999:20). De vroege ontmoeting met verhalen en sprookjes drukte zijn stempel op het verdere verloop van Annie M.G. Schmidt’s fantasie, die zich heel vlot ontwikkelde. Hét bewijs daarvan: de vele klassiekers die ze doorheen haar hele leven schreef. In de lagere school kreeg ze bevestiging voor haar schrijftalent: Annie blonk uit in het schrijven van opstellen en kreeg een tien voor taal. De kleurrijke vrolijke verhaaltjeswereld was voor haar een soort vlucht, want haar gezinsleven had niet veel positiefs te bieden (Linders 1999:22).

Na haar middelbare school ging A.M.G. Schmidt naar Den Haag. Wat ze daar studeerde, is niet helemaal duidelijk. Hoogstwaarschijnlijk een notariaatstudie, net zoals haar broer. Deze studie ging de mist in, omdat uitgaan haar nu eenmaal leuker leek dan studeren. De notariaatstudie ruilde ze maar al te graag voor een cursus steno en typen bij Schoevers. Een jaar later trok ze als au pair naar Hannover. Haar moeder haalde haar daar direct weg toen ze de opkomende Jodenhaat en optochten aantrof wanneer ze haar Ännchen een bezoekje bracht (Linders 1999:30).

A.M.G. Schmidt volgde een opleiding tot leeszaalassistent en voelde zich prima tussen alle boeken in de bibliotheken van Rotterdam en Schiedam. Een hele bibliotheekcarrière volgde (o.a. in Vlaarding en Amsterdam) tot ze in 1941 directrice van de Openbare Bibliotheek in Vlissingen werd (Linders 1999:37-38).

In 1946 begon A.M.G. Schmidt bij de Amsterdamse krant *Het Parool* te werken, aanvankelijk als documentaliste. Beetje bij beetje kon ze bijdragen leveren aan de krant. Vanaf 1948 verscheen wekelijks een column in de Vrouwenrubriek van de krant, later schreef ze ook versjes in de kinderrubriek (Vogel 2000:12-16).

In haar *Parool*-periode werd ze lid van de journalistencabaretgroep *De Inktvis* (Vogel 2000:16). Omdat voor deze scriptie enkel Annie M.G. Schmidt als auteur van kinder- en jeugdliteratuur van belang is en verdere uitwijdingen over haar leven ons te ver zouden leiden,

wordt hier niet verder op ingegaan. De verdiensten van A.M.G. Schmidt houden immers niet op bij haar kinder- en jeugdliteratuur. Ze schreef liedjes, toneelstukken, musicals (bijv. *Heerlijk duurt het langst*) en radio- en televisiedrama (bijv. *De familie Doorsnee; Pension Hommeles*), niet enkel voor kinderen, maar ook voor volwassenen (bijv. *Ja zuster, nee zuster*).

In 1938 pronkten twee gedichten van A.M.G. Schmidt in het christelijke literaire tijdschrift *Opwaartsche wegen* (Linders 1999:31). Pas in 1950 debuteerde A.M.G. Schmidt echt, en dan nog met drie boeken tegelijk, nl. *En wat dan nog?*, *Het fluitketeltje* en *Brood en Mangelpers* (Linders 1999:78). Daarna kenden de onsterfelijke *Jip en Janneke* hun eerste levensdagen en werden *Abeltje*, *Minoes*, *Pluk van de Petteflet* en *Otje* geboren. Naast deze klassiekers schreef A.M.G. Schmidt tientallen andere gedichten en verhalen.³

In 1965 ontving A.M.G. Schmidt de Staatsprijs voor kinder- en jeugdliteratuur. “De jury prijst haar vermogen om vanuit de positie van het kind te schrijven, kind te zijn met het kind. Annie zegt daar zelf over: “Ik ben altijd acht gebleven.””⁴ In 1987 nam A.M.G. Schmidt de Constantijn Huygensprijs in ontvangst en nog een jaar later kreeg ze, als eerste Nederlander, de Hans Christian Andersenprijs.⁵

Hoe ouder A.M.G. Schmidt werd, met hoe meer zichtproblemen ze te kampen krijgt (Linders 1999:309). Ze bemoeilijkten het schrijven en het lezen. Daar kwamen andere lichamelijke klachten bij, zoals versleten wervels, longklachten, hartklachten, griep en longontsteking aan de lopende band en een gebroken heup. De nacht na haar vierentachtigste verjaardag stierf Annie M.G. Schmidt in haar slaap na een hartstilstand (Linders 1999:360).

3.1.2. Het verhaal

Minoes is het meest vertaalde kinderboek van Annie M.G. Schmidt. De vertalingen in het Duits, Frans, Engels, Zweeds, Deens, Catalaans, Grieks, Italiaans, Ivriet, Lets, Noors, Russisch, Sloweens, IJslands, Hebreeuws en Japans dwingen respect af voor het wereldbekende verhaal (Linders 1999:276). In 1971 werd *Minoes* bekroond met een Zilveren Griffel, een jaar nadat het op de markt kwam, met tekeningen van Carl Hollander (Schmidt 2001:omslag). A.M.G. Schmidt was er zich tijdens het schrijven niet bewust van dat ze het kattenverhaal min of meer eerder al geschreven had. *Minoes* doet immers sterk denken aan

³ <http://www.annie-mg.com/default.asp?path=xy3mky3s>, geraadpleegd op 7 juli 2010.

⁴ <http://www.annie-mg.com/default.asp?path=xy3mky3s>, geraadpleegd op 7 juli 2010.

⁵ <http://www.annie-mg.com/default.asp?path=xy3mky3s>, geraadpleegd op 7 juli 2010.

Ibbeltje, het hoorspel uit 1961 (Vogel 2000:180-181). Aanvankelijk was A.M.G. Schmidt tegen het publiceren van *Ibbeltje* als boek, omdat ze het een té gek idee vond jezelf te plagiëren: “Ontzettend leuk. Maar het is gewoon Minoes van voren af aan. Je zal het maar doen, jezelf plagiëren. Ik dacht: nog een boek over hetzelfde, dat wil ik niet.” (Vogel 2000:181) Om zich het leven van een kat te kunnen inbeelden, kroop A.M.G. Schmidt op handen en voeten door de achtertuin. Ze observeerde haar eigen katten en kroop in de huid van een kat, tot ze zelfs gebeten werd door haar buurhond (Vogel 2000:180-181). We kunnen deze gedragingen zien als een vorm van asymmetrie (cf. supra §1.3.). Net zoals A.M.G. Schmidt zich in de plaats van kinderen moet stellen om een verhaal voor een kinderpublik te kunnen schrijven, stelt ze zich in de plaats van katten om een kattenverhaal te schrijven. Zowel qua doelpublik als qua onderwerp is er een afstand die A.M.G. tracht te dichten.

De functie (cf. supra §1.2.) van *Minoes* is overwegend ontspannend. Zoals al kort aangestipt (cf. supra §1.2.) vinden we op microniveau zaken terug die doen denken aan de maatschappijkritische beweging van de jaren '70. Er is geen sprake van een aanval op sprookjes en fantasieverhalen, maar aan de hand van dergelijke vertellingen laat A.M.G. Schmidt verschillende delicate onderwerpen uit die tijd verbloemd aan bod komen. Deze informatie zal niet door kinderen ontrafeld worden, maar zal tal van ouders wel bereiken. Toch leren kinderen iets uit *Minoes*, onder andere dat eerlijkheid het langst duurt, dat slechteriken uit de wereld vroeg of laat op hun plaats gezet worden en dat er nu eenmaal gruwelijke dingen bestaan die eigen zijn aan de natuur, bijv. dat katten vogels opeten (zie ook infra §3.3.1.2.). De ontspannende functie primeert.

Minoes zit in een boom wanneer Tibbe, een jongeman die voor de krant werkt, haar voor het eerst ontmoet. Op dat ogenblik is Tibbe wanhopig aan het ronddwalen in Killendoorn, op zoek naar nieuws. Hij kan elk ogenblik ontslagen worden omdat hij altijd over katten schrijft in zijn artikels. Nooit vertelt Tibbe iets nieuws omdat hij te verlegen is. Hij durft mensen niet aanspreken. Tibbe ontmoet Minoes opnieuw in zijn keuken terwijl ze de visgraten uit de vuilbak staat af te kluiven. Hij ontdekt dat de kattenjuffrouw met katten kan communiceren omdat ze vroeger zelf een kat was. 's Nachts komen alle katten (o.a. de Schoolkat, de Jakkepoes, Fluf, de Gemeentepoes, de Pompkat, de Redaktiekat, ...) samen op het dak om een praatje te slaan over de gebeurtenissen van de dag. Minoes is telkens van de partij. Op die manier komt ze allerlei nieuwtjes te weten uit de stad en kan ze die doorgeven aan redacteur Tibbe. De Katten-persdienst is zijn redding. Sinds Minoes bij hem inwoont, puilt de krant uit van de nieuwtjes.

Op een dag komt Minoes aanzetten met een nieuwtje dat ervoor zorgt dat Tibbe ontslagen wordt. Meneer Ellemeet, iemand met hoog aanzien in de stad (Voorzitter van het Comité van de Dierenvrienden, Voorzitter van het Comité van de Kinderzorgen, ...) en directeur van de Deodorantfabriek, mishandelt katten. Dat weet niemand, maar de katten wel – dus Minoes en Tibbe ook. Hij schrijft erover, niemand gelooft hem en het enige gevolg is zijn ontslag. Iedereen neemt het Tibbe erg kwalijk dat hij lelijke dingen schrijft over meneer Ellemeet. Dat geldt ook voor zijn onderbuurvrouw en verhuurster Mevrouw Van Dam. Tibbe moet vertrekken uit het huis. Hij staat er niet zo best voor: werk én huis kwijt!

Weer zorgen de katten voor zijn redding, samen met Bibi, een klein meisje dat regelmatig bij hem op bezoek komt. Bibi fotografeert samen met Minoes meneer Ellemeet wanneer hij weer enkele katten aan het afranselen is. Die foto's worden op een groot scherm geprojecteerd tijdens een voorlezing over 'De Kat door de Jaren heen' van meneer Smit, de hoofdonderwijzer. Daar had Minoes voor gezorgd. Iedereen is geschokt door de beelden van meneer Ellemeet en beseft dat Tibbe het de hele tijd bij het rechte eind had. Hij krijgt zijn job en woning terug.

De kattenzus van Minoes steekt de kop op na een lange tijd. Ze vertelt Minoes dat ze weet hoe ze opnieuw kat kan worden: ze moet een boslijster verorberen. De zus van Minoes vangt een boslijster maar op het ogenblik dat ze hem aan Minoes wil geven, slaat Minoes de boslijster kwaad uit haar bek. Het is duidelijk dat Minoes niet echt opnieuw een kat wil worden en dat ze ondertussen al té veel 'mens' is om het te kunnen. Ze trekt weer als juffrouw bij Tibbe in, nadat Tibbe haar vertelde dat ze bij hem moest blijven. Niet alleen voor de nieuwtjes die ze brengt maar ook voor haar gezelschap...

3.2. Die geheimnisvolle Minusch

3.2.1. De vertaling

Minoes werd voor de eerste keer in het Duits vertaald door Rosel Oehlke in 1971 onder de titel *Die geheimnisvolle Minusch*. Over de vertaalster heb ik geen verdere informatie gevonden behalve dat ze nog andere kinderboeken uit het Nederlands vertaalde, onder meer het boek van A.M.G. Schmidt dat het meest bekend is in Nederland, nl. *Pluk van de Petteflet* als *Pluck mit dem Kranwagen*. Andere door Oehlke vertaalde werken zijn: *Het malle ding van bobbistiek* uit 1970, geschreven door Leonie Kooiker, dat in 1972 in het Duits verscheen onder de titel *Bobbys Superding*. Een ander boek van Kooiker, *De boevenvangers* uit 1972,

vertaalde Oehlke in hetzelfde jaar als *Gaunerfänger* en *De reus van Pech-zonder-end* van An Rutgers van der Loeff-Basenau uit 1974 werd in 1976 in het Duits *Goliath von nebenan* (Van Uffelen 1993).

3.2.2. De hervertaling

Dat we met een hervertaling te maken hebben, lijkt geen twijfel. De definitie van Gambier is van toepassing (cf. supra §2.1.1.). De Duitse versie van S. Schmidt is een tweede vertaling van hetzelfde Nederlandse werk *Minoes* dat al vertaald werd door Oehlke. De hervertaling in het Duits van *Minoes* verscheen onder dezelfde titel *Die geheimnisvolle Minusch* in het jaar 2003. De hervertaalster, Silke Schmidt⁶, vertaalt uit het Engels, Frans en Nederlands naar het Duits. Ze vertaalde verschillende Nederlandse kinder- en jeugdboeken, o.a. van Marc de Bel, Ed Franck, Karel Verleyen, Anne Provoost, enz. S. Schmidt houdt het niet bij kinderboeken, maar ze vertaalt ook volwassenenboeken en andere genres. Momenteel schrijft ze een vertaling van een Engels (populair-) wetenschappelijk boek (zie bijlage 1). Kinderboeken vormen de meerderheid onder haar vertaalde werken. Van Annie M.G. Schmidt vertaalde ze enkel *Minoes*.⁷ Zelf beweert S. Schmidt vertrouwd te zijn met de boeken van A.M.G. Schmidt (zie bijlage 1). Wanneer we de redenen tot hervertalen bekijken (cf. supra §2.1.2.), kunnen we volgende factoren naar voren schuiven. Onder de externe factoren vinden we de historische factor terug (het taalgebruik in Oehlke's vertaling was aan modernisering toe, zoals later duidelijk wordt, cf. infra §3.3.3.4.1.), dat van de onvoltooidheid (S. Schmidt heeft andere persoonlijke opvattingen rond vertalen en streeft de volgens haar 'beste' vertaling na) en het feit dat de kennis omtrent de brontaal en -tekst alleen maar kan verbeterd zijn 32 jaar later. Een interne factor die van toepassing is, is het corrigeren van fouten (cf. infra §3.3.3.4.2.). S. Schmidt geeft zelf als reden aan dat na het draaien van de film *Die geheimnisvolle Minusch* het Oetinger Verlag het boek opnieuw wou uitgeven in een moderne versie. Oehlke's vertaling leek te stijf en ouderwets, daarom werd S. Schmidt gevraagd een hervertaling te schrijven. Verder is het interessant om weten dat S. Schmidt de vertaling van Oehlke niet gelezen had tot enkele jaren na het verschijnen van haar eigen hervertaling van het boek (zie bijlage 1). Dit levert later stof tot nadenken op (cf. infra §3.3.5.).

⁶ S. Schmidt groeide op in de buurt van Düsseldorf. Haar moedertaal is Duits. Ze studeerde romanistiek, pedagogie en sportwetenschappen. Vandaag de dag woont ze in Leiden, Nederland. (zie bijlage)

⁷ <http://www.uebersetzung-schmidt.de/>, geraadpleegd op 7 juli 2010.

3.3. Onderzoek

Dit empirische onderzoek is gebaseerd op de theorie uit deel 1 over ‘Kinder- en jeugdliteratuur’ en deel 2 over ‘Hervertalen’. Het doel is de lezer een beeld te geven van de opmerkelijke verschillen tussen de drie versies. Deze bevindingen zullen worden geïnterpreteerd in het licht van de vraag of de aangehaalde hervertaalhypotheses al dan niet kloppen ten aanzien van mijn corpus, of we sporen kunnen terugvinden in de tekst zelf van hoe S. Schmidt met de eerste vertaling omging (ook al weten we dat S. Schmidt Oehlke’s vertaling niet las op voorhand, toch vallen er enkele opmerkingen te maken) en met welk soort hervertaling we te maken hebben.

In het empirische onderzoek komen de drie groepen ‘vreemde elementen’ uit het eerste theoriegedeelte ‘Kinder- en jeugdliteratuur’ (cf. supra §1.4.), d.i. namen (cf. §3.3.1.), realia (cf. §3.3.2.) en talige obstakels (cf. §3.3.3.1.), opnieuw aan bod. De namen worden op basis van Van Coillie’s model in “Character Names in Translation” (2006) geanalyseerd. Bij de realia gebeurt dit met behulp van de typologie van vertaalstrategieën van Grit (2004). De talige obstakels worden beschreven maar niet specifiek ondergebracht in vertaalstrategieën. Andere opmerkelijke verschijnselen (cf. §3.3.3.) die niet onderverdeeld kunnen worden in één van deze drie categorieën worden eveneens onderzocht. Tot slot wordt uitvoerig de vorm (cf. §3.3.4.) van de woorden (cf. §3.3.4.1.), woordgroepen (cf. §3.3.4.2.) en zinnen (cf. §3.3.4.3.) besproken, zodat het weerleggen van de hervertaalhypotheses ruim voldoende onderbouwd kan worden met voorbeelden.

3.3.1. Namen

In *Minoes* zijn de diernamen legio. Kattennamen kunnen betrekking hebben op de plaats waar een kat leeft, bijv. de Redaktiekat. Andere kattennamen verwijzen naar eigenschappen van de kat, bijv. Moortje. De twee hondennamen in het verhaal zijn willekeurig, nl. Mars en Karlos. De persoonsnamen in het verhaal zijn veelvoorkomende en vooral typisch Nederlandse namen. De vertaalstrategieën die Van Coillie (2006:124-129) opgesteld heeft en die hier van belang zijn, zijn de volgende (cf. supra §1.4.):

- 1) Reproductie
- 2) Reproductie met extra uitleg erbij
- 3) Het vervangen van de naam door een gewoon zelfstandig naamwoord
- 4) Fonetische of morfologische aanpassingen aan de doeltaal

- 5) Het vervangen van de naam door een tegenhanger in de doeltaal (exoniemen)
- 6) Het vervangen van de naam door een beter bekende naam in de broncultuur of een internationaal bekende naam met dezelfde functie
- 7) Het vervangen van de naam door een andere naam uit de doeltaal (substitutie)
- 8) Vertaling
- 9) Het vervangen van de naam door een naam met een andere of bijkomende connotatie
- 10) Weglating

3.3.1.1. Personen

Nederlands origineel	Duitse vertaling Oehlke	Duitse hervertaling S. Schmidt
<i>Geen naam</i>	<i>Geen naam</i>	Herr Jansen
Meneer Smit	Herr Schmitt	Herr Schmitt
Meneer Van Dam	Herr Damm	Herr van Damm
Mevrouw Van Dam	Frau Damm	Frau van Damm
Tibbe	Tibbe	Tibbe
Bibi	Bibi	Bibi
dokter Schuld	Doktor Schuld	Doktor Schuld
Willem	Wilhelm	Wilhelm
Jaapje	Jakob	Jakob
Meneer Ellemeet	Herr Ellenmaß	Herr Ellenmaß

De meeste persoonsnamen worden op dezelfde manier vertaald door Oehlke en S. Schmidt. S. Schmidt gaf ter kennis dat Oetinger Verlag alle namen uit de eerste Duitse vertaling wenste overgenomen te zien (zie bijlage 1). Alleen in het geval van ‘mevrouw Van Dam’ en ‘meneer Van Dam’ verschilt de hervertaling van de eerste vertaling. Eén keer verschilt de hervertaling zowel van de eerste vertaling als van het origineel. S. Schmidt vindt nl. een naam uit voor de baas van Tibbe. In het originele Nederlandse verhaal blijft de chef van Tibbe naamloos en ook Oehlke houdt de baas anoniem. De zin waar Herr Jansen een naam krijgt in de hervertaling volgt wanneer Tibbe weggaat uit zijn bureau na een kleine bespreking over zijn werk.

Ndl. “Dag meneer.” (Schmidt 1980:9)

Dt.1 “Wiedersehen, Chef.” (Oehlke 1971:9)

Dt.2 “Auf Wiedersehen, Herr Jansen.” (Schmidt 2006:10)

In het Nederlands kan zo beleefd afscheid genomen worden van iemand met een hogere positie. In de vertaling van Oehlke doet het afscheid informeel aan en komt de formulering eerder overeen met het Nederlandse ‘Tot ziens, baas!’. In het Duits is het gebruikelijk om op een beleefde manier afscheid te nemen met ‘Auf Wiedersehen, Herr/Frau X’, wat wellicht verklaart waarom S. Schmidt de baas een naam geeft. Dit bevestigt S. Schmidt ook zelf: „Jansen" habe ich hinzugefügt, da "Herr" allein im Deutschen nicht reicht und "Chef" in der Tat ziemlich salopp klingt.“ (zie bijlage 1). Alle namen in het Nederlandse origineel zijn typisch Hollands. ‘Jansen’ sluit daar bij aan. De naam doet bij het Duitse publiek even min vreemd aan. Het was in 1938 immers de meest voorkomende naam in Noord-West-Duitsland (Kunze 1998:66).

Een strategie die drie keer voorkomt bij de vertaling van persoonsnamen, is de vierde in het rijtje van Van Coillie (2006), nl. ‘fonetische of morfologische aanpassingen aan de doeltaal’. De naam ‘Annie M.G. Schmidt’ wordt op de kaft van de vertaling van Oehlke al op deze manier geschreven: Anni M.G. Schmidt. ‘Annie’ wordt verduitsst tot ‘Anni’. De drie namen die voor deze vierde vertaalstrategie van Van Coillie (2006) in aanmerking komen zijn: meneer Smit – Herr Schmitt en mevrouw / meneer Van Dam – Herr / Frau Damm / van Damm. ‘Schmitt’ is een veel voorkomende naam in Duitsland. In 1970 hebben 107 000 Duitsers deze achternaam, dit is 1.85% van de Duitse bevolking. Daarbij hebben in die tijd 389 000 Duitsers ‘Schmidt’ als achternaam, 6.68% (Kunze 1998:66). Damm wordt in naamwoordenboeken veel minder vermeld en als dit het geval is meestal als voornaam of plaatsnaam (Brechenmacher 1847:267). ‘van Dam’ (niet ‘van Damm’) wordt ook vermeld in Gottschald (2006:504). Waarom S. Schmidt de achternaam op zo’n manier vertaalt, is een raadsel. Op alle vlakken doet S. Schmidt moeite om het verhaal te verduitsen, maar hier is dit niet het geval doordat ze ‘van’ laat staan zoals in het Nederlands. ‘van’ is ook bekend als onderdeel van familienamen in het Duits, maar ‘von’ is ‘Duitser’, dus verwachten we eerder dat S. Schmidt zo zal vertalen.

Een tweede populaire vertaalstrategie is de eerste strategie vermeld door Van Coillie (2006), nl. ‘reproductie’. De naam wordt overgenomen uit het Nederlands. Dit is het geval bij Tibbe, Bibi en dokter Schuld. Bij Bibi kan dit geen vervreemdend element zijn in het verhaal voor de Duitse kinderen, omdat Bibi ook in Duitsland een bekende naam is. *Bibi die Hechse* is bijv. een Duitse tekenfilm. In het *Historisches deutsches Vornamenbuch* van Seibicke (1996:303) vinden we verdere informatie over de naam ‘Bibi’: “Bibi w, Lallform von Brigitte od. Von Namen, die mit Bi- beginnen; bes. Schwed.” Tibbe is ook bekend in Duitsland als afleiding van Tobias (Canzler 1830:166). Of Annie M.G. Schmidt met de naam van de dokter

betekenis wou meegeven is onduidelijk maar wel van belang bij het bepalen van de vertaalstrategie. Zijn mensen die naar een psycholoog gaan schuldig aan iets? In het verhaal wordt Minoes door Tibbe beschuldigd kats te zijn. Tibbe is kwaad dat ze haar katteneigenschappen niet kan verbergen. Minoes is schuldig, omdat ze haar best niet doet om te weerstaan aan de typische kattengewoontes zoals kopjes geven, snorren, krabben, ... Als Annie M.G. Schmidt deze naam bewust zou gekozen hebben omwille van de betekenis, de (her)vertaler dit weet en daarom de naam zo vertaald heeft om de betekenis te behouden, geldt niet de reproductie-strategie, maar de strategie 'vertaling'. De naam 'Schuld' komt in Duitsland voor, en doet dus niet vreemd aan (Gottschald 2006:448).

De naam 'Willem' wordt vertaald met het exoniem dat het heeft in de Duitse taal, nl. Wilhelm (vertaalstrategie vijf). Net zoals de vertaling van Jan in het Engels automatisch John wordt, wordt Willem in het Duits Wilhelm. 'Jaapje' is een typisch Hollandse naam die geen dergelijke tegenhanger kent in het Duits. Oehlke (en daarmee automatisch ook S. Schmidt: haar uitgeverij wenste dezelfde namen uit de eerste vertaling terug te zien in de hervertaling) opteerde ervoor om het bakkerszootje Jakob te dopen. De vertaalstrategie die hier gebruikt wordt is de zesde uit het rijtje van Van Coillie (2006), nl. 'het vervangen van de naam door een beter bekende naam in de broncultuur of een internationaal bekende naam met dezelfde functie'. Eventueel zou aan de zevende vertaalstrategie gedacht kunnen worden, nl. 'substitutie', maar omdat Jakob een naam is die bekend is in de meeste Germaanse talen, cf. Jakob (Dt.), Jacob (Eng.), Jakob (Ndl.), Jakob (Deens), ... lijkt de zesde vertaalstrategie beter van toepassing, temeer omdat Jaap(je) een hypokoristische vorm van Jacob is.

Tenslotte rest er de persoonsnaam 'meneer Ellemeet'. Om te weten op welke manier Ellemeet vertaald werd (Werd de inhoud van de naam vertaald? Heeft de vertaling dezelfde connotaties? Is het een fantasienaam?), moet worden nagegaan wat deze naam kan betekenen in de originele tekst of waar deze naam vandaan komt. Ellemeet is geen familienaam in Nederland maar een klein dorp in Zeeland.⁸ 'De Jonge van Ellemeet' is wel een familienaam, een geslacht uit de 17e – 18e eeuw dat in Nederland leefde. Thans staat één lid van het geslacht in de top tien van de rijkste Nederlanders ooit op nummer zes (Gelderblom et al. 2004). Deze man heet Cornelis De Jonge van Ellemeet. Per jaar verdiende hij zo'n 200.000 euro. Erg waarschijnlijk is dat de kapitaalkrachtige fabrieksdirecteur meneer Ellemeet zijn naam te danken heeft aan dit rijke geslacht 'De Jonge van Ellemeet'. In de Duitse vertaling werd de naam letterlijk vertaald. 'Ellemeet' lijkt op 'ellenmaat', in het Duits 'Ellenmaß'. S.

⁸ <http://www.ellemeet.info/site/home/>, geraadpleegd op 15 juli 2010.

Schmidt verklaart: „Ellenmaß“ bedeutet „sowohl Maß als Maßstab mit Elleneinteilung“.“ (zie bijlage 1). Hierdoor gaat de knipoog van Annie M.G. Schmidt aan Cornelis De Jonge van Ellemeet verloren en is de betekenis van de Duitse naam iets wat in het Nederlands helemaal niet bedoeld wordt. Deze vertaalstrategie is de achtste strategie van Van Coillie (2006), nl. ‘vertaling’, maar door deze strategie toe te passen, wordt er fout vertaald: de betekenis en connotaties gaan verloren.

3.3.1.2. Dieren

Nederlands origineel	Duitse vertaling Oehlke	Duitse hervertaling S. Schmidt
Kantinekat	Kantinenkater	Kantinenkater
Gemeentepoes	Gemeindekatze / Rathauskatze	Gemeindekatze
Schoolkat	Schulkater	Schulkater
Deodorantkat	Deodorantkater	Deodorantkater / Fabrikskater
Pompkat	Tankstellenkater	Tankstellenkater
Monopoolkat	Monopolkater	Monopolkater
Schele Simon	Schieler Simon	Schieler Simon
Karlos	Carlos	Carlos
Annelieze	Anneliese	Anneliese
Mars	Mars	Mars
Leentje	Lenchen	Lenchen
Tante Moortje	Tante Mohrchen	Tante Mohrchen
Jakkepoes	Schluderpuss	Schluderpuss
Eukemeentje	Eukemene	Eukemene
Minoes	Minusch	Minusch
Fluf	Fluff	Fluff

De dieren in het verhaal zijn grotendeels katten. Hun naam drukt ofwel een eigenschap (bijv. Tante Moortje, Schele Simon, Jakkepoes), ofwel de plaats uit waar ze wonen (bijv. Kantinekat, Gemeentepoes, Schoolkat, Deodorantkat, Pompkat, Monopoolkat). De naam kan een onderliggende betekenis hebben (bijv. Eukemeentje) of kan willekeurig gekozen zijn (bijv. Leentje, Annelieze). In het verhaal zitten er twee honden (Mars en Karlos).

De meest voorkomende vertaalstrategie is de achtste strategie van Van Coillie (2006): ‘vertaling’. Dit ligt voor de hand, omdat zes van de veertien kattennamen een samenstelling zijn van een substantief (dat uitdrukt waar ze wonen) en ‘kat’ / ‘poes’. Schele Simon wordt in het Duits letterlijk vertaald: Schieler Simon. Simon is een naam die ook in Duitsland bekend is (Drosdowski 1968:190), hij doet niet vervreemdend aan bij het Duitse doelpubliek en kon dus overgenomen worden (= eerste vertaalstrategie: ‘reproductie’). De eigenschap van de kat, die scheel kijkt, kan letterlijk vertaald worden. De alliteratie uit het origineel gaat wel verloren in de vertaling: Ndl. **Schele Simon** – Dt. **Schieler Simon** = Ndl. [sx'e:lə 'simɔn] – Dt. [ʃ'i:lə 'zimon].

Bij de naam Karlos wordt de vierde strategie toegepast. De beginletter ‘k’ wordt vervangen door een ‘c’. In Gottschalds *Deutsche Namenkunde* (2006:140) staat ‘Carl-’, waaronder ook Carl-os valt. Bij ‘Karl’ in hetzelfde woordenboek wordt verwezen naar ‘Carl’, afkomstig van het Spaanse ‘Carolus’ (Gottschald 2006:281). Dezelfde vierde vertaalstrategie wordt gehanteerd voor ‘Annelieze’. Die wordt in de Duitse (her)vertaling ‘Anneliese’. De letter /z/ wordt in het Duits immers uitgesproken als [ts], terwijl hij in het Nederlands wordt uitgesproken als [z], dus wordt hij in het Duits vervangen door een /s/ die in dit geval uitgesproken wordt als [z]. Bij de vertaling van ‘Mars’ is een verandering onnodig, omdat deze naam in het Duits hetzelfde uitgesproken wordt en eveneens bekend is als hondennaam. De naam wordt zoals in het origineel overgenomen in de Duitse (her)vertaling (strategie één, ‘reproductie’). Bij ‘Leentje’ is verandering nodig (strategie vier). De naam wordt ‘Lenchen’. ‘Len’ in het Duits bestaat niet, Lena (> Magdala, Magdalena) wel. Lenchen is daarvan het verkleinwoord (Canzler 1830:164).

Bij de vertaling van ‘Tante Moortje’ is het van belang dat de eigenschap van de kat die in de naam vervat zit, mee vertaald wordt. Tante Moortje is een oude, zwarte kat. Haar naam verwijst naar haar zwarte vacht. ‘Moortje’ (vertaalstrategie nummer acht) krijgt als uitkomst ‘Mohrchen’. De verwijzing naar de eigenschap van de kat die in de naam vervat zit, blijft behouden bij een letterlijke vertaling. Dit is niet het geval bij de vertaling van ‘Jakkepoes’. Een jakkepoes is een ‘kale pronker’ (Van Dale Groot Woordenboek, online). De Jakkepoes is een vuile zwerfkat die ondanks haar slordige voorkomen erg trots is op haar katse bestaan. Ze wordt zo omschreven:

“De Jakkepoes heette zo, omdat ze groezelig was en rafelig en omdat ze meestal modderige poten had. Haar staart was dun en slierterig. Er was een stuk uit haar linkeroot. En alle lapjes van haar pels waren vaal en goor.” (Schmidt 1980:28)

‘Kale pronker’ is de ideale omschrijving voor de Jakkepoes. Ze heeft niets om trots op te zijn maar is toch fier op haar bestaan als zwerfkat. In de Duitse (her)vertaling wordt de ‘Jakkepoes’ de ‘Schluderpuss’. Met deze vertaling wordt het zwerf karakter van de kat weergegeven, maar het tweede element ‘kale pronker’ gaat verloren. ‘Schluderig’ betekent ‘slordig’ en ‘Schluder-’ wordt vaak gebruikt in samenstellingen, zoals bijv. ‘Schluderarbeit’. Het is in dit geval moeilijk te bepalen welke vertaalstrategie van toepassing is. Een volledig equivalent voor het woord ‘jakkepoes’ kent het Duits niet, ‘Schluderpuss’ is dus geen onmiddellijke vertaling. Hier wordt eerder de inhoud vertaald, nl. het slordige uitzien van de poes. Het feit dat de kat desondanks trots is op haar zwerf bestaan, komt in de vertaling niet terug.

Dat de naam Eukemeentje niet willekeurig gekozen werd en er betekenis in de naam vervat zit is duidelijk:

“Net als Pluk van de Petteflet bevat het [*Minoes*] nogal wat commentaar op de dingen van de dag: de uitbreidingsplannen van een deodorantfabriek, de risico’s van technische experimenten of macht die corrumpeert. Op micro-niveau wordt de draak gestoken met democratische ontwikkelingen (op de mauw-in hebben alle katten een stem), met de oecumenische beweging (de kerkpoes heet Eucumeentje), of de hypocrisie van machthebbers.” (Linders 1999:277)

De betekenis die in de naam van de kerkkat ‘Eukemeentje’ zit, is in de Duitse vertaling ‘Eukemene’ moeilijker terug te vinden. Dit is te wijten aan de schrijfwijze van de naam in het Duits. In het Nederlands is de naam ‘Eukemeentje’ afgeleid van het bestaande Nederlandse woord ‘oecumene’, dat uitgesproken wordt als [Økym’enə]. In *Minoes* worden ‘moeilijke’ of anderstalige woorden vaak geschreven zoals ze uitgesproken worden, zoals hier (cf. infra §3.3.3.1.3.). De vertaalstrategie die hier wordt toegepast, is reproductie (met betekenisverlies in de vertaling): ‘Eukemeentje’ wordt ‘Eukemene’, dit is hetzelfde, alleen zonder de verkleinvorm. Wanneer een Duitser Eukemene [ɔikem’enə] te lezen krijgt, is de link met Ökumene [Øku’mɛ:nə] misschien wat minder duidelijk. Dat in de (her)vertaling Eukemene op die manier geschreven wordt, dient in feite geen nut, wat het in het Nederlandse origineel wel doet.

	Schrijfwijze katten naam	Uitspraak katten naam	Schrijfwijze standaard woord	Uitspraak standaard woord
Nederlands	Eukemeentje > Eukemene	[Økəm’enə]	Oecumene	[Økəm’enə]
Duits	Eukemene	[ɔikem’enə]	Ökumene	[Øku’mɛ:nə]

‘Minoes’ en ‘Fluf’ zijn twee typische kattennamen (Minoes < Fr. Minou ‘katje’; Fluf < Eng. fluff ‘dons’ / ‘pluisje’). In het Duits zijn ‘Minusch’ en ‘Fluff’ de tegenhangers. Deze kattennamen zijn exoniemen (vertaalstrategie vijf).

3.3.1.3. Conclusie omtrent namen

Als we alle bevindingen rond de namen betrekken op de hervertaalhypotheses, kan er weinig frappants meegedeeld worden. Alle namen – buiten ‘Herr Jansen’ in de hervertaling en Ndl. mevrouw / meneer Van Dam (Dt.1 Frau / Herr Damm, Dt.2 Frau / Herr van Damm) – zijn identiek in de vertalingen van Oehlke en S. Schmidt. De verklaring hiervoor werd gegeven: de uitgeverij van S. Schmidt zorgde ervoor dat de namen van Oehlke werden overgenomen (zie bijlage 1). Deze informatie dient de vraag rond de hervertaalhypotheses niet maar wel de vraag over hoe de hervertaalster (of, beter gezegd, haar uitgeverij) met de eerste vertaling omging (cf. infra §3.3.5.). Het invoegen van de naam ‘Jansen’ toont aan dat S. Schmidt eenmaal van het origineel afwijkt. Oehlke vertaalt letterlijk, maar gaat zo aan de Duitse formele begroetingsstijl voorbij. S. Schmidt laat het voorzetsel ‘van’ herleven in de Duitse hervertaling. Dit is geen argument om te stellen dat een hervertaling, zoals de hervertaalhypotheses betogen, het vreemde opnieuw laat herleven; ‘van’ is immers eveneens bekend bij Duitse familienamen en doet niet vreemd aan.

3.3.2. Realia (Grit 2004)

In *Minoes* komen veel realia voor. Een absolute grens trekken tussen realia en niet-realìa blijkt moeilijk. De eerste reden daarvoor is dat bijv. heel wat plaatsnamen en namen van instellingen fictief zijn. Annie M.G. Schmidt zoog de naam van het stadje ‘Killendoorn’ uit haar duim. ‘Killendoorn’ blijft een geografisch element maar is geen reale. Toch is het interessant om de vertaalstrategie te onderzoeken. Een tweede reden waarom het moeilijk is realia versus niet-realìa van elkaar te scheiden, is dat het niet altijd even duidelijk is of een concept typisch Hollands is (sociaal-cultureel element) of in Duitsland even bekend is en evenveel gebruikt wordt.

Hier nog eens beknopt de vertaalstrategieën die Grit (2004) voorstelt voor het vertalen van realia:

- 1) Omschrijving of definiëring in de doeltaal
- 2) Benadering

- 3) Leenvertaling
- 4) Handhaving
- 5) Kernvertaling
- 6) Adaptatie
- 7) Weglating
- 8) Combinaties van vertaalstrategieën

3.3.2.1. Sociaal-culturele begrippen

In *Minoes* staan veel typisch Nederlandse lekkernijen:

- Gebakken visjes

Ndl. “Onderweg kocht hij twee **gebakken visjes** en een zak peren voor z’n avondeten.” (Schmidt 1980:12)

Dt.1 “Unterwegs kaufte er zwei **gebackene Fische** und eine Tüte Birnen für sein Abendessen.” (Oehlke 1971:13)

Dt.2 „Unterwegs kaufte er zwei **Bratfische** und eine Tüte Birnen für sein Abendessen.“ (Schmidt 2006:15)

Gebakken visjes zijn typisch Nederlands. Net zoals er op de hoek van de straat in Duitsland vaak een ‘Wurstbude’ staat, komen in het Nederlandse straatbeeld viskramen voor. Onderweg naar huis koopt Tibbe aan zulk stalletje gebakken visjes en een zak peren. Dat gebakken visjes eigen zijn aan Nederland valt uit de uitdrukking ‘Ga maar snel naar huis, je moeder heeft visjes gebakken!’ af te leiden. Oehlke vertaalt ‘gebakken visjes’ letterlijk: een (leen)vertaling. Dit kan omdat ‘gebakken’ en ‘visjes’ zaken zijn die bekend zijn in Duitsland. S. Schmidt vervalt hier in haar gewoonte om ‘compacter’ te schrijven (cf. infra §3.3.4.2.). Uit ‘gebakken visjes’ scheidt ze een samenstelling: Bratfische.

- Pepermuntje

Ndl. “Eerst een **pepermuntje**, dacht Tibbe.” (Schmidt 1980:13)

Dt.1 “Zuerst ein **Pfefferminzbonbon**, dachte Tibbe.” (Oehlke 1971:14)

Dt.2 “Aber erst ein **Pfefferminzbonbon**, dachte Tibbe.” (Schmidt 2006:17)

Hier hebben we met een (leen)vertaling te maken. Die is om dezelfde reden mogelijk zoals het vorige voorbeeld: ‘Pfefferminzbonbon’ bestaat in Duitsland, maar wordt in Nederland

vaker gebruikt, net zoals drop. In Duitsland is drop ('Lakritze') bekend maar nergens ter wereld wordt zoveel drop verorberd als in Nederland. Duitse kinderen ervaren niet hetzelfde met 'Pfefferminzbonbon' als Nederlandse kinderen die 'pepermuntje' lezen.

- Theevisite

Ndl. "Maar het was geen vriendelijke **theevisite** hier." (Schmidt 1980:40)

Dt.1 "[...] aber es war kein freundlicher **Teebesuch**." (Oehlke 1971:41)

Dt.2 „Doch es war kein gemütlicher **Kaffeeklatsch**.“ (Schmidt 2006:52)

Theevisite wordt vervangen door 'Kaffeeklatsch'. S. Schmidt houdt hier rekening met het doelpubliek (wat ze doorgaans heel vaak doet, cf. infra §3.3.2.1.) en gebruikt 'Kaffeeklatsch' in plaats van 'Teebesuch', iets wat veel gebruikelijker is in Duitsland (cf. 'Kaffee und Kuchen': zoals de Britten hun 'afternoon tea' hebben, houden Duitsers vast aan hun 'Kaffee und Kuchen'-vieruurtje). Wanneer 'theevisite' door 'Kaffeeklatsch' vertaald wordt, hebben we te maken met de zesde vertaalstrategie van Grit (2004), nl. adaptatie. Niet de taalinhoud is het belangrijkste, wel de functie die het woord heeft in de zin: dezelfde in de vertaling als in het origineel.

- Beschuit

Ndl. „'Brood en **beschuit** moet u kopen,' ging Tibbe door.“ (Schmidt 1980:47)

Dt.1 “'Brot und **Zwieback** müssen Sie kaufen“, fuhr Tibbe fort.“ (Oehlke 1971:49)

Dt.2 „'Brot und **Zwieback** müssen Sie kaufen“, fuhr Tibbe fort.“ (Schmidt 2006:63)

Beschuit is op dezelfde manier als twee bovenstaande producten (gebakken visjes, en pepermunt) vertaald in het Duits, nl. ze worden gewoon vertaald. Maar Duitse kinderen hebben niet dezelfde 'band' met beschuit als de Nederlandse kinderen. Dat beschuit eerder typisch Nederlands is, toont de Hollandse slagzin 'Alleen voor beschuit kom ik eruit!'. Ook 'beschuit met muisjes' bijv. is een Nederlandse eettraditie bij een geboorte.

- Haring

Ndl. „Hij merkte het niet, zo druk had hij het met **haring** schoonmaken.“ (Schmidt 1980:50)

Dt.1 "Er merkte es nicht, so sehr war er damit beschäftigt, seine **Heringe** zu putzen.“ (Oehlke 1971:51)

Dt.2 „Er merkte es nicht, so sehr war er damit beschäftigt, **Fische** auszunehmen.“ (Schmidt 2006:66)

Het volgende stukje artikel leert ons dat haring eten een andere typisch Nederlandse eetgewoonte is:

“Haring happen is een typisch Nederlandse bezigheid. Dat de vis rauw gegeten wordt beseffen toeristen vaak pas wanneer ze er eentje geprobeerd hebben...

Haring happen

Denkt een Nederlander aan vis, dan denkt hij aan haring. Er zijn vele Nederlanders die elke week een harinkje halen! [...] Terwijl haring vroeger de vis van de arme man in de straat was is het eten ervan nu een teken van “oprecht Nederlandschap”. Er zijn allochtonen die thuis oefenen op het naar binnen laten glijden van zo’n lekkere vet maatje.”⁹

Dit kan natuurlijk niet veralgemeend worden. Net zoals er Fransen bestaan die meer chocolade verorberen en bier drinken in vergelijking met een Belg, zijn er ook Duitsers die meer haring eten dan vele Nederlanders. Toch wordt haring eten als typisch Nederlands bestempeld en is er in *Minoes* haring aanwezig in overvloed. Haring wordt in de regel vertaald door ‘Hering’. In de tweede vertaling zien we dat het algemenere ‘Fische’ ook gebruikt wordt. Wanneer ‘haring’ zo vertaald wordt, is dit geen vertaling, maar een kernvertaling (strategie vijf van Grit (2004)).

- Puntjes

Ndl. „De bakkersvrouw keek haar verschrikt aan, liet de zachte **puntjes** op de toonbank vallen zonder een woord te zeggen [...]“ (Schmidt 1980:53)

Dt.1 „Die Bäckerfrau sah sie erschrocken an, ließ, ohne ein Wort zu sagen, die zarten **Spritzkuchen** auf den Ladentisch fallen [...]“ (Oehlke 1971:54)

Dt.2 „Die Bäckerfrau sah sie erschrocken an, ließ ohne ein Wort zu sagen die **Brötchen** auf die Theke fallen [...]“ (Schmidt 2006:69)

In het Duits bestaat er geen vertaling voor puntjes / puntbrood. Daarom moest de (her)vertaler overschakelen op een vrijere vertaling. Oehlke koos ervoor een typisch Duits gebak in haar vertaling te integreren ter vervanging van ‘puntjes’, nl. Spritzkuchen.¹⁰ Deze vertaling is een adaptatie. S. Schmidt koos voor de kernvertaling: een ‘puntje’ is een soort broodje, dat is de kernbetekenis.

⁹ <http://eten-en-drinken.infonu.nl/diversen/32000-haring-happen-is-typisch-nederlands.html>, geraadpleegd op 24 mei 2010.

¹⁰ <http://www.stahlwerk9.de/>, geraadpleegd op 14 juli 2010.

3.3.2.2. Eenheidsbegrippen

In het verhaal komen twee eenheidsbegrippen voor, nl. munteenheden:

- cent (Dt.1 Pfennig – Dt.2 Cent)

- gulden (Dt.1 Mark – Dt.2 eine große Münze)

Minoes werd in 1970 geschreven. Toen werd er nog betaald met de Nederlandse gulden. Een cent was een honderdste van een gulden. In 2002 werd de gulden vervangen door de euro. Tot 2002 was de Duitse mark de geldeenheid van de Bondsrepubliek Duitsland. De eerste Duitse vertaling van *Minoes* werd in 1971 geschreven, toen de gulden en de Duitse mark nog in gebruik waren. Daardoor werd in de eerste vertaling ‘cent’ vervangen door ‘Pfennig’: een honderdste van een mark. Een gulden werd door Oehlke vervangen door ‘Mark’. Dit is de adaptatiestrategie van Grit (2004). Toen S. Schmidt de hervertaling uitbracht in 2003 was de euro al in omloop. ‘Gulden’ en ‘cent’ uit het origineel konden niet vervangen worden door een typisch Duitse munt, S. Schmidt koos ervoor om de kernbetekenis van beide munteenheden te vertalen. Een cent is in een bredere betekenis een honderdste van een geldeenheid, of dat nu een mark, een gulden of een euro is. Een gulden, mark en euro zijn allemaal ‘grote munten’, zowel letterlijk als figuurlijk, in vergelijking met een cent. S. Schmidt kiest met andere woorden voor de kernvertaling: ‘Cent’ en ‘eine große Münze’.

3.3.2.3. Historische begrippen

Het woonterritoorium van de Schoolkat is de stadsschool. Het liefst zit hij op de vensterbank van het klaslokaal de geschiedenisles te volgen. Zo pikt hij historische weetjes op. *Minoes*, altijd op zoek naar nieuwe weetjes voor Tibbe zijn krantenartikels, vraagt net zoals ze dat doet bij alle andere katten uit de buurt ook aan de Schoolkat of hij nieuwtjes heeft voor de krant. De kat vertelt *Minoes* de historische weetjes die hij hoorde in de geschiedenisles, in de veronderstelling dat deze gebeurtenissen pas plaatsvonden. Deze historische feiten zijn :

Ndl. “De Zilvervloot is veroverd. Door Piet Hein.” (Schmidt 1980:50)

Dt.1 “Der Dreißigjährige Krieg ist beendet.” (Oehlke 1971:51)

Dt.2 “Cäsar kam, sah und siegte.” (Schmidt 2006:67)

Ndl. „De Geuzen zijn binnen de Poort.” (Schmidt 1980:56)

Dt.1 „Karl der Große hat sich zum Kaiser krönen lassen!“ (Oehlke 1971:58)

Dt.2 „Napoleon hat die Schlacht bei Waterloo verloren.“ (Schmidt 2006:75)

Ndl. „Leiden is ontzet.“ (Schmidt 1980:102)

Dt.1 „Napoleon ist nach Elba gebracht worden.“ (Oehlke 1971:105)

Dt.2 „Bismarck wurde zum Reichskanzler gewählt.“ (Schmidt 2006:135)

Ndl. „’Dit is het beste nieuws, sinds het Turfschip van Breda,’ zei de Schoolkat.“ (Schmidt 1980:129)

Dt.1 „’Das sind die besten Neuigkeiten seit der Entdeckung Amerikas‘, sagte der Schulkater.“ (Oehlke 1971:134)

Dt.2 „’Das ist die beste Nachricht seit dem Frieden von Versailles‘, sagte der Schulkater.“ (Schmidt 2006:172)

Opmerkelijk is dat alle gebeurtenissen uit de geschiedenis die de Schoolkat vertelt feiten zijn uit de Nederlandse geschiedenis en dateren van de Tachtigjarige Oorlog tussen Nederland en Spanje. Nederlandse kinderen van 12 tot 14 jaar kennen de Tachtigjarige Oorlog omdat ze erover leren. De Schoolkat luistert een les af van de stadsschool van Bibi, basisonderwijs dus. Dit wijst erop dat Nederlandse kinderen deze leerstof op die leeftijd voorgeschoteld krijgen. Maar welke Duitse kinderen kennen deze gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis? De (her)vertaler kiest voor algemeen bekende feiten uit de geschiedenis of gebeurtenissen uit de Duitse geschiedenis om de uitspraken van de Schoolkat te vertalen. De Dertigjarige Oorlog en de verkiezing van Bismarck tot eerste Rijkskanselier zijn twee grote feiten uit de geschiedenis van Duitsland. Caesar, Napoleon, de ontdekking van Amerika en de Vrede van Versailles zijn algemeen bekende historische personen resp. gebeurtenissen waar Duitse kinderen zeker over geleerd hebben op school. De vertaalstrategie die zowel Oehlke als S. Schmidt gebruikt is adaptatie.

3.3.2.4. Geografische begrippen

Zoals vermeld (cf. supra §3.3.2.4.) vond Annie M.G. Schmidt het stadje waar het verhaal zich afspeelt, Killendoorn, uit. Geen enkele andere link is traceerbaar tussen Nederland en iets zoals Killendoorn. De vertaling naar het Duits kon daardoor volledig vrij verlopen zonder angst voor betekenisverlies. Oehlke en S. Schmidt (of haar uitgeverij? Cf. infra §3.3.5.) kozen allebei voor ‘Killstadt’, waar geen duidelijke betekenis in vervat zit. Verder zijn er nog twee geografische begrippen te vermelden, nl. ‘Groenmarkt’ en ‘de Emmalaan’. Oehlke vertaalt ‘Groenmarkt’ door ‘Grünmarkt’, S. Schmidt gebruikt ‘Marktplatz’. De vertaalstrategie van Oehlke is ‘leenvertaling’: de uitdrukking uit de brontekst wordt letterlijk

vertaald. S. Schmidt koos voor een ‘kernvertaling’. De ‘Groenmarkt’ in *Minoes* is een marktplaats zoals in veel steden. ‘Grünmarkt’ in het Duits duidt meer op een bloemenmarkt op zo’n marktplaats. ‘Grünmarkt’ als naam voor een markt komt niet voor. Het derde geografische element is de straatnaam waar Minoes leefde toen ze een kat was, nl. de Emmalaan. Beide vertalingen kiezen voor ‘Emmastraße’. ‘Emmalaan’ en ‘Emmastraße’ zijn beide bestaande straatnamen in Nederland resp. Duitsland.

3.3.2.5. Institutionele begrippen

Twee voorbeelden van institutionele begrippen staan er in *Minoes*, nl. de ‘Killendoornse Courant’ en de ‘Raad’. De ‘Killendoornse Courant’ is de naam van de krant waarvoor Tibbe schrijft. Het is een particulier-institutioneel begrip. De vertaling van Oehlke en S. Schmidt (of hier ook weer: de uitgeverij van S. Schmidt? Cf. infra §3.3.5.) luidt ‘Killstädter Kurier’. Deze vertaling is niet correct qua oorspronkelijke betekenis in het origineel. Een ‘courant’, de vertaling ervan in het Duits en de vertaling van ‘Kurier’ in het Nederlands zijn als volgt:

Van Dale Groot woordenboek (online) <i>Verklaring ‘courant’</i>	Van Dale Nederlands – Duits (online) <i>Vertaling in het Duits van ‘courant’</i>	Van Dale Duits – Nederlands (online) <i>Vertaling in het Nederlands van ‘Kurier’</i>
1. in omloop / gangbaar	1. gängig	
2. wettig betaalmiddel, munt	2. die Währung	
3. krant	3. zie krant	
		4. koerier

De derde betekenis van ‘courant’ is van toepassing op ‘Killendoornse Courant’, omdat het een krant is. De vertaling van ‘courant’ in het Duits geeft geen equivalent weer voor deze betekenis en verwijst naar ‘krant’, ‘Zeitung’. Oehlke en (de uitgeverij van?) S. Schmidt vertaalden ‘courant’ als ‘Kurier’, wat in het Nederlands ‘koerier’ betekent. ‘Kurier’ sluit nergens aan bij ‘courant’. De oorspronkelijke betekenis, het oude woord voor ‘krant’, gaat verloren in de vertaling. De vertaler en (de uitgeverij van?) de hervertaler schakelden over op een woord dat qua vorm op het origineel lijkt en toch iets te maken heeft met ‘nieuws’.

De ‘Raad’ wordt gebruikt in de volgende zin:

Ndl. “En Minoes had het van de gemeentepoes die altijd de geheime zittingen van de **Raad** bijwoonde op het stadshuis.” (Schmidt 1980:32)

Dt.1 “Und Minusch hatte es von der Rathauskatze, die immer den geheimen Sitzungen beiwohnte, die der **Gemeinderat** abhielt.“ (Oehlke 1971:33)

Dt.2 „Und Minusch hatte es von der Gemeindegatze, die immer bei den geheimen Sitzungen im Rathaus dabei war.“ (Schmidt 2006:43)

In Duitsland bestaat het concept van een gemeenteraad eveneens, dus vertaalde Oehlke ‚Raad’ in ‚Gemeinderat’. S. Schmidt liet deze politieke term weg. De asymmetrie (cf. supra §1.3.) kan hiervoor een reden vormen: kinderen beleven een andere wereld dan de volwassenen. Grote-mensen-woorden zijn hen niet vertrouwd en mensen gaan deze woorden ook uit de weg wanneer in gesprek met kinderen. Dit sluit aan op het verschillende kindbeeld (cf. supra §1.3.) dat Oehlke en S. Schmidt voor ogen hebben. Oehlke acht ‘Gemeinderat’ geschikt voor kinderen terwijl S. Schmidt de term ontwijkt.

3.3.2.6. Conclusie omtrent realia

Vier van de zes socio-culturele begrippen werden anders vertaald door Oehlke en S. Schmidt. Drie van deze vier keer vertaalt Oehlke strikt in navolging van het Nederlandse origineel, terwijl S. Schmidt afwijkt van de bron en ‘Duitser’ vertaalt. ‘Gebakken visjes’ worden bij Oehlke letterlijk vertaald als ‘gebackene Fische’, bij S. Schmidt komt er een inburgerende samenstelling in de plaats, nl. ‘Bratfische’ (cf. infra §3.3.4.2.). ‘Theevisite’ wordt bij Oehlke trouw vertaald als ‘Teebesuch’, terwijl S. Schmidt het inburgerende ‘Kaffeeklatsch’ verkiest (cf. de Duitse ‘Kaffee und Kuchen’). ‘Haring’ vertaalt Oehlke telkens letterlijk met ‘Hering’. S. Schmidt wijkt daarvan af en hanteert af en toe het meer algemene ‘Fische’. In het vierde geval waar Oehlke en S. Schmidt anders vertalen treffen we opnieuw de neiging van S. Schmidt naar het algemene aan: ‘puntjes’ (iets typisch Nederlands) worden ‘Spritzkuchen’ (iets typisch Duits) bij Oehlke en ‘Brötchen’ bij S. Schmidt. We kunnen dus opnieuw niet zomaar stellen dat Oehlke ter navolging van de hervertaalhypotheses het originele verhaal aanpast aan het doelpubliek. Oehlke kan niet anders dan een alternatief zoeken voor ‘puntjes’, omdat een Duitse vertaling van dit woord niet bestaat. Ze kiest uit noodzaak een Duits soort brood, nl. ‘Spritzkuchen’. Dit heeft niets te maken met de hervertaalhypotheses. Oehlke is doorheen de hele vertaling zo loyaal mogelijk aan het Nederlandse origineel. Het is niet waarschijnlijk dat ze nu een uitzondering maakt en ervoor kiest om dit item los te koppelen van het origineel en met het oog op het Duitse doelpubliek te vertalen. S. Schmidt kon eveneens voor ‘Spritzkuchen’ kiezen maar ze heeft een voorkeur voor meer algemene vertalingen (zoals later zal blijken).

Bij de eenheidsbegrippen bemerken we opnieuw de tendens van S. Schmidt om in algemene termen te vertalen: bijv. ‘gulden’ wordt ‘eine große Münze’. Oehlke kiest er voor ‘cent’ en ‘gulden’ te vertalen aan de hand van de Duitse tegenhangers ‘Pfennig’ en ‘Mark’. Dit is het enige voorbeeld waar Oehlke de tekst aanpast aan het doelpubliek. Het is meteen het meest ‘nodige’ stukje tekst. Benamingen van munteenheden vertalen aan de hand van hun equivalenten in de doeltaal ligt meer voor de hand dan andere zaken te assimileren.

De historische begrippen zeggen niets omtrent de hervertaalhypothesen. Ze zijn later van belang bij het beantwoorden van de vraag hoe de hervertaler met de eerste vertaling omgesprongen is (cf. §3.3.5.).

Bij het analyseren van de geografische begrippen vonden we opnieuw dat de hervertaalhypothesen niet van toepassing zijn: Oehlke vertaalt ‘Groenmarkt’ letterlijk als ‘Grünmarkt’. S. Schmidt vertaalt met het oog op het doelpubliek en hanteert het opnieuw meer algemene ‘Marktplatz’.

Kortom, de verschillen aangaande de institutionele begrippen zijn niet bruikbaar voor de hervertaalhypothesen, maar gaan terug op het kindbeeld van de (her)vertaler. Het is een feit dat Oehlke ‘Raad’ trouw vertaalde, terwijl S. Schmidt het ‘durfd’ weg te laten. Het begint erop te lijken dat de hervertaalhypothesen met betrekking tot de Duitse (her)vertaling van *Minoes* niet worden bevestigd.

3.3.3. Andere opmerkelijke verschijnselen

Hieronder volgen andere opmerkelijke verschijnselen die opvielen bij een vergelijking van de drie boeken. Zij worden opgedeeld in (1) talige obstakels (waaronder onomatopoeën, uitdrukkingen, woordspelingen en toon), (2) vormelijke elementen (de lay-out en de illustraties), (3) verschillen (her)vertaling – origineel (toevoegingen en weglatingen), (4) verschillen vertaling – hervertaling (met als reden modernisering en corrigeren). Deze facetten worden niet onder bepaalde vertaalstrategieën geplaatst.

3.3.3.1. Talige obstakels

Onder talige obstakels vallen vertaalproblemen die puur met taal te maken hebben.

3.3.3.1.1. Onomatopeeën

Onomatopeeën worden gebruikt om onder andere dierengeluiden na te bootsen. Omdat het boek uitpuilt van katten (en honden), is het interessant om er even bij stil te staan. De dierengeluiden zijn meestal het geluid van katten. Elke taal heeft zijn manier om kattengejank uit te drukken: Ndl. miauw, Dt. miau, Eng. miaow / mew, Sp. ¡miauw!, Fr. miaou. De Nederlandse ‘miauws’ in het boek worden dus Duitse ‘miaus’. Er is sprake van naturalisatie. Verder in het verhaal blijft het niet bij het Nederlandse ‘miauw’ maar janken de katten op een andere manier, bijv. ‘mow’, ‘mrow’, ‘mrieuw’, ... De (her)vertaling probeert bij het geluid aan te leunen: Ndl. mow → Dt.1 moau – Dt.2 miau; Ndl. mrow → Dt.1 mrau – Dt.2 mrau; Ndl. mrieuw → Dt.1 mriau – Dt.2 mriö.

Naast dierengeluiden komen andere onomatopeeën voor. Die worden altijd genaturaliseerd doordat de klanken van bijv. het Nederlandse ‘pats’ vreemd zijn in het Duits. Verduitsd klinkt ‘pats’ als ‘patsch’. Dat aanpassingen op het vlak van onomatopeeën logisch zijn, is duidelijk. “When considering how to address the examples of onomatopoeia in the text it is arguably not appropriate to retain foreign expressions. For these markers translators are more likely to follow the textual conventions and linguistic norms of the target culture.” (Pascua-Febles 2006:117)

3.3.3.1.2. Uitdrukkingen

Uitdrukkingen kunnen meestal niet vertaald worden aan de hand van een letterlijke vertaling. Soms is dit mogelijk, zoals bij: “de appel valt niet ver van de boom / stam” – “der Apfel fällt nicht weit vom Stamm”, maar meestal slaat een letterlijke vertaling op niets, zoals bij: “boontje komt om zijn loontje” – “Unrecht schlägt den eignen Herrn”. In dit geval is een Duits spreekwoord aan de orde dat dezelfde betekenis draagt als ‘boontje komt om zijn loontje’. Het kan ook voorkomen dat spreekwoorden geen equivalent spreekwoord in de doeltaal kennen en vervangen worden door een enkel woord, zoals hier: “iemand op het matje roepen” – ‘jemanden einbeistellen’. Slechts drie van de twaalf volgende uitdrukkingen uit *Minoes* kunnen letterlijk vertaald worden, zonder betekenisverlies.

Ndl. “Toen ze de winkel uit was, werd er dadelijk **achter haar rug gepraat**: [...]” (Schmidt 1980:54)

Dt.1 “Als sie aus dem Laden war, wurde **hinter ihrem Rücken eifrig getuschelt**.” (Oehlke 1971:55)

Dt.2 „Als sie den Laden verlassen hatte, wurde **hinter ihrem Rücken sofort getuschelt:** [...]“ (Schmidt 2006:70)

Ndl. “Ik weet verder niets. **Mijn naam is dakhaas.** Ha, ha, is dat niet een leuk grapje?” (Schmidt 1980:60)

Dt.1 “Ich weiß sonst auch nichts. **Mein Name ist Dachhase.** Ha, ha, ist das nicht ein hübscher Witz?” (Oehlke 1971:62)

Dt.2 „Woher soll ich das denn wissen? **Mein Name ist Dachhase.** Ha, ha, ist das nicht ein guter Witz?“ (Schmidt 2006:80)

Ndl. “Maar al die geurtjes **stegen me naar de kop.**” (Schmidt 1980:80)

Dt.1 “Aber alle die Gerüche **stiegen mir zu Kopf.**” (Oehlke 1971:81)

Dt.2 „Aber all die Gerüche **stiegen mir zu Kopf.**“ (Schmidt 2006:105)

Eén keer komt door een letterlijke vertaling van Oehlke een totaal andere – en foute – betekenis naar voren:

Ndl. “**Heb je ’t ooit zo zout gegeten?**” (Schmidt 1980:77)

Dt;1 “**Haben sie dir auch schon mal so den Brei versalzen?**” (Oehlke 1971:80)

Dt;2 „[...] **hat man so was schon erlebt!**“ (Schmidt 2006:103)

“Zo zout heb ik het nog nooit gegeten” betekent ‘zoiets bars heb ik nog nooit gehoord, is mij nog nooit overkomen’ (Van Dale Groot Woordenboek online). De uitleg voor de Duitse uitdrukking van Oehlke is gelijk aan het Nederlandse spreekwoord ‘roet in iemands eten strooien’, wat wil zeggen dat je iemand z’n plezier bederft. Deze twee betekenissen zijn natuurlijk niet identiek. S. Schmidt zet dit misverstand recht door voor een andere vertaling te kiezen, ‘hat man so was schon erlebt!’. Het is geen spreekwoord maar het geeft de juiste tekstbetekenis weer in het Duits.

In alle andere gevallen moest de (her)vertaler afwijken van het spreekwoord en de betekenis ervan vertalen in plaats van te opteren voor een letterlijke vertaling:

Ndl. “Weer was jij **er als de kippen bij.**” (Schmidt 1980:33)

Dt.1 “Wieder warst du **früher da als alle anderen,** [...]“ (Oehlke 1971:34)

Dt.2 „Wieder warst du **blitzschnell zur Stelle.**“ (Schmidt 2006:43)

Ndl. “Vertel eens, ben je al boven geweest? Op de zolder?” vroeg mevrouw Van Dam **langs haar neus weg.**” (Schmidt 1980:44)

Dt.1 “Sag mal, bist du schon oben gewesen? Auf dem Dachboden?” sagte Frau Damm **so nebenbei.**“ (Oehlke 1971:45)

Dt.2 „Bist du auch schon oben gewesen?“, fragte Frau van Damm **beiläufig, während sie in ihrem Portemonnaie kramte.**“ (Schmidt 2006:58)

Ndl. “Misschien moet ik het nog een eer vinden om met een fles boergonje **op m’n mieter te krijgen!**” (Schmidt 1980:77)

Dt.1 “Vielleicht muß ich es mir noch zur Ehre anrechnen, eine Flasche Burgunder **auf meinen Detz zu kriegen!**” (Oehlke 1971:80)

Dt.2 „Vielleicht sollte ich mich ja noch geehrt fühlen, dass man mir mit einer Flasche Burgunder **eins überbrät!**“ (Schmidt 2006:103)

Bij dit voorbeeld wijkt S. Schmidt af van ‘auf meinen Detz zu kriegen’ en vervangt het door ‘eins überbrät’ omdat de uitdrukking van Oehlke ouderwets taalgebruik is en nu nauwelijks nog gekend is, laat staan gebruikt wordt.

Ndl. “Omdat ze bang zijn voor meneer Ellemeet. **Hij houdt ze onder de duim.** Ze durven niets te zeggen.” (Schmidt 1980:108)

Dt.1 “Weil sie Angst vor Herrn Ellenmaß haben. **Er übt Druck auf sie aus.** Sie wagen nichts zu sagen.“ (Oehlke 1971:113)

Dt.2 „Weil sie vor Herrn Ellenmaß Angst haben. **Er übt Druck auf sie aus.** Sie trauen sich nicht etwas zu sagen.“ (Schmidt 2006:145)

Ndl. “Vlak voordat het schot afging stoven ze weg...het was **op het nippertje** geweest.” (Schmidt 1980:119)

Dt.1 “Kurz bevor der Schuß losging, stoben sie weg – **im allerletzten Augenblick.**” (Oehlke 1971:123)

Dt.2 „Kurz bevor sich der Schuss löste, stoben sie weg...**in letzter Sekunde.**“ (Schmidt 2006:158)

Ndl. “Nu was er iets in haar stem waardoor hij begreep dat er iets bijzonders **aan de hand was.**” (Schmidt 1980:121)

Dt.1 “Etwas war in ihrer Stimme, was ihn ahnen ließ, daß etwas Besonderes **bevorstand.**“ (Oehlke 1971:125)

Dt;2 „Jetzt war etwas in ihrer Stimme, wodurch er begriff, dass dort etwas **passieren würde.**“ (Schmidt 2006:161)

Ndl. “Ik geloof dat je het **bij ’t rechte eind had.**” (Schmidt 1980:127)

Dt.1 ““Es sieht so aus, als **hättest du recht gehabt, Tibbe**“, sagte der Chefredakteur.“ (Oehlke 1971:137)

Dt.2 „“Es sieht so aus, als **hättest du Recht gehabt, Tibbe**“, begann der Chefredakteur.“ (Schmidt 2006:176)

Ndl. “En ik wou ook nog zeggen dat ik weer **de hort op ga,**’ zei de Jakkepoes.” (Schmidt 1980:153)

Dt.1 „Und ich wollte dir noch sagen, daß ich **das Quartier hier wieder aufgebe**“, sagte die Schluderpuß.“ (Oehlke 1971:160)

Dt.2 „Und ich wollte dir auch noch sagen, dass ich **mich wieder davonmache**“, fuhr die Schluderpuss fort.“ (Schmidt 2006:204)

3.3.3.1.3. Woordspelingen

Ook bij het vertalen van humor zijn er twee hoofdtechnieken: vrij versus letterlijk vertalen. Soms heeft een vertaler geluk en is een letterlijke vertaling op zijn plaats maar meestal is bij een letterlijke weinig humor terug te vinden. Creativiteit is vaak een elementaire vereiste. Zabalbeascoa schreef: “So the common practice and general rule, when it comes to translating humor, could be summed up as “translate the words and/or the contents and then keep your fingers crossed and hope that the humor will somehow come across with the rest”” (Zabalbeascoa 2005:188). Er komt heel wat meer bij te pas dan Zabalbeascoa’s simplistische uitleg over hoe je humor best vertaalt. Het vergt veel meer moeite dan louter het vertalen van woorden en inhoud. “According to Fu, a translator must endeavour to achieve spiritual closeness rather than formal closeness.” (Sin-wai 1994:103) Niet de woorden moeten perfect weergegeven worden maar de geest en de gedachten die de auteur oorspronkelijk bedoelt in zijn werk. Daarbij bestaan er verschillende graden van woordspelingen:

“The translatability of allusive wordplay, which implies lexical, grammatical or situational modification, depends on the extent to which the allusion is embedded in its own specific culture. The choice of translational strategy is therefore crucial for the comic dimension to be effective in the target context.” (González Cascallana 2006:106)

Dirk Delabastita (1996:134) werkte een schema uit van methodes om humor te vertalen:

- 1) PUN → PUN: dezelfde woordspeling als in het origineel komt min of meer terug in de vertaling.
- 2) PUN → NON-PUN: de woordspeling wordt weggelaten, maar de informatie die rond en in de woordspeling gegeven wordt, wordt wel vertaald.
- 3) PUN → RELATED RHETORICAL DEVICE: de woordspeling wordt vervangen door één of ander passend stijlfiguur, bijv. herhaling, alliteratie, rijm, ironie, paradox, ...
- 4) PUN → ZERO: de woordspeling maar ook de tekst die de woordspeling bevat wordt weggelaten.
- 5) PUN ST → PUN TT: de woordspeling uit de brontaal wordt vervangen door een gelijkwaardige woordspeling in de doeltaal die hetzelfde effect heeft.

6) NON PUN → PUN: er duikt op een plaats waar in het origineel geen woordspeling staat een woordspeling op in de vertaling, ter compensatie van de verloren gegane woordspeling op een andere plaats in het verhaal.

7) ZERO → PUN: volledig nieuwe tekst wordt aan het verhaal toegevoegd om daarin een woordspeling in te voegen ter compensatie van een verloren gegane woordspeling. Hier is het verschil met strategie zes dat de tekst waar de woordspeling aan toegevoegd wordt al bestond in zes, maar hier wordt er een volledig nieuw stukje tekst toegevoegd aan het verhaal om zo een nieuwe woordspeling te kunnen introduceren.

8) EDITORIAL TECHNIQUES: in voetnoten, eindnoten, commentaren, voorwoorden, ... worden de vertaalproblemen en vertaalstrategieën rond woordspelingen uitgelegd door de vertaler.

Zes woordspelingen uit *Minoes* komen aan bod ter illustratie:

Voorbeeld 1:

Ndl. “Als Minoes thuiskwam met een of ander nieuwtje en vertelde hoe ze er aan kwam, riep Tibbe: ‘Wat een organisatie! De een geeft het door aan de ander...het is een soort **kattenpersdienst.**’ ‘Ik weet niet of ik dat een leuk woord vind,’ zei Minoes weifelend. ‘Kattenpers...het doet me denken aan vruchtenpers. Uitgeknepen kat.’ ‘Geen **kattenpers-dienst,**’ zei Tibbe. ‘**Een katten-Persdienst.**’” (Schmidt 1980:36)

Dt.1 “Wenn Minusch nach Hause kam mit dieser oder jener Nachricht und erzählte, wie sie dazu gekommen war, rief Tibbe: „Was für eine Organisation! Einer gibt es an den anderen weiter – es ist eine Art **Katzenpressediens.**“ „Ich weiß nicht recht, aber das Wort gefällt mir nicht“, sagte Minusch zweifelnd. „Katzenpresse...da muß ich an eine Obstpresse denken. Ausgepresste Katzen!“ „Kein **Katzenpresse-Dienst,** sondern ein **Katzen-Pressediens**“, sagte Tibbe.“ (Oehlke 1971:38-39)

Dt.2 „Wenn Minusch mit irgendeiner Neuigkeit nach Hause kam und erzählte, wie sie davon erfahren hatte, rief Tibbe: „Was für eine Organisation! Einer gibt es an den anderen weiter...ein richtiger **Katzenpressediens.**“ „Ich weiß nicht, ob mir das Wort gefällt“, sagte Minusch zweifelnd. „Katzenpresse...das erinnert mich so an Obstpresse. Ausgequetschte Katze.“ „Nein, kein **Katzenpresse-dienst**“, sagte Tibbe. „Ein **Katzen-Pressediens.**“ (Schmidt 2066:48-49)

Dit is een woordspeling waarop het citaat van González Cascallana (2006) van toepassing is. Deze woordspeling is in mindere mate ingebed in de Duitse taal, omdat het woord letterlijk vertaald kan worden naar het Duits in dezelfde drie delen (katten = Katzen + pers = Presse + dienst = Dienst). Omdat de woordspeling rond deze samenstelling draait, is een letterlijke vertaling geschikt om het in het Duits over te brengen op dezelfde manier (1. pun → pun).

Voorbeeld 2:

Ndl. “Ze stond op en gaf hem vleierig een kopje. ‘Ook dat is onjuist,’ zei Tibbe met een zucht. ‘Een juffrouw geeft geen **kopje.** Hoogstens een **kopje thee.** Ik wou zo graag dat u al die kattige dingen afleerde.’” (Schmidt 1980:38)

Dt.1 “Sie stand auf und rieb sich schmeichlerisch an ihm. ”Auch das ist nicht richtig”, sagte Tibbe mit einem Seufzer. „Eine Dame reibt sich nicht an einem. Ich hätte so gern, dass Sie alle diese katzigen Eigenschaften ablegen würden.“ (Oehlke 1971:39)

Dt.2 „Sie stand auf und rieb sich schmeichlerisch an seinem Arm. “Auch das ist falsch“, sagte Tibbe seufzend. „So was macht ein Mensch nicht. Ich wünschte mir, Sie würden all diese katzigen Angewohnheiten endlich ablegen.““ (Schmidt 2006:49)

Deze woordspeling gaat terug op éénzelfde woord uit de Nederlandse taal dat twee betekenissen heeft die in een andere taal niet terug te vinden zijn. Een ‘kopje’ uit ‘kopje geven’ (d.i. met je hoofd ergens tegenaan wrijven) is homoniem van ‘kopje’ uit ‘kopje thee’ (d.i. een kop om uit te drinken). In het Duits is ‘kopje’ (~ hoofd) ‘Köpfchen’, maar ‘kopje’ (~ om uit te drinken) ‘Tässchen’. De twee woorden zijn geen homoniemen, daarom kan de woordspeling op deze manier niet vertaald worden naar het Duits. De (her)vertaler doet geen moeite om de woordspeling op een andere manier naar voor te brengen of om een andere woordspeling als compensatie in te voegen, maar laat hem gweg. (4. pun → zero) De thee komt hier ook terug (cf. supra §3.3.2.1.).

Voorbeeld 3:

Ndl. “**Kattig** is geen goed woord,’ zei Minoes. ‘Het heet *kats*.’” (Schmidt 1980:38)

Dt.1 “**Katzig** ist kein schönes Wort”, sagte Minusch. „Es heißt **kätzisch**.““ (Oehlke 1971:39)

Dt.2 „**Katzig** ist kein schönes Wort“, sagte Minusch. „Es heißt **kätzisch**.““ (Schmidt 2006:49)

‘Kattig’ in het Nederlands betekent ‘snibbig’ (Van Dale Groot Woordenboek online). Daarom hoort Minoes het niet graag wanneer Tibbe haar ‘kattig’ noemt vanwege haar katachtige eigenschappen. De vertaling van ‘kattig’ in het Duits is niet ‘katzig’, maar ‘kratzbürstig’, ‘schnippisch’ of ‘kratzig’ (Van Dale Nederlands – Duits online). ‘Katzig’ is een onbestaand woord in het Duits. De betekenis achter het Nederlandse ‘kattig’ gaat verloren. De (her)vertaler kiest ervoor om de vorm van het woord ‘kattig’ te bewaren, maar af te zien van de betekenis. ‘Kats’ is dan op zijn beurt geen Standaard Nederlands. Het juiste woord in deze betekenis is ‘katachtig’. ‘Kats’ wordt in het verhaal zowel voor ‘katteneigenschappen’ als voor de ‘kattentaal’ gebruikt. De (her)vertaler kiest opnieuw voor een onbestaand Duits woord, nl. kätzisch. Een Duitser zou ‘wie eine Katze’ zeggen. Dit woord wordt net zoals ‘kats’ gebruikt voor ‘katteneigenschappen’ en voor ‘kattentaal’. De woordspeling komt niet terug in de vertaling, omdat het om de betekenis van ‘kattig’ draait.

Het verschil met het vorige voorbeeld is dat de informatie gegeven wordt en dat de zinnen waarin de woordspelingen staan, niet weggelaten worden, maar vertaald (2. pun → non-pun).

Voorbeeld 4:

Ndl. “Ze komt op mijn vis af, dacht Minoes eerst, maar toen verstond ze wat Leentje vertelde. ‘**mauw mauw...gauw gauw...**’ riep de poes. ‘Vertel het aan de **Vrouw... Gauw...**’” (Schmidt 1980:53)

Dt.1 “Sie will von meinem Fisch, dachte Minusch zuerst, aber dann verstand sie, was Lenchen erzählte. „**Miau, miau**, schnell, sag’s der **Frau!**“ rief die Katze.“ (Oehlke 1971:54)

Dt.2 „Sie riecht meinen Fisch, dachte Minusch zuerst, doch dann verstand sie, was Lenchen erzählte. „**Miau, miau**, schnell, sag’s der **Frau**“, rief die Katze.“ (Schmidt 2006:69)

In het Nederlands klinkt het alsof we, net zoals Minoes, het ‘kats’ begrijpen, omdat we er ingezogen worden door het inleidende ‘mauw mauw’ dat rijmt op ‘gauw gauw’ en ‘Vrouw’. In het Duits is er geen vertaling mogelijk van ‘gauw’ die op –auw eindigt en rijmt op ‘mauw’. ‘Gauw’ wordt vertaald door ‘schnell’, wat de magie van de zin doorbreekt (2. pun → non-pun).

Voorbeeld 5:

Ndl. ““En uw moeder?” ‘Mijn moeder was grijsgestreept.’ ‘Pardon?’ De dokter keek haar aan over zijn brilleglazen. ‘Ze was grijsgestreept. Ze leeft niet meer. Ze is **overreden.**’ ‘**Overleden,**’ mompelde de dokter en hij schreef het op: Moeder Overleden. ‘**Niet overleden, overReden,**’ zei Minoes. ‘Wat vreselijk,’ zei de dokter. ‘Ja, ze werd verblind door de koplampen. Van een truck met oplegger, maar het is al lang geleden.’” (Schmidt 1980:74)

Dt.1 ““Und Ihre Mutter?” “Meine Mutter war graugestreift.” “Wie bitte?” Der Arzt schaute sie über seine Brillengläser hinweg an. “Sie war graugestreift. Sie lebt nicht mehr. Sie ist **unter die Räder gekommen.**” “Wie schrecklich”, sagte der Arzt. “**Hat sie getrunken?**” “Nein. Wieso? Aber es war schrecklich. Die Scheinwerfer von einem Lastwagen mit Anhänger blendeten sie, und sie kam drunter. Aber das ist schon lange her.“ „Mutter tot“, sagte der Arzt.“ (Oehlke 1971:76)

Dt.2 „„Und Ihre Mutter?“ „Meine Mutter war grau gestreift.“ „Wie bitte?“ Der Arzt starrte sie über seine Brillengläser hinweg an. „Sie war grau gestreift. Sie lebt nicht mehr. Sie ist **unter die Räder gekommen.**“ „Wie schrecklich“, sagte der Arzt. „**Hat sie getrunken?**“ „Nein, wieso? Sie wurde von den Scheinwerfern geblindet. Von einem Lastzug, aber das ist schon lange her.“ „Mutter tot“, murmelte der Arzt.“ (Schmidt 2006:98)

De woordspeling draait rond de woorden overleden – overreden. De dokter denkt ‘overleden’ begrepen te hebben. Hij heeft er op dat moment geen weet van dat Minoes vroeger een kat

was. Bij katten komt het vaker voor dat ze overreden worden. In het Duits bestaan er geen vertalingen van ‘overleden’ en ‘overreden’ die zo sterk op elkaar lijken. De woordspeling kan daardoor niet vertaald worden in het Duits. Wat de (her)vertaler doet, is op een andere manier humor in het fragment invoegen. De dokter vraagt of de moeder van Minoes gedronken had, omdat dit een oorzaak kan zijn van roekeloos gedrag in het verkeer. Minoes begrijpt niet waarom de dokter dat vraagt. Katten drinken niets behalve melk of water, wat doet het ertoe of haar moeder gedronken had? Zo wordt het misverstand uit het origineel op een andere manier weergegeven in de Duitse vertalingen (5. pun ST → pun TT).

Voorbeeld 6:

Ndl.	Dt.1 Oehlke	Dt.2 Schmidt
doesj (p.22)	Dusche (p.22)	Dusche (p.27)
komfoor (p.57)	Komfort (p.60)	Komfort (p.76)
katten-kresj (p.59)	Kroppzeug (p.61)	Kroppzeug (p.79)
bloknoetje (p.84)	Notizblock (p.87)	Notizbuch (p.112)
Boergonje (p.77)	Burgunder (p.80)	Burgunder (p.103)
rosbief (p.78)	Roastbeef (p.81)	Roastbeef (p.105)

Deze reeks woorden valt niet meteen onder woordspelingen te categoriseren maar zij zijn toch het vermelden waard. In het Nederlandse verhaal worden vreemde woorden vaak geschreven zoals ze uitgesproken worden. ‘Rosbief’ is Standaard Nederlands maar ‘doesj’, ‘komfoor’, ‘katten-kresj’, ‘bloknoetje’ en ‘boergonje’ zijn in het Standaard Nederlands ‘douche’, ‘comfort’, ‘katten-crèche’, ‘blocnote’ en ‘bourgogne’. Deze schrijftechniek stelden we al vast bij de naam van de kerkkat, nl. Eukemeentje (< oecumene). In het Duits hecht de (her)vertaler daar geen belang aan. De ‘vernederlandste’ vreemde woorden worden in de (her)vertaling niet ‘verduits’ (2. pun → non-pun).

3.3.3.1.4. Toon

De toon van wat gezegd wordt, is vaak van belang om de zin correct te interpreteren. Of de toon correct mee vertaald wordt, hangt af van de vertaler: begrijpt hij/zij de toon zelf juist of beseft hij/zij überhaupt dat de zin op een bepaalde toon gezegd / bedoeld wordt?

Voorbeeld 1:

Ndl. “‘Kat,’ zei meneer Smit. ‘Kat is in boom geklommen.’” (Schmidt 1980:10)

Dt.1 “‘Eine Katze’, sagte Herr Schmitt. ‘Eine Katze ist in den Baum geklettert.’” (Oehlke 1971:10)

Dt.2 „‘Eine Katze‘, sagte Herr Schmitt. ‘Eine Katze ist auf den Baum geklettert.’” (Schmidt 2006:12)

In dit voorbeeld geeft de manier waarop meneer Smit praat weer, dat hij de kluts kwijt is. Hij raakt niet goed uit zijn woorden en is zo verward door wat er net gebeurd is, dat hij geen correcte volzin kan maken. In het Duits komt deze chaotische sfeer niet over, omdat in het Duits wel juiste zinnen gebruikt worden. Hier lijkt het alsof meneer Smit een betweter is die met zekerheid meedeelt dat er net een kat in de boom geklommen is.

Het tweede voorbeeld draait rond de taal van de Jakkepoes. Zij praat op een ruwe manier. Ze laat blijken dat ze niemand nodig heeft die voor haar moet zorgen en houdt iedereen door haar grove taalgebruik op een afstand. Een voorbeeld:

“‘Je krijgt binnenkort jongen,’ zei juffrouw Minoes. ‘Schei maar uit,’ zei de Jakkepoes. ‘Ik denk wel eens: Houdt dat nooit op. Het hele leven is niets anders dan het ene vervloekte kattenest na het andere.’” (Schmidt 1980:28)

De Duitse vertalingen behouden deze brute taalmanieren van de Jakkepoes maar de hervertaling doet er soms nog een schepje bovenop. Het vloekwoord ‘verdammt’ verschijnt regelmatig in de vertaling van S. Schmidt. Bijvoorbeeld:

Ndl. „Hoe kwam dat nou toch?“ (Schmidt 1980:29)

Dt.1 “Wie kam das eigentlich?“ (Oehlke 1971:30)

Dt.2 „Wie ist das bloß passiert, **verdammt**?“ (Schmidt 2006:38)

Ndl. „Maar je *bent* helemaal een mens. Van boven en van onder.” (Schmidt 1980:29)

Dt;1 “‘Aber du bist doch ein ganzer Mensch, von oben und von unten.’” (Oehlke 1971:30)

Dt.2 „**So ein Quatsch**, guck dich doch an! Du bist ein ganzer Mensch, **verdammt**. Absolut total, von oben bis unten.“ (Schmidt 2006:38)

Ndl. „Dat komt net op tijd,’ zei de kat.“ (Schmidt 1980:78)

Dt.1 “‘Das kommt gerade recht’, sagte die Katze.” (Oehlke 1971:80)

Dt.2 “‘**Na, endlich, verdammt**’, sagte die Katze.” (Schmidt 2006:103)

De drie hervertalingen van deze Nederlandse zinnen komen veel brutaler en gemener over dan het origineel. Doordat Oehlke meestal letterlijk vertaalt, komt dezelfde stijl mee.

In het derde voorbeeld vertaalt S. Schmidt 'kindvriendelijker' dan Oehlke maar gaat voorbij aan de toon waarop meneer Ellemeet over mevrouw Van Dam spreekt.

Ndl. "Dat **mens** denkt dat ik een katten-asiel heb,' zei hij boos." (Schmidt 1980:99)

Dt.1 "'Das **Weib** denkt, ich habe ein Katzen-Asyl", sagte er böse." (Oehlke 1971:103)

Dt.2 „Die **Frau** glaubt wohl, ich hätte einen Katzenasyl“, brummte er böse.“ (Schmidt 2006:132)

Terwijl meneer Ellemeet door mevrouw Van Dam 'mens' te noemen 'kleineert', gaat deze toon in zijn taal verloren omdat 'Frau' in de hervertaling het neutrale woord voor 'vrouw' is en geen negatieve connotatie heeft. 'Weib' wordt in dezelfde betekenis van 'mens' gebruikt, nl. een onaangename persoon (hier: vrouw).

De laatste soort 'toon' die besproken wordt, is ironie. Is de (her)vertaler er zich van bewust dat een uitdrukking in het Nederlandse verhaal ironisch bedoeld wordt?

Ndl. "Ja, nou moet je me *vooral* haasten!' zei de zuster bits." (Schmidt 1980:145)

Dt.1 "'Ja, vor allem mußst du mich jetzt hetzen!" sagte ihre Schwester bissig." (Oehlke 1971:150)

Dt.2 „Ja, jetzt fang noch an mich zu hetzen!“, fauchte ihre Schwester.“ (Schmidt 2006:193)

Ndl. "Dit moest er nog net bijkomen,' siste de zuster nijdig." (Schmidt 1980:146)

Dt.1 "'Das durfte nicht passieren", sagte die Schwester böse." (Oehlke 1971:151)

Dt.2 „Das hatte gerade noch gefehlt“, fauchte die Schwester wütend.“ (Schmidt 2006:194)

In het eerste voorbeeld is het duidelijk dat zowel Oehlke als S. Schmidt de ironie van de Nederlandse uiting inzien en vertalen. In het tweede voorbeeld merken we dat Oehlke de Nederlandse zin niet ironisch vertaald heeft. 'Dat mocht niet gebeuren' betekent letterlijk wat er staat: het had niet mogen gebeuren. Hier is geen ironie te bespeuren. S. Schmidt vertaalt de ironie wel.

3.3.3.1.5. Conclusie omtrent talige obstakels

Bij de talige obstakels bieden alleen de uitdrukkingen en de toon die onderzocht werden informatie die bruikbaar is voor het onderzoek van de hervertaalhypotheses in het geval van *Minoes*. Bij de uitdrukkingen vertaalde Oehlke door haar sterke neiging tot letterlijk vertalen één keer volledig fout. S. Schmidt week af van de letterlijke woorden uit het Nederlands en vormde een juiste Duitse vertaling in dit geval. Een letterlijke vertaling van uitdrukkingen geeft in de meeste gevallen een foutieve uitkomst. Bij de toon wijkt S. Schmidt makkelijk af van het Nederlandse origineel. Regelmatig verschijnt er bijv. in de taal van de Jakkepoes een ‘verdammt’ waar er in het origineel geen staat. Dat duidt opnieuw aan dat Oehlke vasthoudt aan het origineel en dat S. Schmidt er vrijer mee omspringt.

De (her)vertaling van woordspelingen is interessant omdat in één geval de woordspeling uit het Nederlands niet kon terugkeren in het Duits. Dit werd door Oehlke opgelost door andere humor in hetzelfde tekststuk in te voegen. Opmerkelijk is dat S. Schmidt net dezelfde ‘andere’ humor van Oehlke in haar vertaling gebruikte. Dit wordt later uitvoerig besproken (cf. infra §3.3.5.).

3.3.3.2. Vormelijke elementen

3.3.3.2.1. Lay-out

In de lay-out van *Minoes* worden talrijke woorden cursief gedrukt. Die woorden moeten tijdens het voorlezen benadrukt worden of beklemtoond bij het stillezen (cf. supra §1.3.). Bijvoorbeeld:

“‘Juist,’ zei de baas. ‘Over het voorjaar. Over de blaadjes die weer aan de bomen komen. Is dat *nieuws*?’ ‘Ach...per slot zijn het *nieuwe* blaadjes,’ zei Tibbe.” (Schmidt 1980:8)

De eerste vertaling neemt regelmatig de cursief gedrukte woorden in hun originele lay-out over. Wanneer wel en wanneer niet, daar vallen geen redenen voor te geven, het gebeurt willekeurig. De hervertaling drukt de woorden alleen cursief wanneer het van belang is voor de betekenis. Er komen daardoor slechts heel weinig van de cursiefgedrukte woorden cursief terug in de hervertaling. Een voorbeeld waar de beklemtoning nodig is voor de betekenis:

Ndl. “‘O’, zei Minoes. ‘Gaaf u *het* stukje schrijven? Over Ellemeet?’” (Schmidt 1980:106)

Dt.1 “”Oh”, sagte Minusch. “Wollen Sie *den* Artikel schreiben? Den über Ellenmaß?““ (Oehlke 1971:110)

Dt.2 “”Oh”, sagte Minusch. “Wollen Sie *den* Artikel schreiben?“„(Schmidt 2006:141)

De beklemtoning is hier nodig, omdat het niet zomaar een artikel is, maar *hét* artikel: meneer Ellemeet heeft de jongen van de Jakkepoes in de vuilbak gesmeten en reed het stalletje van de haringman om waardoor die in het ziekenhuis belandde met een gebroken rib. Niemand weet dit, behalve de katten die getuige waren. Tibbe durfde het stuk niet te schrijven, omdat katten geen getuigen zijn en omdat hij geen harde bewijzen heeft voor wat hij zou vertellen in zijn krantenartikel over Ellemeet. Wanneer hij te weten komt dat Ellemeet de levende jongen van de Jakkepoes in de vuilbak gooide, is dat de druppel die de emmer doet overlopen en zet hij zich aan zijn schrijfmachine om *hét* artikel te gaan schrijven.

Een ander element naast het cursief schrijven van woorden is het voorkomen van uitroeptekens in de eerste vertaling. Oehlke gebruikt veel uitroeptekens terwijl er in het origineel geen staan. Eén van de tientallen voorbeelden uit *Minoes*:

Ndl. “Mmmm, dat ruikt goed.“ (Schmidt 1980:116)

Dt.1 “Hm, riecht gut!” (Oehlke 1971:121)

Dt.2 „Hm, riecht gut.“ (Schmidt 2006:155)

Dit wordt rechtgezet in de tweede vertaling, waar de leestekens meestal overeenkomen met het origineel. De eerste vertaling staat veel weigerachtiger ten opzichte van beletseltekens dan de hervertaling. In *Minoes* staan heel veel beletseltekens, ook op plaatsen waar het niet onmiddellijk nodig lijkt. De eerste vertaling laat ze wegvallen, de hervertaling behoudt ze liever bij.

3.3.3.2.2. Illustraties

Alle illustraties in het verhaal hebben een symmetrische relatie met de tekst. Ze beelden wat in de tekst vermeld staat uit (cf. supra §1.3.). Opmerkelijk is dat de eerste vertaling de illustraties van Carl Hollander uit het Nederlandse verhaal blindelings overnam. Het probleem is, dat er in de tekeningen vaak Nederlandse tekst staat. Deze tekst blijft staan in de overgenomen illustraties in de vertaling van Oehlke. Dit is één van de problemen die O’Sullivan aanhaalde (2000:281-282). Dit is het geval bij de eerste illustratie in het verhaal

(Schmidt 1980:19) waar Minoes betrappt wordt door Tibbe wanneer ze in zijn keuken visgraten uit de vuilnisemmer staat op te peuzelen. Op de tekening hangt een bordje aan de muur waarop de spreuk ‘Oost west, thuis best’ staat. Dit staat ook op de tekening in de eerste Duitse vertaling. Op deze eerste tekening hangt op een pot een etiket met ‘thee’. Er werd al op gewezen dat zulke opschriften in tekeningen vaak een probleem vormen bij het vertalen (cf. supra §1.3.). De derde illustratie in het boek (Schmidt 1980:51) toont Minoes die naar het haringstalletje staat te kijken van op een afstand. De naam van het stalletje staat vermeld op een bord bovenaan het standje, nl. ‘Hollandse Nieuwe’. De Nederlandse vlag wappert aan het stalletje. Een prijsbordje staat achter het raam, waarop staat ‘75ct’. Dit is een discrepantie in de tekst omdat de originele illustratie behouden werd, maar de tekst zelf aangepast werd aan de doelcultuur: in de tekening staat ‘cent’, maar in de tekst staat ‘Pfennig’. De zesde tekening in het boek (Schmidt 1980:93) beeldt meneer Ellemeet af die op restaurant zit in hotel Monopool met zijn vrouw. Op de ruit staat in spiegelbeeld (zodat het duidelijk is voor de straatkant) ‘MONOPOOL’, op de Nederlandse schrijfwijze.

In de hervertaling van S. Schmidt worden illustraties beperkt tot mini-illustraties aan het begin van elk hoofdstuk die het hoofdonderwerp van het hoofdstuk afbeeldt.

3.3.3.2.3. Conclusie omtrent vormelijke elementen

Doordat Oehlke zo trouw mogelijk blijft aan het origineel in haar vertaling blijven de cursief gedrukte woorden uit het Nederlandse verhaal meestal cursief gedrukt staan in de Duitse vertaling. De lay-out van de woorden is daardoor functioneel (cf. supra §1.3.). Daartegenover staat dat Oehlke minder nauwkeurig omspringt met leestekens. Het beletselteken verdwijnt vaak en de uitroeptekens zijn in overvloed aanwezig. Dit staat haaks op het feit dat Oehlke op alle andere vlakken trouw is aan het Nederlandse origineel.

De bespreking van de illustraties geeft ons opnieuw redenen om de hervertaalhypothesen in het geval van *Minoes* te verwerpen. Als een eerste vertaling de tekst zou willen naturaliseren, waarom zou de vertaler er de oorspronkelijke illustraties uit het origineel dan in publiceren, inclusief de opschriften uit de brontaal? In Oehlke’s vertaling is dit het geval. Meerdere Nederlandse opschriften blijven in de illustraties staan in de eerste Duitse vertaling, bijv. ‘Oost west, thuis best’, ‘thee’, ‘Hollandse Nieuwe’, ... en zelfs de Nederlandse vlag is te zien op één van de prenten. In de hervertaling komen deze illustraties niet meer voor.

3.3.3.3. Verschillen (her)vertaling – origineel

3.3.3.3.1. Toevoegingen

De verschillen tussen de (her)vertaling en het origineel starten met de titel van het boek. In het Nederlands luidt de titel *Minoes*, in het Duits wordt dat *Die geheimnisvolle Minusch*. Als verklaring geeft S. Schmidt: „Ich nehme an, dass der Verlag aus verkaufsstrategischen Gründen "geheimnisvoll" in den Titel eingebaut hat; wirkt halt Spannung versprechend auf den Leser.“ (zie bijlage 1) Verder in het boek worden veel dergelijke toevoegingen vastgesteld. Woorden worden zonder duidelijke reden toegevoegd. Het valt op dat de meeste toevoegingen in de hervertaling te vinden zijn. Drie redenen kunnen hiervoor worden aangehaald. De eerste reden is de betekenis van de zin verduidelijken. Een tweede reden is dat de elementen die toegevoegd worden vaak ‘Abtönungspartikeln’ zijn, om de betekenis van de uitspraak te nuanceren of om de directheid ervan te relativeren (Schreiber 1992:109). Een derde reden is de stijl van de uitspraak gelijkmaken aan het origineel (bijv. het toevoegen van de naam ‘Herr Jansen’ (cf. supra §3.3.1.1.) en de talrijke scheldwoorden en grove uitdrukkingen van de Jakkepoes (cf. supra §3.3.3.1.4.)). Ter illustratie:

- Geen reden, of toch?

Ndl. “Het verdween tussen de geparkeerde auto’s en de hond stoof er achteraan. Onmiddellijk daarna was er een hevig geritsel in de hoge iep die daar stond.” (Schmidt 1980:10)

Dt.1 “Es verschwand zwischen parkenden Autos, und der Hund raste hinterdrein. Gleich darauf raschelte es heftig in der großen Ulme, **unter der die Autos standen.**“ (Oehlke 1971:10)

Dt.2 “Es verschwand zwischen den parkenden Autos und kurz darauf hörten sie heftiges Geraschel in der hohen Ulme **am Wegrand.**“ (Schmidt 2006:12)

Er is geen onmiddellijke reden om in beide vertalingen de vetgedrukte elementen toe te voegen. Een rol speelt misschien het feit dat er onder de iep auto’s moeten gestaan hebben, omdat Tibbe op autodaken kruipt om Minoes uit de boom te halen. Het verschil is dat de Nederlandse lezertjes dit zelf in hun fantasie bijeen moeten puzzelen en de Duitse lezertjes deze informatie expliciet aangereikt krijgen. Hier zit Minoes vast in een boom (er zat een hond achter haar aan) maar ze durft er niet uit. Tibbe helpt haar eruit door haar zijn hand te reiken. Om dit te kunnen, klautert Tibbe op autodaken om hogerop te raken in de buurt van

Minoes. De zorg van de (her)vertaler dat de lezer zich goed kan voorstellen hoe deze scène van het verhaal eruit ziet, lijkt de enige beweegreden tot het opnemen van deze informatie.

- Betekenis duidelijker maken

Voorbeeld 1:

Ndl. “Maar zo’n stadje als het onze zit vol kleine nieuwtjes.” (Schmidt 1980:8)

Dt.1 “Aber in einer Stadt wie der unsrigen gibt es viele kleine Neuigkeiten.” (Oehlke 1971:8)

Dt.2 “In einer kleinen Stadt wie unserer gibt es genug **harmlose** kleine Neuigkeiten.” (Schmidt 2006:9)

In de hervertaling wordt de betekenis van ‘kleine nieuwtjes’ preciezer weergegeven, door erbij te vermelden dat het kleine, onschuldige nieuwtjes zijn. Tibbe hoeft niet over moord en roof te schrijven, alleen over de kleine gebeurtenissen die plaatsvinden in Killendoorn. De hervertaler maakt deze term duidelijker door ‘harmlose’ toe te voegen.

Voorbeeld 2:

Ndl. “Maar juist in dit stukje laan waren geen deuren.” (Schmidt 1980:12)

Dt.1 “Aber in diesem Teil der Straße gab es keine Türen [...]“ (Oehlke 1971:12)

Dt.2 “Aber gerade in diesem Teil der Straße gab es keine **Häuser mit** Türen.“ (Schmidt 2006:15)

Het is alsof de straat hier deuren heeft, zoiets als straatdeuren. Dat bedoelt Annie M.G. Schmidt evenwel niet. De hervertaler vermijdt verwarring en voegt ‘Häuser mit’ toe aan de zin.

Voorbeeld 3:

Ndl. „Terwijl Tibbe op z’n zolder zat te piekeren en te tobben, [...]“ (Schmidt 1980:15)

Dt.1 „Während Tibbe auf seinem Dachboden saß und grübelte und sich abmühte, [...]“ (Oehlke 1971:15)

Dt.2 “Während Tibbe in seiner Dachbodenwohnung **über seinem Artikel** grübelte, [...]“ (Schmidt 2006:18)

Dit is de eerste zin van een nieuw hoofdstuk in het boek (nl. het derde hoofdstuk). Op het einde van het vorige hoofdstuk ging Tibbe opnieuw aan zijn schrijfmachine zitten om een

artikel te schrijven met écht nieuws in, zodat hij niet ontslagen zou worden door zijn baas. Wanneer een kind tot en met hoofdstuk twee las en het boek opzij legde om de volgende dag met hoofdstuk drie te beginnen, zit het verhaal wellicht ver in het achterhoofd. Daarom wordt herhaald waarover Tibbe aan het nadenken is.

Voorbeeld 4:

Ndl. „Mag ik in de doos?“ (Schmidt 1980:23)

Dt.1 “Darf ich in den Karton?“ (Oehlke 1971:24)

Dt.2 “Darf ich im Karton **schlafen**?“ (Schmidt 2006:29)

‘Mag ik in de doos?’ is een onvolledige zin qua betekenis. Wat wil Minoes in de doos? In de hervertaling is het duidelijk wat Minoes wil doen in de doos: slapen.

Voorbeeld 5:

Ndl. „Ja. Mijn baas zegt dat ik te kats ben.’ ,Te wat?’ ‘Te kats. En ik word aldoor katser en katser, zegt hij.’” (Schmidt 1980:73)

Dt.1 „Ja, mein Herr sagt, daß ich zu kätzisch bin.“ „Zu was?“ „Zu kätzisch. Und ich würde immer kätzischer, sagt er.““ (Oehlke 1971:76)

Dt.2 “Ja, mein Herr sagt...” “**Ihr Herr?**” „**Ja, der Mann, bei dem ich wohne**, der sagt, ich wäre zu kätzisch.“ „Zu was?“ „Zu kätzisch. Und ich würde immer kätzischer, behauptet er.““ (Schmidt 2006:97)

De praatdokter is in het origineel pas verwonderd wanneer Minoes zegt dat Tibbe haar te ,kats’ vindt. Hij begrijpt dit niet omdat hij niet door heeft dat Minoes vroeger een poes was. Ondertussen noemde Minoes Tibbe haar ‘baas’. Dat de praatdokter toen al niet stil stond bij het feit dat er iets niet klopte, is raar. Dit werd aangepast in de hervertaling.

Voorbeeld 6:

Ndl. „Ik heb een keer iets uit een vuilnisbak gegeten,’ zei Minoes. ‘De vuilnisbak van een instituut. En daardoor is het gebeurd.’” (Schmidt 1980:75)

Dt.1 „Ich habe einmal etwas aus einem Abfalleimer gegessen“, sagte Minusch. „Aus dem Abfalleimer eines Instituts. Und dadurch ist es gekommen.““ (Oehlke 1971:77)

Dt.2 “Einmal habe ich etwas aus einer Mülltonne gegessen“, sagte Minusch. „Sie stand vor einem Institut. Und dadurch ist es gekommen. **Dadurch habe ich mich in einen Mensch verwandelt**.““ (Schmidt 2006:99)

„En daardoor is het gebeurd.’ klinkt nogal vaag. Wat is er gebeurd? Bovendien wordt nergens in het boek letterlijk vermeld wat er echt met Minoes gebeurde: dat ze een poes was, iets at uit de vuilbak van een bedrijf en daardoor een juffrouw werd. Ter verduidelijking wordt deze informatie in de hervertaling ingelast.

Voorbeeld 7:

Ndl. „[...] ...je had het meteen moeten aangeven.“ (Schmidt 1980:92)

Dt.1 „Du hättest es sofort melden müssen.“ (Oehlke 1971:96)

Dt.2 “Du hättest es sofort **der Polizei** melden müssen.“ (Schmidt 2006:124)

In dit voorbeeld gebeurt hetzelfde: ‚melden’, maar waar aangeven? Om vaagheid te vermijden, schrijft S. Schmidt ‚der Polizei’.

Voorbeeld 8:

Ndl. „‚Maar als het uitkomt...’ ‚Dat kan niet. Geen mens heeft het gezien, [...]’“ (Schmidt 1980:94)

Dt.1 „‚Aber wenn es herauskommt...“ „Es kommt nicht heraus. Kein Mensch hat es gesehen, [...]““ (Oehlke 1971:96)

Dt.2 „‚Aber wenn es rauskommt...“ „Das kann es nicht. Kein Mensch hat **den Unfall** gesehen, [...]““ (Schmidt 2006:125)

Alweer om vaagheid te vermijden, zegt S. Schmidt in plaats van ‚het’ dat het over het ongeval gaat dat meneer Ellemeet veroorzaakte.

- ‚Abtönungspartikeln’

Voorbeeld 1:

Ndl. „‚Je ruikt de vis,’ zei Tibbe. ‚Kom mee naar de keuken [...]’“ (Schmidt 1980:12)

Dt.1 „‚Du riechst den Fisch“, sagte Tibbe. „Komm mit in die Küche [...]““ (Oehlke 1971:13)

Dt.2 “‚Du riechst den Fisch, **was**“, sagte Tibbe. „Na, komm mit in die Küche [...]““ (Schmidt 2006:16)

De hervertaling geeft genuanceerder de sfeer aan van hoe Tibbe dit zegt. ‚Was’ hier is ongeveer hetzelfde als ‚hé’ in het Nederlands. In het origineel staat dit niet, maar in het Duits

komen 'Abtönungspartikeln' vaker voor dan in het Nederlands (Schreiber 1992:109). S. Schmidt naturaliseert de tekst door het gebruik van dergelijke 'Abtönungspartikeln'.

Voorbeeld 2:

Ndl. „Misschien heeft ze het nog. Misschien zit het onder haar rokje, opgerold.” (Schmidt 1980:75)

Dt.1 „Vielleicht hat sie ihn noch. Vielleicht liegt er aufgerollt unter ihrem Rock.“ (Oehlke 1971:77)

Dt.2 „Vielleicht hat sie ihn **ja** noch. Vielleicht steckt er **ja** zusammengerollt unter ihrem Rock.“ (Schmidt 2006:99)

Hier versterken de ‚Abtönungspartikeln‘ het feit dat de dingen die de praatdokter denkt louter vermoedens zijn, alsof er in het Nederlands zou staan ‚Misschien heeft ze hem (= haar kattenstaart) **wel** nog!‘.

Voorbeeld 3:

Ndl. „'Ik ken 'm,' zei Minoes, ... , maar dan was het de baas van Mars die jou heeft geslagen?’” (Schmidt 1980:81)

Dt.1 „'Ich kenne ihn‘, sagte Minusch. ‚Aber dann war es ja der Herr des Hundes, der dich geschlagen hat?’“ (Oehlke 1971:84)

Dt.2 „'Ich kenne ihn, **ja**‘, sagte Minusch. ‚Aber dann war es **ja** Mars' Herr, der dich geschlagen hat?’“ (Schmidt 2006:107)

De eerste ‚ja‘ in de hervertaling benadrukt de zekerheid van Minoes dat ze de hond Mars kent. Het is deze hond die haar de eerste keer de boom in joeg. De tweede ‚ja‘ drukt de verstedheid uit van Minoes wanneer ze er achterkomt dat het meneer Ellemet is die de Jakkepoes zo toetakelde.

Voorbeeld 4:

Ndl. „'Hoe kwam het?' vroeg Tibbe.” (Schmidt 1980:84)

Dt.1 „'Wie ist das passiert?’ frage Tibbe.“ (Oehlke 1971:88)

Dt.2 „'Wie ist es **denn** passiert?’“, frage Tibbe.“ (Schmidt 2006:113)

‚Denn‘ drukt de ontsteltenis en nieuwsgierigheid van Tibbe uit wanneer hij iemand vraagt hoe het ongeluk met de haringman gebeurd is.

Voorbeeld 5:

Ndl. „'Ik zal zien wat ik kan doen ...' belofde de Monopoolkat.“ (Schmidt 1980:89)

Dt.1 „'Ich werde sehen, was ich tun kann“, versprach der Monopolkater.“ (Oehlke 1971:92)

Dt.2 „'Na gut, ich werde sehen, was ich tun kann“, versprach der Monopolkater.“ (Schmidt 2006:118)

Doordat de hervoertaler ‚na gut‘ gebruikt, wordt de tegenzin uitgedrukt van de Monopoolkater om meneer Ellemeet te gaan afluisteren in het hotel wanneer hij daar zit te eten. Hij zou het niet doen als het niet voor Minoes was. De reden waarom de Monopoolkater niet graag in de buurt komt van meneer Ellemeet, is dat Ellemeet hem ooit onder tafel een harde trap gaf.

- Stijl bijschroeven

Hier hoeven de voorbeelden niet opnieuw aangehaald te worden. We zagen dat ‘Herr Jansen’ toegevoegd werd in de hervoertaling om dezelfde stijl zoals in het origineel te bereiken (cf. supra §3.3.3.1.4.). We hebben ook kunnen vaststellen dat in de hervoertaling meer vloekwoorden en grof taalgebruik toegevoegd werden aan de tekst van de Jakkepoes, om dezelfde stijl over te brengen zoals in het origineel. Hierdoor overdrijft de hervoertaler echter en komt de taal van de Jakkepoes ruwer over dan in het origineel.

3.3.3.3.2. Weglatingen

Wanneer woorden, woordgroepen of zinnen weggelaten worden in de (her)voertaling, dan is dat meestal te wijten aan de verkortende vertaalstrategie van S. Schmidt. Wat niet echt belangrijk is, wordt regelmatig weggelaten. De weglatingen komen het meest voor in de hervoertaling. Een voorbeeld:

Ndl. “Hij is zo veranderd! Helemaal niet meer verlegen. **Hij durft tegenwoordig alles.** Heb je dat dan niet gemerkt?” (Schmidt 1980:133)

Dt.1 “Er hat sich so verändert! Er ist überhaupt nicht mehr schüchtern. **Er traut sich gegenwärtig alles zu.** Hast du das nicht bemerkt?” (Oehlke 1971:139)

Dt.2 „Er hat sich völlig verändert! Er ist überhaupt nicht mehr schüchtern. Hast du das denn nicht gemerkt?“ (Schmidt 2006:177)

Het is duidelijk dat Tibbe veranderd is op het einde van het verhaal. Hij is niet langer verlegen. Als er nu aan toegevoegd wordt dat hij alles durft, dan kan dat wel, maar noodzakelijk is het niet, het was duidelijk geworden uit de voorgaande tekst.

Bepaalde zaken worden weggelaten omdat ze niet vertaald kunnen worden (cf. supra §3.3.3.1.3.). Dat was bijv. zo in de volgende woordspeling:

Ndl. “Ze stond op en gaf hem vleierig een kopje. ‘Ook dat is onjuist,’ zei Tibbe met een zucht. ‘Een juffrouw geeft geen **kopje**. Hoogstens een **kopje thee**. Ik wou zo graag dat u al die kattige dingen afleerde.’” (Schmidt 1980:38)

Dt.1 “Sie stand auf und rieb sich schmeichlerisch an ihm. ”Auch das ist nicht richtig”, sagte Tibbe mit einem Seufzer. „Eine Dame reibt sich nicht an einem. Ich hätte so gern, dass Sie alle diese katzenhaften Eigenschaften ablegen würden.“ (Oehlke 1971:39)

Dt.2 „Sie stand auf und rieb sich schmeichlerisch an seinem Arm. “Auch das ist falsch“, sagte Tibbe seufzend. „So was macht ein Mensch nicht. Ich wünschte mir, Sie würden all diese katzenhaften Angewohnheiten endlich ablegen.““ (Schmidt 2006:49)

Een ander voorbeeld waar iets niet vertaald kon worden en weggelaten werd, is:

Ndl. “Eigenlijk was ze het allerliefste als ze spon. **Is het ‘spon’ of is het ‘spinde’?** dacht Tibbe.” (Schmidt 1980:149)

Dt.1 “Eigentlich war sie am reizendsten, wenn sie schnurrte und spann. **Heißt es „spann“ oder „spinnte“?** dachte Tibbe. (Oehlke 1971:155)

Dt.2 „Eigentlich war sie am reizendsten, wenn sie schnurrte, überlegte Tibbe.“ (Schmidt 2006:198)

‘Spinnen’ in het Duits wordt regionaal gebruikt (Duden cd-rom 2007). De juiste vertaling van spinnen is ‘schnurren’ in dit geval (Van Dale Nederlands – Duits online). Oehlke wil graag het woordspel ‘Is het ‘spon’ of is het ‘spinde’?’ behouden in haar vertaling. Omdat ‘spinnen’ in het Duits niet algemeen bekend is, introduceert Oehlke het woord door het vooraf te laten gaan door ‘schnurren’. Zo is de betekenis bekend bij het publiek en kan ‘spinnen’ gebruikt worden. De juiste verleden tijd van ‘spinnen’ in het Duits is ‘spann’. Het is een sterk werkwoord, net zoals in het Nederlands. Daardoor kan de zin letterlijk vertaald worden in het Duits. De zwakke verleden tijdsvorm van een werkwoord wordt in het Nederlands gevormd door aan de stam –de / –te toe te voegen, in het Duits is dit –te.

S. Schmidt maakt geen gebruik van het werkwoord ‘spinnen’. Zij laat de hele zin weg uit de tekst.

3.3.3.3. Conclusie omtrent verschillen (her)vertaling – origineel

Toevoegingen en weglatingen komen het meest voor bij de hervertaling terwijl de eerste vertaling van Oehlke gekenmerkt wordt door een letterlijke vertaalstrategie. Dat brengt met zich mee dat ze niets toevoegt of weglaat. S. Schmidt doet dit wel: bijv. ter verduidelijking en om de toon van het gezegde nauwkeuriger weer te geven met behulp van ‘Abtönungspartikeln’. Dit is een bijkomend argument om de hervertaalhypothesen te gaan verwerpen. Met betrekking tot *Minoes* lijkt het veeleer omgekeerd te zijn: de hervertaling lijkt te naturaliseren terwijl de eerste vertaling exotiseert.

3.3.3.4. Verschillen vertaling – hervertaling

Tussen de eerste vertaling en de hervertaling zijn veel verschillen te detecteren. Ofwel koos de hervertaler ervoor om een Nederlands woord anders te vertalen (en is de hervertaling synoniem van de vertaling), ofwel is er wel degelijk een reden voor: modernisering of het corrigeren van fouten. Deze verschillen situeren zich niet alleen op woordniveau. Ook bij woordgroepen en zinnen vallen zulke ingrepen op.

3.3.3.4.1. Modernisering

In de hervertaling worden woorden uit het origineel vaak anders vertaald. Het argument is het volgende: met de tijd verandert alles, ook de taal. Woorden verouderen, neologismen raken geïntegreerd in het Standaard-Nederlands. Omdat de hervertaling 32 jaar later uitgegeven werd dan de eerste vertaling van *Minoes*, zijn er woorden die in die periode hoe langer hoe minder gebruikt werden en uiteindelijk als verouderd bestempeld raken. Voorbeelden:

Ndl.	Dt.1 Oehlke	Dt.2 Schmidt
kamer (p.12)	Stube (p.13)	Zimmer (p.15)
praatdokter (p.73)	Seelenarzt (p.75)	ein Arzt zum Reden (p.96)
omgaan met (p.8)	Verkehren mit (p.9)	Kontakt haben zu (p.9)
baantje (p.9)	Posten (p.9)	Job (p.10)
sputbus (p.52)	Sprühdose (p.53)	Spraydose (p.68)
karavan (p.56)	Wohnwagen (p.58)	Campingwagen (p.74)
haastig (p.98)	hurtig (p.101)	rasch (p.130)

/	/	okay (p.176)
---	---	--------------

Het gaat hierbij niet enkel om woorden, maar ook bijv. om de volgende reeds aangehaalde uitdrukking (cf. supra §3.3.3.1.2.):

Ndl. “Misschien moet ik het nog een eer vinden om met een fles boergonje **op m’n mieter te krijgen!**” (Schmidt 1980:77)

Dt.1 “Vielleicht muß ich es mir noch zur Ehre anrechnen, eine Flasche Burgunder **auf meinen Detz zu kriegen!**” (Oehlke 1971:80)

Dt.2 „Vielleicht sollte ich mich ja noch geehrt fühlen, dass man mir mit einer Flasche Burgunder **eins überbrät!**“ (Schmidt 2006:103)

‘Stube’ gebruiken voor het woord ‘kamer’ doet enigszins ouderwets aan (Duden cd-rom 2007). Het duidt meer op ‘Wohnzimmer’, een knusse woonkamer. Moderner en gebruikelijker is de vertaling ‘Zimmer’. In de plaats van ‘Seelenarzt’ is ‘Therapeut’ gebruikelijker. ‘Seelenarzt’ is zelfs überhaupt niet meer te vinden in Duden Universalwörterbuch (2007). ‘Therapeut’ past evenwel niet helemaal in een kinderboek, vandaar wellicht dat er in de hervertaling sprake is van ‘ein Arzt zum Reden’. Dat ‘Therapeut’ vermeden wordt door S. Schmidt kan opnieuw verklaard worden door de asymmetrie en het kindbeeld (cf. supra §1.3.). Een volwassen auteur/vertaler is genoodzaakt zijn/haar leefwereld en daardoor ook taal aan te passen aan het niveau van de kinderen. ‘Posten’ doet formeler aan dan ‘baantje’ in het Nederlands. ‘Job’ is moderner en gebruikelijker (Eickhoff et al. 2007:102). ‘Job’ is niet het enige oorspronkelijk Engelse woord dat in de hervertaling gebruikt wordt. Zo is er ook ‘*Spraydose*’, ‘*Campingwagen*’, ‘okay’. In vergelijking met ‘rasch’ is ‘hurtig’ oubollige taal. ‘Rasch’ is veel gangbaarder (Duden 2007:858).

Het gebruik van afgekorte woordvormen in de hervertaling valt eveneens op. Dit doet moderner aan dan de volledige woordvormen:

Dt.1 Oehlke	Dt.2 Schmidt
Gibt es (p.7)	Gibt’s (p.7)
Ich traue mich (p.7)	Ich trau mich (p.7)
Kommt es (p.7)	Kommt’s (p.8)
Habe es (p.8)	Hab’s (p.8)

Als het om samenstellingen gaat, wordt vaak alleen het laatste deel van de samenstelling (dat de kernbetekenis bevat) behouden in de hervertaling. Bijvoorbeeld:

Ndl.	Dt.1 Oehlke	Dt.2 Schmidt
Bad (p.9)	Badewanne (p.9)	Wanne (p.10)
Telefoon (p.7)	Telefonhörer (p.7)	Hörer (p.8)

Oehlke houdt sterker vast aan het Nederlandse origineel (cf. infra §3.3.4.1.). Het woord uit het origineel (bad, telefoon) behoudt ze in haar vertaling bij. S. Schmidt gebruikt het verkorte woord, dat uiteindelijk dezelfde betekenis heeft.

3.3.3.4.2. Corrigeren

Verschillen tussen de eerste vertaling en de hervertaling kunnen te wijten zijn aan het feit dat S. Schmidt fouten rechtzet uit de vertaling van Oehlke. S. Schmidt hoeft echter geen weet te hebben van de eerste vertaling om fouten recht te zetten (wat ook het geval is (cf. supra §3.2.2.)).

Voorbeeld 1:

Ndl. „De stukjes die jij schrijft, Tibbe, zijn erg aardig. **Soms** zelfs heel bijzonder aardig.” (Schmidt 1980:8)

Dt.1 “Die Artikel die du schreibst, sind recht nett. **Manche** sogar ganz besonders nett.“ (Oehlke 1971:8)

Dt.2 „Die Artikel, die du schreibst, sind ja ganz nett, Tibbe. **Manchmal** sogar ganz besonders nett.“ (Schmidt 2006:8)

Dit is geen echte fout maar ‚soms’ staat hier als bijwoord van tijd / frequentie. In de eerste vertaling staat er ‘sommige’, wat slaat op de artikels van Tibbe. De hervertaling sluit opnieuw aan bij het origineel.

Voorbeeld 2:

Ndl. “Hij kende alle katten in de **buurt**.” (Schmidt 1980:8)

Dt.1 “Er kannte alle Katzen in der **Gegend**.” (Oehlke 1971:8)

Dt.2 “Er kannte sämtliche Katzen in seinem **Viertel**.” (Schmidt 2006:8)

De ‚buurt’ drukt de ruimte rond de woning van Tibbe uit. Daarvoor is de Duitse vertaling ‘Gegend’ te ruim. Hier gaat het om de omstreken waar Tibbe woont. Dit gaat verder dan gewoon de ‘buurt’, waar hij alle katten kent. ‘Viertel’ is een veel kleiner gebied, meer een ‘kwartier’ in een stad (Duden cd-rom 2007).

Voorbeeld 3:

Ndl. “Je bent een **geschikte** jongen en je kunt **goed** verhaaltjes schrijven.” (Schmidt 1980:8)

Dt.1 “Du bist ein **geschickter** Junge und kannst **gute** Geschichten schreiben.” (Oehlke 1971:8)

Dt.2 „Du bist ein **netter** Junge und du kannst **gut** schreiben.“ (Schmidt 2006:9)

In de eerste vertaling schuilen twee fouten, één grote fout en één kleine. Bij de kleine fout gaat het net zoals het voorbeeld ‘soms’ om de betekenis van ‘goed’ die anders wordt ingezet in de eerste vertaling dan in het origineel. Het gaat om ‘goede verhaaltjes’ in plaats van het feit dat Tibbe goed kan schrijven. De grote fout gaat erom dat de Nederlandse betekenis van ‘geschikt’ hier synoniem is van ‘aardig’, niet van handig (Dt. ‘geschickt’). De hervertaling vertaalt ‘geschikt’ als ‘nett’, wat correct is. Het gaat hier om ‘valse vrienden’ (Duden cd-rom 2007).

Voorbeeld 4:

Ndl. “Misschien kan ik toch iets schrijven over die **vreemde** dame, dacht hij.” (Schmidt 1980:13)

Dt.1 “Vielleicht kann ich doch etwas über die **fremde** Dame schreiben, dachte er.“ (Oehlke 1971:13)

Dt.2 „Vielleicht kann ich ja doch etwas über diese **seltsame** Dame schreiben, dachte er.“ (Schmidt 2006:16)

‚Vreemd’ in het Duits kan door ‚fremd’ vertaald worden in bepaalde contexten, maar in andere dan weer niet: „Dieses Adjektiv ist nur im Sinne von *buitenlands*, *uitheems*, *andermans*, mit *fremd* zu übersetzen. In anderen Kontexten dürfte eins der anderen Adjektive zutreffen.“ (Lange 1993:29) De betekenis van ‚vreemd’ is niet dat Minoes uit het buitenland komt, maar dat ze zich vreemd gedraagt. Ze klimt bijv. in een boom wanneer er een hond op haar afkomt. In deze context is ‘fremd’ niet correct, ‘seltsam’ wel.

Voorbeeld 5:

Ndl. “Ga ’s onder me vandaan, **tuig!**” (Schmidt 1980:57)

Dt.1 “Geht unter mir weg, ihr **Gesindel!**” (Oehlke 1971:59)

Dt.2 „Verdammt, jetzt geht doch mal unter mir weg, ihr **Nervensägen!**“ (Schmidt 2006:76)

‘Tuig’ in het Nederlands heeft als betekenissen onder andere ‘gepeupel’ en ‘bocht, rommel’ (Van Dale Groot Woordenboek online). ‘Gesindel’ betekent ‘gepeupel’: „Gruppe von Menschen, die als asozial, verbrecherisch o.ä. verachtet, abgelehnt wird“ (Duden cd-rom 2007). Deze betekenis van ‘tuig’ wordt hier echter niet bedoeld. Het gaat over de jongen van de Jakkepoes. Dit is opnieuw een voorbeeld van het ruwe taalgebruik van de Jakkepoes: ze praat in grove woorden over haar jongen, maar zou ze voor geen geld in de wereld kwijt willen zijn:

„‘Hou je koppen dicht!’ riep de moeder woest. ‘Dat zuipt maar raak de hele dag en de hele nacht. En om het minste of geringste schreeuwen ze moord en brand!’ Toen keek ze Minoes vals aan met gele vurige ogen in het donker. En ze zei sissend: ‘Als je m’n kinderen afpakt krab ik je ogen uit.’” (Schmidt 1980:57)

Een correctere vertaling in deze context van ‘tuig’ is ‘Nervensägen’ (‘lastpakken’), wat de Jakkepoes ook bedoelt: ze vindt haar jongen vervelend.

Voorbeeld 6:

Ndl. „Tibbe deed het dakraam in de keuken open en Fluf verdween in de **duisternis**, de daken op.“ (Schmidt 1980:14)

Dt.1 „Tibbe öffnete das Bodenfenster in der Küche, und Fluff verschwand in der **Finsternis** auf den Dächern.“ (Oehlke 1971:14)

Dt.2 „Tibbe öffnete das Fenster in der Küche und Fluff verschwand in der **Dunkelheit** über die Dächer.“ (Schmidt 2006:17)

‘Finsternis’ is een ‘undurchdringliche Dunkelheit’, terwijl Dunkelheit een ‘lichtarmer Zustand’ is (Duden cd-rom 2007). De keuze van S. Schmidt corrigeert dus het feit dat het buiten niet pikdonker is, maar duister: het wordt nacht.

Voorbeeld 7:

Ndl. “Een paar straten verder zat ze in een tuin, **weggedoken** tussen de struiken.” (Schmidt 1980:15)

Dt.1 “Ein paar Straßen weiter saß sie **geduckt** zwischen einigen Sträuchern in einem Garten.“ (Oehlke 1971:15)

Dt.2 „Ein paar Straßen weiter saß sie, zwischen den Sträuchern **versteckt**, in einem Garten.“ (Schmidt 2006:18)

‚Geduckt’ betekent ‚gebukt’, wat niet bedoeld wordt met ‚weggedoken’ (Duden cd-rom 2007). Je bukken is je hoofd of onderlichaam naar de grond brengen. Zo zit Minoes niet verstopt in de struiken. ‚Versteckt’ is een juistere verwoording om uit te drukken hoe Minoes tussen de struiken verscholen zit.

Voorbeeld 8:

Ndl. “Hij is er te **koppig** voor.” (Schmidt 1980:26)

Dt.1 “Dazu ist er zu **eigensinnig**, [...]” (Oehlke 1971:27)

Dt.2 “Dafür ist er zu **stolz**.” (Schmidt 2006:33)

Het gaat hier over meneer Smit die 25 jaar hoofdonderwijzer is op de plaatselijke school. Hij is ontgoocheld dat niemand zich deze gebeurtenis herinnert en er geen feest georganiseerd wordt voor hem. Hijzelf wil de mensen er niet aan herinneren en er zeker niet om vragen, want daar is hij te ‘koppig’ voor. De betekenis van ‘koppig’ in deze context is niet dat meneer Smit zijn eigen zin doet. Hij doet zijn eigen zin wel door het voor zichzelf te houden en niemand iets over zijn 25 jaar op school te vertellen maar dat is eerder omdat hij daar te trots voor is. Hij wil de mensen niet zelf vragen een feest voor hem te organiseren. Hij wil dat ze dat uit zichzelf doen voor hem. Zijn eigenwaarde is belangrijker voor hem dan het feest. Hij wil niet gekrenkt worden in zijn trots en de mensen zelf gaan smeken om een feest, omdat ze hem vergeten zijn. De vertaling van ‘koppig’ door ‘eigensinnig’ klopt daardoor niet. Het is niet zo dat meneer Smit zijn eigen zin wil doordrijven in iets. ‘Stolz’ is correcter.

Voorbeeld 9:

Ndl. “De hond stond onder de boom en **blafte** woedend naar boven.” (Schmidt 1980:10)

Dt.1 “Der Hund stand unter dem Baum und **kläffte** wütend hinauf.“ (Oehlke 1971:10)

Dt.2 „Der Hund stand unter dem Baum und **bellte** wütend nach oben.“ (Schmidt 2006:12)

Met ‚kläffen’ wordt het irritante geluid van het blaffen bedoeld. In het origineel wordt gewoon het blaffen van de hond bedoeld. Het geblaf wordt niet ervaren als ergerlijk. ‚Bellen’ is in deze context de correcte vertaling van ‘blaffen’ (Duden cd-rom 2007).

Voorbeeld 10:

Ndl. “Het regende nog zachtjes en er kwam een koude **windvlaag** binnen.“ (Schmidt 1980:14)

Dt.1 “Es regnete noch leicht, und ein kalter **Windhauch** kam herein.” (Oehlke 1971:14)

Dt.2 „Es regnete noch leise und ein kalter **Windstoß** fuhr ins Zimmer.“ (Schmidt 2006:17)

‘Windvlaag’ wordt niet juist vertaald door Oehlke wanneer ze ‘Windhauch’ gebruikt. Een ‘Windhauch’ is een zuchtje wind dat bijna niet merkbaar is, geen windvlaag (Duden cd-rom 2007).

Voorbeeld 11:

Ndl. “Een pot met oude munten gevonden in de **kerktuin!**” (Schmidt 1980:33)

Dt.1 “Ein Topf mit alten Münzen auf dem **Friedhof** gefunden!“ (Oehlke 1971:34)

Dt.2 „Dieser Topf mit alten Münzen, der im **Kirchgarten** ans Tageslicht kam!“ (Schmidt 2006:43)

Een kerktuin is een plaats rond de kerk waar geen doden begraven worden, maar een tuin waar mensen kunnen wandelen of zitten. Het Duitse woord ‘Friedhof’ is een kerkhof, waar wel doden begraven liggen (Duden cd-rom 2007). In de hervertaling komt de oorspronkelijk bedoelde betekenis van kerktuin terug in ‘Kirchgarten’.

Voorbeeld 12:

Ndl. “Ik heb een secretaresse, dacht hij. Dat klinkt heel goed, het klinkt heel **chic**.” (Schmidt 1980:42)

Dt.1 “Ich habe eine Sekretärin, dachte er, das klingt recht gut, das klingt recht **schick**.” (Oehlke 1971:43)

Dt.2 „Ich habe eine Sekretärin, dachte er. Das klingt gut, das klingt unheimlich **wichtig**.” (Schmidt 2006:55)

‘Schick’ kann enkel gebruikt worden in de zin van bijv. ‘ein schickes Kleid’: een elegant, modern kledingstuk. In de betekenis van ‘chic’ in deze context betekent het veeleer ‘belangrijk’, wat in de hervertaling tot zijn recht komt aan de hand van ‘wichtig’ (Duden cd-rom 2007).

Voorbeeld 13:

Ndl. „En de Redactiekat zat er ook weer en **knipoogde**.“ (Schmidt 1980:129)

Dt.1 “Und der Redaktionskater saß auch wieder da und **blinzelte**.“ (Oehlke 1971:137)

Dt.2 „Und der Redaktionskater hockte auch wieder da und **zwinkerte** ihm zu.“ (Schmidt 2006:176)

‘Blinzeln’ betekent ‘knipperen’ met de ogen, zoals men de hele dag door onbewust doet om de ogen vochtig te houden. ‘Zwinkern’ is dan het Duitse equivalent van ‘knipogen’, wat je wel bewust doet (Duden cd-rom 2007).

Het gaat niet alleen over woorden die gecorrigeerd worden in de hervertaling, maar ook over woordgroepen:

Ndl. “Links en rechts heb ik geld gegeven, het ene Goeie Doel na het andere.” (Schmidt 1980:94)

Dt.1 “Nach links und nach rechts habe ich viel Geld gegeben, und eine ‘gute Tat’ nach der anderen **vollbracht**.” (Oehlke 1971:98)

Dt.2 „Überall habe ich Geld gegeben, für einen guten Zweck nach dem anderen.“ (Schmidt 2006:125)

De betekenis van de eerste vertaling stemt niet overeen met wat in het origineel uitgedrukt wordt. In het origineel staat dat meneer Ellemeet geld gaf aan verschillende goeie doelen. In de eerste vertaling staat dat hij goeie doelen volbracht. Dat is niet zo: meneer Ellemeet gaf geld aan goeie doelen, daar bleef het bij. Hij deed uiteindelijk niets zelf en hij werkte niet mee aan de verschillende projecten. In de hervertaling komt de betekenis van het origineel wel adequaat tot uiting.

Verder zijn er ook veel gevallen waar S. Schmidt een ander woord verkiest dan Oehlke, maar zonder dat daar een duidelijke reden voor te vinden is. Enkele voorbeelden daarvan:

Ndl. “Een **stokoude** deftige zwarte poes kwam heel langzaam aanlopen.” (Schmidt 1980:15)

Dt.1 “Eine **uralte**, würdige schwarze Katze kam sehr langsam näher.” (Oehlke 1971:15)

Dt.2 “Eine **steinalte**, vornehme schwarze Katze schritt langsam näher.” (Schmidt 2006:18-19)

Ndl. „Wat een **gruwelijke** straf.“ (Schmidt 1980:16)

Dt.1 “Was für eine **gräßliche** Strafe!” (Oehlke 1971:16)

Dt.2 „Was für eine **grausame** Strafe.“ (Schmidt 2006:19)

Ndl. “Waarom komt er dan geen **feest**?” (Schmidt 1980:26)

Dt.1 “Warum gibt es denn keine **Feier**?” (Oehlke 1971:27)

Dt.2 „Warum gibt es denn kein **Fest**?“ (Schmidt 2006:33)

Ndl. „[...] maar ze huilde nog van schrik en **verontwaardiging**.“ (Schmidt 1980:40)

Dt.1 “[...] aber sie weinte noch vor Schreck und **Entrüstung**.“ (Oehlke 1971:42)

Dt.2 „[...] doch sie weinte noch immer vor Schreck und **Empörung**.“ (Schmidt 2006:53)

3.3.3.4.3. Conclusie omtrent verschillen vertaling – hervertaling

Deze verschillen tussen de vertaling en de hervertaling vormen in mindere mate een bevestiging van de kritiek op de hervertaalhypotheses. Ze illustreren eerder de twee beweegredenen tot hervertalen, nl. moderniseren en corrigeren. Toch stemmen er opnieuw enkele aspecten niet overeen met de hervertaalhypotheses. Oehlke vertaalt woorden vaak fout, wat te wijten is aan haar letterlijke vertalingen en haar vasthouden aan de vorm van het Nederlandse woord. Voorbeelden zijn: chic – schick, vreemd – fremd, geschikt – geschickt. In het volgende deel (§3.3.4.) van deze scriptie worden de pogingen van Oehlke om zo dicht mogelijk bij de vorm van het originele woord, de Nederlandse woordgroep en zin te blijven, uitvoerig besproken. Dit toont geen trend tot naturaliseren, integendeel. Opnieuw merken we dat de hervertaalhypotheses niet van toepassing zijn.

3.3.4. Vorm

Is het zo dat de eerste vertaling van *Minoes* het Nederlandse origineel aanpast aan het doelpubliek? Is de hervertaling in dit geval ook ‘un retour au texte-source’ (Gambier 1994:414) (cf. supra §2.2.1.)? Met *Minoes* hebben we blijkbaar met een uitzondering te maken. Om dit besluit te onderbouwen, kunnen al veel elementen worden aangehaald uit de vorige onderdelen. Een verder argument ter staving ligt in het taalgebruik zelf. Op alle niveaus van de taal (d.i. woord, woordgroep / syntagma en zin) merken we dat de eerste vertaling van Oehlke stevig vasthoudt aan de vorm van de Nederlandse woorden / woordgroepen / zinnen. Een voorbeeld is de vertaling van ‘gebakken visjes’ dat Oehlke vertaalt als ‘gebackene Fische’ en S. Schmidt samensmelt tot ‘Bratfische’ (cf. supra §3.3.2.1.). Ten tweede koos Oehlke voor de vertaling van ‘Groenmarkt’ ‘Grünmarkt’, wat niet bekend is als marktnaam in Duitsland. S. Schmidt opteert voor ‘Marktplatz’ (cf. supra §3.3.2.4.). In de hervertaling ontdekken we de meeste toevoegingen en weglatingen. Waar Oehlke het aantal gebruikte woorden gelijk probeert te houden in de vertaling, kiest S. Schmidt voor een vertaling die explicieter is, vlot en aangepast aan het Duits, zodat vaak woorden weggelaten of toegevoegd worden (cf. supra §3.3.3.3.). Door telkens een vertaling te kiezen die nauw aansluit bij de vorm van de Nederlandse woorden / zinnen uit het origineel, ontstaan soms fouten (cf. supra §3.3.3.4.2.) die al dan niet gecorrigeerd worden in

de hervertaling. De uitleg ligt voor de hand. Nederlands en Duits zijn nauw verwante Germaanse talen. Dit kan overigens het leren van de tweede taal (als Nederlandstalige de Duitse taal; als Duitstalige de Nederlandse taal) bevorderen maar evengoed bemoeilijken. Schreiber schrijft:

“Die zahlreichen “feinen Unterschiede” zwischen Niederländisch und Deutsch führen z.B. dazu, dass eine ‚wörtliche‘, an den AS-Strukturen ‚klebende‘ Übersetzung zwar in den meisten Fällen ohne Verstöße gegen das ZS-System möglich ist, jedoch selten zu stilistisch akzeptablen Ergebnissen führt; in der Übersetzungsrichtung Nl.-Dt. erscheint die ‚wörtlichste‘ grammatikalisch korrekte Übersetzung z.B. oft als zu umgangssprachlich.“ (Schreiber 1992:104)

Zonder twijfel komt dit in de eerste vertaling vaak voor. Oehlke vertaalt de Nederlandse woorden door het Duitse woord dat er qua vorm het meest op lijkt. Dit leidt tot stijl- en inhoudsproblemen. Het Duitse woord dat qua vorm heel goed lijkt op het Nederlandse heeft immers vaak niet (helemaal) dezelfde betekenis. Van Vaerenbergh (1993:241) stelt dat er door de verwantschap tussen beide talen sprake is van zowel een positieve als negatieve transfer. In het eerste geval is er geen probleem wanneer het Nederlandse woord vertaald wordt met het Duitse woord dat er het meest op lijkt. In het tweede geval is er wel een probleem. Een voorbeeld van zo'n negatieve transfer dat reeds besproken werd (cf. supra §3.3.3.4.2.) is het volgende:

Ndl. “Je bent een **geschikte** jongen en je kunt goed verhaaltjes schrijven.” (Schmidt 1980:8)

Dt.1 “Du bist ein **geschickter** Junge und kannst gute Geschichten schreiben.” (Oehlke 1971:8)

Dt.2 „Du bist ein **netter** Junge und du kannst gut schreiben.“ (Schmidt 2006:9)

We bespraken ook reeds een voorbeeld (cf. supra §3.3.3.1.2.) waar er met de inhoud op zich niets fout is, maar de stijl vandaag de dag wat ouderwets aan doet:

Ndl. “Misschien moet ik het nog een eer vinden om met een fles boergonje **op m'n mieter te krijgen!**” (Schmidt 1980:77)

Dt.1 “Vielleicht muß ich es mir noch zur Ehre anrechnen, eine Flasche Burgunder **auf meinen Detz zu kriegen!**” (Oehlke 1971:80)

Dt.2 „Vielleicht sollte ich mich ja noch geehrt fühlen, dass man mir mit einer Flasche Burgunder **eins überbrät!**“ (Schmidt 2006:103)

3.3.4.1. Woorden

Oehlke houdt vaak vast aan een letterlijke vertaling van het Nederlandse woord. Ze gebruikt Duitse vertalingen die qua vorm het meest op het Nederlandse lijken. Dit kan tot fouten leiden, maar een letterlijke vertaling van het Nederlands naar het Duits is niet altijd fout. Een positieve transfer is eveneens mogelijk. Toch kan het dat de (her)vertaler niet kiest voor de juiste letterlijke vertaling die het meest voor de hand ligt. Hij/zij wijkt af van de Nederlandse vorm van het woord en kiest voor een meer ‘Duitse’ vertaling. De (her)vertaler kiest in dit geval voor een ‘fakultative Transposition’:

“Eine *fakultative* Transposition liegt dann vor, wenn eine lexikalische Einheit der Ausgangssprache A bei der Übersetzung in eine Zielsprache B mit einer lexikalischen Einheit derselben Wortart sinngetreu übersetzt werden könnte, jedoch aus subjektiv oder objektiv stilistischen Gründen diese sog. „wörtliche Übersetzung“ vermieden und in eine andere Wortart übergewechselt wird.“ (Bausch 1968/81:290 in: Schreiber 1992:103)

Schreiber voegt hieraan toe: “Fakultative Änderungen können natürlich nicht nur die Wortarten betreffen, sondern alle Merkmale des AS-Textes.“ (Schreiber 1992:103) De tegenhanger van de facultatieve transpositie is de verplichte transpositie (‘obligatorische Transposition’ (Schreiber 1992:103)). Een letterlijke vertaling is niet mogelijk, er moet afgeweken worden van de brontekst. Wanneer deze verplichte transpositie genegeerd wordt, vloeien daar fouten uit voort.

Voorbeelden van een ‘fakultative Transposition’ komen voor bij veelgebruikte woorden, zoals vervoegingen van ‘zeggen’, ‘zitten’, ‘gaan’, enz. Hier is de letterlijke vertaling altijd juist, maar de hertaler kiest er frequent voor om een ander woord te kiezen dat afwijkt van de vorm van het Nederlandse woord, maar een vergelijkbare betekenis heeft en ‘kleurrijker’ is.

Ndl.	Dt.1 Oehlke	Dt.2 Schmidt
zat (p.7)	saß (p.7)	hockte (p.7)
ging (p.7)	ging (p.7)	schlich (p.7)
zei (p.8)	sagte (p.8)	antwortete (p.9)
zei (p.9)	sagte (p.10)	fuhr fort (p.11)
kwam (p.15)	kam (p.15)	schritt (p.18)
halen (p.18)	holen (p.19)	angeln (p.23)
zei (p.22)	sagte (p.23)	murmelte p. 27)

dacht (p.24)	dachte (p.25)	überlegte (p.30)
kwam (p.67)	kam (p.69)	betrat (p.88)
zei (p.97)	sagte (p.100)	meinte (p.128)

Zoals uit deze korte lijst voorbeelden blijkt, zien we dat Oehlke meestal uiterst letterlijk vertaalt. S. Schmidt probeert de veelgebruikte woorden afwisselender weer te geven in haar hervertaling en heeft daarbij een voorkeur voor omgangstaal.

Ook bij andere willekeurige woorden merken we de neiging van Oehlke tot het behouden van dezelfde vorm van het Nederlandse woord in de Duitse vertaling. Hieronder een voldoende lange lijst die dat gegeven doorheen het hele boek representeert:

Ndl.	Dt.1 Oehlke	Dt.2 Schmidt
mauwerig (p.15)	miauendes (p.15)	maunzendes (p.18)
ontslagen (p.12)	entlassen (p.13)	gefeuert (p.16)
duisternis (p.14)	Finsternis (p.14)	Dunkelheit (p.17)
goot (p.11)	Gosse (p.11)	Rinnstein (p.14)
buurpraatjes (p.43)	Nachbarinnengeschwätz (p.45)	Tratsch (p.57)
chic (p.42)	schick (p.43)	wichtig (p.55)
weggedoken (p.15)	geduckt (p.15)	versteckt (p.18)
blafte (p.10)	kläffte (p.10)	bellte (p.12)
prachtige (p.9)	prächtige (p.10)	hervorragende
Lakschoen (p.10)	Lackschuh (p.11)	elegantem Schuh
klaagde (p.11)	klagte (p.11)	jammerte (p.13)
rommelzolder (p.12)	Rumpelboden (p.13)	Abstellecke (p.15)
argwanend (p.15)	argwöhnisch (p.15)	misstrauisch (p.19)
halen (p.18)	holen (p.19)	angeln (p.23)
hap (p.21)	Happen (p.22)	Bissen (p.26)
afgewassen (p.27)	abgewaschen (p.29)	gespült (p.36)
prachtig (p.42)	prächtig (p.43)	wunderschön (p.54)
verwondering (p.42)	Verwunderung (p.43)	Erstaunen (p.55)
rommelhoek (p.42)	Rumpelecke (p.43)	Abstellecke (p.56)
kameraadje (p.42)	Kameradin (p.43)	Freundin (p.56)

benzinefles (p.53)	Benzinflasche (p.54)	Benzinkanister (p.69)
schoften (p.59)	Schufte (p.61)	Schurken (p.78)
garnalen (p.78)	Garnelen (p.81)	Krabben (p.105)
monteur (p.91)	Monteur (p.94)	Mechaniker (p.122)
gebaren (p.92)	Gebärden (p.96)	Gesten (p.124)
troepje (p.98)	Trüppchen (p.101)	Gewimmel (p.129)
nest (p.98)	Nest (p.101)	Wurf (p.129)
speelde (p.98)	spielte (p.101)	dudelte (p.130)
hulde (p.100)	heulte (p.103)	weinte(p.132)
jammerde (p.100)	jammerte (p.103)	wimmerte (p.132)
stopte (p.98)	stopfte (p.101)	steckte (p.130)
waarachtig niet! (p.114)	wahrhaftig nicht! (p.118)	Gott bewahre, nein! (p.152)
gemeen (p.117)	gemein (p.121)	niederträchtig (p.155)
vals (p.117)	falsch (p.121)	hinterlistig (p.155)
greep (p.119)	griff (p.124)	packte (p.159)
struiken (p.118)	Sträuchern (p.123)	Büschen (p.157)
applaus (p.123)	Applaus (p.127)	Beifall (p.163)
bekend (p.132)	bekannt (p.137)	vertraut (p.176)
voortaan (p.133)	fortan (p.138)	in Zukunft (p.176)
wekker (p.135)	Wecker (p.140)	Uhr (p.179)
tegels (p.143)	Ziegeln (p.148)	Fliesen (p.190)
bank (p.136)	Bank (p.141)	Sofa (p.181)

Er werden in het voorgaande al enkele fouten vermeld als gevolg van een ‘obligatorische Transposition’ die genegeerd werd (cf. supra §3.3.3.4.2.), bijv. ‘geschikt’ en ‘vreemd’ die door Oehlke vertaald werden als ‘geschickt’ en ‘fremd’. In bovenstaande tabel staan dergelijke foutieve vertalingen (met als oorzaak de Nederlandse woordvorm in de Duitse vertaling proberen te behouden) in het lichtgrijs aangeduid. Een ‘obligatorische Transposition’ was nodig, maar werd niet toegepast. ‘Ziegeln’ zijn eerder dakpannen of bruine / oranje bakstenen (Duden 2007:1975), wat niet bedoeld wordt in de originele tekst. Een ‘Bank’ is een houten of stenen bank (Duden 2007:245), geen comfortabele bank die in je woonkamer staan hebt. Donkergrijs gemarkeerd zijn enkele voorbeelden van vertalingen van S. Schmidt, waar we haar voorkeur merken voor omgangstaal of gebruikelijkere

constructies. ('Applaus' = gehoben (Eickhoff 2007:182); 'fortan' = gehoben (Duden 2007:601)) De overige woorden die in het wit bleven staan, zijn voorbeelden van 'fakultative Transposition' bij S. Schmidt.

Een voorbeeld waar Oehlke letterlijk vertaalde en S. Schmidt een woord met een volledig andere betekenis koos, is:

Ndl. "Ik heb geen **sigaretten** want ik rook niet, maar wilt u misschien een pepermuntje?" (Schmidt 1980:132)

Dt.1 "Ich habe keine **Zigaretten**, denn ich rauche nicht. Aber möchten Sie vielleicht ein Pfefferminzbonbon?" (Oehlke 1971:137)

Dt.2 „Ich habe leider keinen **Kaffee** mehr im Haus, aber möchten Sie vielleicht ein Pfefferminzbonbon?“ (Schmidt 2006:175)

Oehlke vertaalt sigaretten letterlijk door ‚Zigaretten’ terwijl S. Schmidt ervoor kiest om Tibbe geen sigaretten te laten aanbieden aan meneer Van Dam, maar koffie. De reden daarvoor is wellicht het kind dat de (her)vertaler in gedachten heeft. Wanneer we de jaren '70 vergelijken met vandaag, is er een verschil in de omgang met sigaretten. Vandaag geldt een rookverbod op diverse plaatsen, worden er op sigarettenverpakkingen afbeeldingen geplaatst met akelige beelden, wordt er gesensibiliseerd om jongeren te waarschuwen voor de kwalijke effecten van de sigaret, enz. Vroeger gebeurde dit amper. Dat verklaart het verschil in vertaling: kinderen lezen beter niets over sigaretten.

Minoes staat bol van de verkleinwoorden. Die worden meestal niet als diminutieven vertaald in de hervertaling, omdat dit geen Duitse gewoonte is (Schreiber 1992:107). Het gebeurt daarentegen opvallend veel in de eerste vertaling.

Ndl.	Dt.1 Oehlke	Dt.2 Schmidt
blaadjes (p.8)	Blätter (p.8)	Blätter (p.9)
stadje (p.8)	Stadt (p.8)	Stadt (p.9)
koffertje (p.11)	Köfferchen (p.11)	Koffer (p.14)
mantelpakje (p.20)	Kostümchen (p.20)	Kostüm (p.24)
boterhammetjes (p.21)	Butterbrote (p.20)	Butterbrote (p.26)
uurtje (p.23)	Stündchen (p.23)	Stunde (p.28)
dekentje (p.25)	Decke (p.26)	Decke (p.32)
kussentje (p.25)	Kissen (p.26)	/

boekje (p.27)	Büchlein (p.28)	Heft (p.35)
knobbeltje (p.30)	Knubbelchen (p.31)	Knubbel (p.39)
terreintje (p.30)	Gelände (p.32)	Gelände (p.40)
achtertuintjes (p.34)	Hausgärten (p.35)	Gärten (p.46)
doosje (p.40)	kleine Schachtel (p.42)	Schachtel (p.53)
nageltjes ((p.40)	Nägel (p.41)	Nägel (p.53)
medicijnkastje (p.42)	Hausapotheke (p.43)	Arzneikasten (p.55)
boodschappenmandje (p.49)	Einkaufskörbchen (p.50)	Einkaufskorb (p.65)
hondje (p.49)	Ein kleiner Hund (p.50)	Hund (p.66)
stukje (p.56)	Stückchen (p.58)	Stück (p.75)
bankje (p.57)	Bänkchen (p.59)	Bank (p.76)
verhoginkje (p.66)	etwas erhöht (p.68)	Podest (p.86)
tafeltje (p.67)	Tischchen (p.69)	Tisch (p.88)
autosleuteltje (p.67)	Autoschlüssel (p.69)	Autoschlüssel (p.89)
drankje (p.76)	Trränkchen (p.78)	Trank (p.101)
potje (p.97)	Kännchen (p.100)	Kanne (p.129)
kindertjes (p.98)	Kinderchen (p.101)	Kinder (p.129)
deurtje (p.98)	kleine Tür (p.101)	Tür (p.129)
troepje (p.98)	Trüppchen (p.101)	Gewimmel (p.129)
beestjes (p.99)	Tierchen (p.102)	Tiere (p.131)
Parkeerplaatsje (p.117)	Parkplatz (p.121)	Parkplatz (p.155)
zaaltje (p.122)	Saal (p.126)	Saal (p.161)
plaatsje (p.122)	Plätzchen (p.126)	Platz (p.162)
dametjes (p.122)	Damen (p.126)	Damen (p.162)
wekkertje (p.135)	Wecker (p.140)	Uhr (p.179)
staartje (p.145)	Schwänzchen (p.150)	Schwanz (p.193)

Deze greep uit verkleinwoorden in *Minoes* laat zien hoe verkleinwoorden doorheen het boek constant opnieuw vertaald worden. Oehlke vertaalt de verkleinwoorden met de suffixen *-lein* en *-chen*, maar ook aan de hand van het adjectief ‘klein’.

3.3.4.2. Woordgroepen

Bij de vertaling van verschillende soorten woordgroepen wordt duidelijk dat Oehlke ook op dit niveau zo dicht mogelijk bij de Nederlandse originele woordgroepen aanleunt. Soms is zo'n letterlijke vertaling geen probleem en komt er een grammaticaal / semantisch juiste oplossing uit de bus. De hervertaler neemt daarentegen vaker afstand van het Nederlandse verhaal en 'verduits't de vertaling: een 'fakultative Transposition'. Fouten kunnen zeker voorkomen in zo'n letterlijke vertaling. Het is de plicht van de (her)vertaler om van deze constructie af te wijken en een gelijkwaardige Duitse vertaling te zoeken.

Naast het vermijden van fouten en het verduitsen van de vertaling in de hervertaling zijn er nog twee redenen te onderscheiden waarom de hervertaler niet letterlijk vertaalt, terwijl de eerste vertaler dat wel doet. De hervertaler doet moeite om de zinnen uit het origineel bondiger te maken. Dit gebeurt soms aan de hand van typisch Duitse taalkenmerken (bijv. syntagma's worden samenstellingen). Een laatste reden waarom de hervertaler van de letterlijke vertaling afwijkt, is de betekenis van de woordgroep in het origineel / de vertaling. Die kan onduidelijk of ongepast zijn voor kinderen (net zoals dat bij 'sigaretten' (cf. supra §3.3.4.1.) ook het geval was).

- Fouten

De 'stilistische falsche Freunde' van Schreiber (1992:105) situeren zich vooral op het woordniveau van de taal. Bij woordgroepen worden dergelijke 'fouten' echter ook vastgesteld. Het gaat om woordgroepen die qua vorm en inhoud (ongeveer) identiek zijn maar op stijlvlak verschillen. Deze valse vrienden op vlak van stijl komen het meest voor in de eerste vertaling. De hervertaling 'verduits't deze woordgroepen opnieuw, zodat de stijl uit het origineel overeenkomt met de stijl in de hervertaling.

Voorbeeld 1:

Ndl. "**En kleren heb je aan** [...]" (Schmidt 1980:16)

Dt.1 "**Und Kleider hast du an** [...]" (Oehlke 1971:16) = ,umgangssprachlich' (Duden cd-rom 2007)

Dt.2 "**Und du trägst Kleider** [...]" (Schmidt 2006:20)

Voorbeeld 2:

Ndl. “**U vindt het zeker wel goed** dat ik een stukje over u schrijf?” (Schmidt 1980:27)

Dt.1 “**Sie finden es sicher in Ordnung**, wenn ich einen Artikel über Sie schreibe?“ (Oehlke 1971:28) = ‚umgangssprachlich‘ (Duden cd-rom 2007)

Dt.2 „**Sie haben doch sicher nichts dagegen**, dass ich einen Artikel über Sie schreibe?“ (Schmidt 2006:34)

Verder zijn er fouten die niets te maken hebben met het feit dat de letterlijke vertaling geen stand houdt. Hier heeft Oehlke de zin uit het origineel kennelijk verkeerd begrepen. De fouten worden in de hervertaling rechtgezet:

Voorbeeld 1:

Ndl. “[...] en je kunt **goed** verhaaltjes **schrijven**.” (Schmidt 1980:8)

Dt.1 “[...] und kannst **gute Geschichten** schreiben.” (Oehlke 1971:8)

Dt.2 „[...] und du kannst **gut schreiben**.“ (Schmidt 2006:9)

Dit voorbeeld werd vroeger besproken (cf. supra §3.3.3.4.2.). In de eerste vertaling kan Tibbe goede verhaaltjes schrijven, maar niet goed verhaaltjes schrijven. De betekenis overlapt grotendeels maar is niet dezelfde. De hervertaling zet dit recht door te schrijven dat Tibbe goed kan schrijven, in het algemeen.

Voorbeeld 2:

Ndl. “**Begrijp me goed**, [...]” (Schmidt 1980:8)

Dt.1 “**Begreif mich doch!**” (Oehlke 1971:8)

Dt.2 „**Versteh mich richtig**“ [...]“ (Schmidt 2006:9)

Oehlke’s vertaling komt over alsof Tibbe’s baas zijn geduld helemaal verloor en kwaad is op hem. ‘Begrijp me nou toch!’ is de Nederlandse vertaling van Oehlke haar Duitse zin. Het origineel komt anders over. De baas lijkt in het origineel kalm, rustig en geduldig. Het is het begin van een zin, waar hij Tibbe wil uitleggen wat hij precies bedoelt wanneer hij zegt dat hij geen nieuws schrijft in zijn artikels.

Voorbeeld 3:

Ndl. “En dan **verder een paar keer in de week**.” (Schmidt 1980:9)

Dt.1 “Und dann **noch ein paar andere im Laufe der Woche.**” (Oehlke 1971:9)

Dt.2 „Und **danach ein paar pro Woche.**“ (Schmidt 2006:10)

De betekenis van de zin in het origineel en in de vertaling van Oehlke is niet dezelfde. Tibbe krijgt van zijn baas een laatste kans om échte nieuwsartikels te schrijven voor de Killendoornse Courant. Zijn baas stelt voor dat hij er morgen ééntje indient, het rustig aan doet met andere woorden. De weken erna, als het duidelijk is dat hij goede artikels vol nieuwtjes kan schrijven, dient hij er terug enkele per week in. In de eerste vertaling is dat anders. Daar moet Tibbe ook de volgende dag een goed artikel indienen om te bewijzen dat hij de job tot voldoening kan invullen maar daar moet hij diezelfde week nog enkele artikels indienen.

Voorbeeld 4:

Ndl. “Links en rechts heb ik geld gegeven, **het ene Goeie Doel na het andere.**” (Schmidt 1980:94)

Dt.1 “Nach links und nach rechts habe ich viel Geld gegeben, **und eine ‘gute Tat’ nach der anderen vollbracht.**” (Oehlke 1971:98)

Dt.2 „Überall habe ich Geld gegeben, **für einen guten Zweck nach dem anderen.**“ (Schmidt 2006:125)

Hier verschilt de betekenis tussen het origineel en de eerste vertaling. In het origineel zegt meneer Ellemet dat hij aan verschillende goede doelen geld gaf. Het ene goede doel na het andere ontving geld. In de eerste vertaling zegt hij dat hij overal geld gaf en de ene goede daad na de andere volbracht. Deze vertaling is verkeerd, omdat meneer Ellemet niets anders doet buiten geld geven. Hij steekt de handen niet uit de mouwen om een goed doel te steunen, alles houdt op na het geven van geld. Hij heeft een puur financierende taak (cf. supra §3.3.3.4.2.)

- Verduitsen

S. Schmidt wijkt geregeld af van de Nederlandse constructies, in tegenstelling tot Oehlke. S. Schmidt verduitsst, opnieuw is er sprake van ‘fakultative Transposition’. De letterlijke vertalingen van Oehlke zijn niet fout, maar S. Schmidt opteert voor vrijere vertalingen die niet aan de Nederlandse woorden vasthouden.

Voorbeeld 1:

Ndl. “Het **gaat** zeker **uitstekend** he?” (Schmidt 1980:9)

Dt.1 “Es **geht** bestimmt **ausgezeichnet**, nicht wahr?“ (Oehlke 1971:10)

Dt.2 „**Läuft** sicher **prima**, was?“ (Schmidt 2006:11)

Voorbeeld 2:

Ndl. “Hij liet meneer Smit achter **zonder goeiendag te zeggen** en [...]” (Schmidt 1980:12)

Dt.1 “Er ließ Herrn Schmitt stehen, **ohne “Auf Wiedersehen” zu sagen**, und [...]” (Oehlke 1971:12)

Dt.2 “Er ließ Herrn Schmitt stehen **ohne sich von ihm zu verabschieden** und [...]” (Schmidt 2006:14)

Voorbeeld 3:

Ndl. “**Ik heb diep medelijden met je**, [...]” (Schmidt 1980:18)

Dt.1 “**Ich habe zwar großes Mitleid mit dir**, [...]” (Oehlke 1971:18)

Dt.2 “**Du tust mir aufrichtig Leid**, [...]” (Schmidt 2006:22)

Voorbeeld 4:

Ndl. “Het spijt me, u hebt gelijk, **ik deug niet voor de krant.**” (Schmidt 1980:18)

Dt.1 “Es tut mir leid, Sie haben recht, **ich tauge nicht für die Zeitung.**“ (Oehlke 1971:19)

Dt.2 „Es tut mir Leid, Sie haben Recht, **ich eigne mich nicht als Reporter.**“ (Schmidt 2006:23)

Voorbeeld 5:

Ndl. “**Zie je wel?** dacht Tibbe.” (Schmidt 1980:22)

Dt.1 “**Siehst du wohl**, dachte Tibbe.” (Oehlke 1971:23)

Dt.2 „**Na bitte!**, dachte Tibbe.” (Schmidt 2006:28)

Voorbeeld 6:

Ndl. “**Het was zo.**” (Schmidt 1980:24)

Dt.1 “**Es war so.**” (Oehlke 1971:25)

Dt.2 „**Es stimmte.**“ (Schmidt 2006:31)

Voorbeeld 7:

Ndl. “En **hij heeft me nog altijd nodig.**” (Schmidt 1980:133)

Dt.1 “Und er **hat mich noch so nötig.**“ (Oehlke 1971:139)

Dt.2 „Und er **braucht mich noch immer.**“ (Schmidt 2006:177)

Dit verduitsen houdt onder meer ook in dat S. Schmidt vaker teruggrijpt naar uitdrukkingen en spreekwoorden in het Duits.

Voorbeeld 1:

Ndl. “Hij keek overal rond en **lette op alles.**” (Schmidt 1980:9)

Dt.1 “Er schaute überall herum und **achtete auf alles.**” (Oehlke 1971:9)

Dt.2 „Er sah sich überall um und **hielt die Augen offen.**“ (Schmidt 2006:10)

Voorbeeld 2:

Ndl. “De juffrouw begon **op handen en voeten** naar het uiteinde van de tak te kruipen.” (Schmidt 1980:11)

Dt.1 “Die junge Dame begann **mit Händen und Füßen** auf das Ende ihres Astes zuzukriechen.“ (Oehlke 1971:11)

Dt.2 „Die junge Dame kroch **auf allen vieren** zum Ende ihres Asts.“ (Schmidt 2006:13)

Voorbeeld 3:

Ndl. “Ik ga naar de krant en **ik heb iets.**” (Schmidt 1980:27-28)

Dt.1 “Ich gehe zur Zeitung und **ich habe auch etwas.**” (Oehlke 1971:29)

Dt.2 „Ich muss **nicht mit leeren Händen** zur Zeitung.“ (Schmidt 2006:36)

Voorbeeld 4:

Ndl. “Een pot met oude munten **gevonden** in de kerktuin!” (Schmidt 1980:33)

Dt.1 “Ein Topf mit alten Münzen auf dem Friedhof **gefunden!**“ (Oehlke 1971:34)

Dt.2 „Dieser Topf mit alten Münzen, der im Kirchgarten **ans Tageslicht kam!**“ (Schmidt 2006:43)

Voorbeeld 5:

Ndl. “**Ik ga dadelijk naar haar toe,**’ zei Minoes.” (Schmidt 1980:56)

Dt.1 “**Ich gehe gleich zu ihr hin**”, sagte Minusch.” (Oehlke 1971:58)

Dt.2 „**Ich mach mich sofort auf den Weg**“, sagte Minusch.“ (Schmidt 2006:75)

Voorbeeld 6:

Ndl. “Juffrouw Minoes was erg knap in **sluipen en zachtjes lopen en ongemerkt wegglijpen.**” (Schmidt 1980:68)

Dt.1 “Das konnte Fräulein Minusch sehr gut, schleichen **und fortschlüpfen und unbemerkt weglaufen.**“ (Oehlke 1971:71)

Dt.2 „Fräulein Minusch war ziemlich geschickt darin, **sich auf leise Sohlen davonzustehlen.**“ (Schmidt 2006:90)

Voorbeeld 7:

Ndl. “Hij had aan Minoes beloofd dat hij zou **luisteren**, maar [...]” (Schmidt 1980:92)

Dt.1 “Er hatte Minusch versprochen, zu **lauschen**, aber [...]” (Oehlke 1971:95)

Dt.2 „Er hatte Minusch versprochen **die Ohren zu spitzen**, doch [...]“ (Schmidt 2006:124)

Voorbeeld 8:

Ndl. “‘Ik heb zo lang **staan roepen**,’ klaagde hij.” (Schmidt 1980:127)

Dt.1 “‘Ich habe schon so lange nach dir **gerufen**’, klagte er.” (Oehlke 1971:132)

Dt.2 „‘Ich **schrei mir** hier schon so lange **die Kehle aus dem Leibe**‘, klagte er.“ (Schmidt 2006:170)

- Verkorten

S. Schmidt probeert soms te snoeien in de Nederlandse zinnen en laat dan minder belangrijke aspecten van de zin weg. Dit gebeurt vaak via typische karakteristieken van het Duits (bijv. het vermogen in het Duits om woorden samen te laten smelten tot samenstellingen) maar ook op andere manieren. S. Schmidt schrijft compacter maar er is nooit sprake van betekenisverlies.

Voorbeeld 1:

Ndl. “‘**Als je de tekening af hebt** kom ‘m dan maar eens laten kijken,’ zei Tibbe en hij ging naar huis.” (Schmidt 1980:34)

Dt.1 “‘**Wenn du die Zeichnung fertig hast**, komm mal vorbei und zeig sie mir’, sagte Tibbe und ging nach Hause.” (Oehlke 1971:35)

Dt.2 „‘**Wenn das Bild fertig ist**, komm doch mal vorbei und zeig es mir‘, sagte Tibbe und ging nach Hause.“ (Schmidt 2006:45)

Voorbeeld 2:

Ndl. “**Beneden, in het huis onder de zolder**, woonde mevrouw Van Dam.” (Schmidt 1980:43)

Dt.1 “**Unten, in der Wohnung unter seinem Dachboden**, wohnte Frau Damm.“ (Oehlke 1971:44)

Dt.2 „**Unter Tibbe** wohnten die van Damms.“ (Schmidt 2006:56)

Voorbeeld 3:

Ndl. “**Al onze tekeningen mogen daar vandaag hangen.**” (Schmidt 1980:64)

Dt.1 “**Alle unsere Zeichnungen dürfen heute da hängen.**” (Oehlke 1971:67)

Dt.2 “**Neben all den anderen Bildern.**” (Schmidt 2006:86)

Voorbeeld 4:

Ndl. “**Niet** spinnen, **niet** blazen, **geen** kopjes geven, zelfs niet aan de haringman.” (Schmidt 1980:66)

Dt.1 “**Nicht** schnurren, **nicht** fauchen, **nicht** mit dem Köpfchen reiben, auch nicht am Heringsmann!“ (Oehlke 1971:68)

Dt.2 „[...] **nicht** schnurren, fauchen oder sich an anderen Menschen reiben, auch nicht am Heringsmann.“ (Schmidt 2006:86)

Voorbeeld 5:

Ndl. “**Ze zaten nog in het gebloemde overtrek**; ze waren met overtrek en al in een grote grauwe vuilniszak gestopt.” (Schmidt 1980:101)

Dt.1 “**Sie steckten noch in dem geblünten Überzug**; sie waren mit Bezug und allem in einem großen grauen Abfallsack geworfen worden.“ (Oehlke 1971:105)

Dt.2 „Und das, obwohl man sie samt Bezug in einen großen, grauen Müllsack gestopft hatte.“ (Schmidt 2006:134)

Voorbeeld 6:

Ndl. “Hij ging terug de zaal in, **waar de lichten nu aan waren** en [...]” (Schmidt 1980:125)

Dt.1 “Er ging in den Saal zurück, **wo es jetzt wieder hell war** und [...]“ (Oehlke 1971:129)

Dt.2 „Er ging zurück in den **hell erleuchteten Saal**, [...]“ (Schmidt 2006:166)

Het Duits is een taal waarin gemakkelijk en veel samenstellingen (‘Komposita’) kunnen worden gevormd:

„Das Deutsche gilt als eine sehr wortbildungsfreudige Sprache, indem Inhalte, die bei anderen Sprachen als komplexe syntaktische Konstruktionen erscheinen, hier in einer

éinzigén, óftmals récht komplizierten Wortgestalt dargeboten werden, wie z.B. wortbildungsfreudig.“ (Krejčova 2007:49)

Daarom is het gebruikelijk dat in Duitse teksten vaak samenstellingen voorkomen in plaats van woordgroepen / syntagma. Bij een vertaling van het Nederlands naar het Duits worden woordgroepen / syntagma vaak door samenstellingen vervangen. Oehlke behoudt de woordgroepen echter doorgaans bij. De hervertaling van S. Schmidt houdt rekening met de eigenheid van de Duitse taal en vormt de woordgroepen meestal om tot samenstellingen.

Voorbeeld 1:

Ndl. “Behoedzaam krom hij op het **dak van de auto** [...]” (Schmidt 1980:11)

Dt.1 “Vorsichtig kletterte er auf das **Dach des Autos** [...]” (Oehlke 1971:11)

Dt.2 “Vorsichtig kletterte er auf das **Autodach** [...]” (Schmidt 2006:13)

Voorbeeld 2:

Ndl. “Met *een* sprong was ze op het **dak van de wagen** [...]” (Schmidt 1980:11)

Dt.1 “Mit einem Sprung war sie auf dem **Dach des Wagens** [...]” (Oehlke 1971:11)

Dt.2 “Mit einem Sprung stand sie auf dem **Wagendach** [...]” (Schmidt 2006:13)

Voorbeeld 3:

Ndl. “Tibbe stond op en deed de **deur naar de keuken** open.” (Schmidt 1980:20)

Dt.1 “Tibbe stand auf und öffnete die **Tür zur Küche**.” (Oehlke 1971:19)

Dt.2 “Tibbe stand auf und öffnete die **Küchentür**.” (Schmidt 2006:24)

Voorbeeld 4:

Ndl. “Dat is zijn **Siamese kat**.” (Schmidt 1980:26)

Dt.1 “Das ist sein **siamesischer Kater!**” (Oehlke 1971:27)

Dt.2 “Das ist sein **Siamkater**.” (Schmidt 2006:34)

Voorbeeld 5:

Ndl. “Ik heb nog bijna *alle* **katse eigenschappen**.” (Schmidt 1980:29)

Dt.1 “Ich habe beinahe noch alle **kätzischen Eigenschaften**.” (Oehlke 1971:30)

Dt.2 “Ich habe noch fast alle **Katzeneigenschaften**.” (Schmidt 2006:38)

Voorbeeld 6:

Ndl. “[...] om je aan het eind van de maand **wat meer salaris** te geven.” (Schmidt 1980:33)

Dt.1 “[...] dir am Ende des Monats **etwas mehr Gehalt** zu geben.” (Oehlke 1971:34)

Dt.2 “[...] dir am Ende des Monats **eine Gehaltserhöhung** zu geben.” (Schmidt 2006:44)

Voorbeeld 7:

Ndl. “De **kat van de slager** wou je iets vertellen.” (Schmidt 1980:35)

Dt.1 “Der **Kater vom Metzger** will dir was erzählen [...]” (Oehlke 1971:36)

Dt.2 “Der **Metzgerskater** wollte dir etwas erzählen.” (Schmidt 2006:47)

Voorbeeld 8:

Ndl. “[...] en de Jakkepoes hing op de **beste plaats**.” (Schmidt 1980:66)

Dt.1 “[...] und die Schluderpuß hing an dem **besten Platz**.” (Oehlke 1971:68)

Dt.2 “[...] und die Schluderpuss hatte einen **Ehrenplatz**.” (Schmidt 2006:86)

Voorbeeld 9:

Ndl. “**Stukjes worst aan een stokje**.” (Schmidt 1980:67)

Dt.1 “**Kleine Stückchen Wurst auf Spießchen** [...]” (Oehlke 1971:69)

Dt.2 “**Wurstspieße** [...]” (Schmidt 2006:87)

Voorbeeld 10:

Ndl. “En **stukjes kaas aan een stokje**.” (Schmidt 1980:67)

Dt.1 “[...] und kleine **Stückchen Käse auf Spießchen**.” (Oehlke 1971:68)

Dt.2 “[...] **Käsestückchen** [...]” (Schmidt 2006:87)

Voorbeeld 11:

Ndl. “Het is de **directeur van de fabriek**.” (Schmidt 1980:67)

Dt.1 “Das ist der **Direktor der Fabrik**, Herr Ellenmaß.” (Oehlke 1971:69)

Dt.2 “Das ist der **Fabrikdirektor**, Herr Ellenmaß.” (Schmidt 2006:88)

Voorbeeld 12:

Ndl. “[...] en **gebakken aardappelen**.” (Schmidt 1980:92)

Dt.1 “[...] und **gebratenen Kartoffeln**.” (Oehlke 1971:95)

Dt.2 “[...] und **Bratkartoffeln**.” (Schmidt 2006:123)

Voorbeeld 13:

Ndl. “[...] voor het geval dat hij weer gevolgd zou worden door een **troep katten**.” (Schmidt 1980:117)

Dt.1 “[...] für den Fall, daß er wieder von einem **Trupp Katzen** verfolgt werden sollte.” (Oehlke 1971:121)

Dt.2 “[...] für den Fall, dass ihm wieder eine **Katzenmeute** folgte.” (Schmidt 2006:155)

Voorbeeld 14:

Ndl. “[...] als een **zwerm** weggespoten **horzels**.” (Schmidt 1980:117)

Dt.1 “[...] wie ein **Schwarm** aufgescheuchter **Hornissen**.” (Oehlke 1971:122)

Dt.2 “[...] wie ein aufgescheuchter **Hornissenschwarm**.” (Schmidt 2006:156)

Voorbeeld 15:

Ndl. “**Lezing met lichtbeelden** door de Heer W. Smit.” (Schmidt 1980:122)

Dt.1 “**Vortrag mit Lichtbildern** von Herrn W. Schmitt.” (Oehlke 1971:126)

Dt.2 “**Diavortrag** von Herrn W. Schmitt.” (Schmidt 2006:161)

Voorbeeld 16:

Ndl. “[...] door de halfopen **deur van het schuurtje**.” (Schmidt 1980:144)

Dt.1 “[...] durch die halboffene **Tür des Schuppens**.” (Oehlke 1971:150)

Dt.2 “[...] durch die halb offene **Schuppentür**.” (Schmidt 2006:192)

Opvallend is verder dat in de eerste vertaling de constructie ‘zitten te’ of ‘staan te’ zo vertaald worden dat de concepten ‘zitten’ en ‘staan’ ook in de vertaling aanwezig zijn, al is dit werkwoord niet van belang. Alleen indien het zitten of staan van belang is voor de betekenis van de zin, is de opname van dit werkwoord in de vertaling echt nuttig. De overige betekenis van ‘zitten te’ / ‘staan te’ is veelal gelijk te stellen aan ‘aan het’, bijv. hij zit te lezen = hij is aan het lezen. Of de persoon ligt of zit, maakt niets uit. De eerste vertaling van *Minoes* houdt vast aan de letterlijke vertaling en daar zit ook de vertaling van ‘zitten te’ / ‘staan te’ bij. De hervertaler laat de vertaling van deze werkwoorden weg, omdat hij/zij beseft dat het onbelangrijk is voor de betekenis van de zin. “Het is meestal niet aan te raden uit de infinitief [liggen, zitten, staan, ...] een tweede persoonsvorm te maken. Dat leidt gemakkelijk tot merkwaardig Duits.” (Lodder 2004:65)

Voorbeeld 1:

Ndl. “En daar **zat** hij sidderend **te denken**: Ik wil niet naar de baas.” (Schmidt 1980:7)

Dt.1 “[...] und da **saß** er zitternd **und dachte**: Ich will nicht zum Chef gehen.” (Oehlke 1971:7)

Dt.2 „Und da **hockte** er jetzt zitternd **und dachte**: Ich will nicht zum Chef.“ (Schmidt 2006:7)

Hier behoudt de hervertaler ‘zitten’ in de zin, omdat de toestand waarin Tibbe zich bevindt merkwaardig is. Het speelt een rol dat de lezers weten dat hij zit. Tibbe heeft zich achter zijn bureau op het kantoor van de Killendoornse Courant verstopt, omdat zijn baas hem zoekt. Hij is bang dat hij ontslagen zal worden. De lezer vormt zich een beeld van Tibbe die helemaal ineengedoken achter zijn bureau zit.

Voorbeeld 2:

Ndl. “Toen Tibbe binnenkwam **zat** zijn baas **te telefoneren**.” (Schmidt 1980:7)

Dt.1 “Als Tibbe eintrat, **saß** sein Chef da **und telefonierte**.” (Oehlke 1971:7)

Dt.2 „Als Tibbe eintrat, **telefonierte** sein Chef.“ (Schmidt 2006:8)

Hier is het zitten onbelangrijk: ‘zitten te’ betekent hier gewoon ‘zijn baas was aan het telefoneren’. Of de baas neerzit of rechtstaat, doet er niet toe. Benadrukken hoeft niet.

Voorbeeld 3:

Ndl. “Terwijl Tibbe op z’n zolder **zat te piekeren en te tobben** [...]” (Schmidt 1980:15)

Dt.1 “Während Tibbe auf seinem Dachboden **saß und grübelte und sich abmühte** [...]“ (Oehlke 1971:15)

Dt.2 „Während Tibbe in seiner Dachbodenwohnung über seinem Artikel **grübelte** [...]“ (Schmidt 2006:18)

‘Zat te’ betekent hier ‘aan het piekeren en aan het tobben’. Dit weten we omdat Tibbe niet neerzit, iets verder in het verhaal lezen we dat hij heen en weer loopt over zijn zolder.

Voorbeeld 4:

Ndl. “Ze **zat** zoet voor zich uit **te staren**.” (Schmidt 1980:21)

Dt.1 “Sie **saß** ruhig da **und starrte** vor sich hin.” (Oehlke 1971:22)

Dt.2 „Sie **starrte** satt und zufrieden vor sich hin.“ (Schmidt 2006:26)

Dat Minoes op een keukenstoel zit, na het verorberen van de lekkere boterhammetjes en sardientjes, is van belang. Een kat / persoon kan niet staande snorren, dit is wat Minoes aan het doen is. Waarom de hervertaler hier ‘zitten’ niet vertaalt, is omdat letterlijk in de vorige zin staat dat ze op een keukenstoel zit om te eten. We zijn er al van op de hoogte.

Voorbeeld 5:

Ndl. “Zou ze weer met katten **zitten te praten**?” (Schmidt 1980:28)

Dt.1 “Ob sie wieder bei den Katzen **sitzt und sich** mit ihnen **unterhält**?” (Oehlke 1971:29)

Dt.2 „Ob sie **sich** wieder mit Katzen **unterhält**?“ (Schmidt 2006:36)

De betekenis van ‘zitten te’ is in dit voorbeeld ‘aan het’. Of Minoes rechtstaand, liggend of zittend met katten praat, is niet echt van belang voor de tekstbetekenis.

Voorbeeld 6:

Ndl. “Ze **zat te praten** met de Jakkepoes.” (Schmidt 1980:28)

Dt.1 “Sie **saß da und unterhielt sich** mit der Schluderpuß.“ (Oehlke 1971:30)

Dt.2 „Dort **unterhielt** sie **sich** mit der Schluderpuss.“ (Schmidt 2006:37)

Uit de vorige zin is duidelijk dat Minoes zit, want er staat dat ze op het dak zat. Een herhaling van het ‘zitten’ is niet nodig. ‘Zat te praten’ is gelijk aan ‘was aan het praten’.

Wat in het Duits ‘Funktionsverbgefüge’ (FVG) heet, zijn uitdrukkingen die bestaan uit een functiewerkwoord, dat andere zinslelementen nodig heeft om het gezegde van een zin te kunnen vormen. Het gaat niet om gelijk welke elementen, wel om lexicaal vaste elementen. De betekenis van het werkwoord in een ‘FVG’ is afgezwakt. Het niet-verbale deel draagt de hoofdbetekenis (Hentschel & Weydt 2003:85). In het Nederlands komen deze ‘Funktionsverbgefüge’ meer voor dan in het Duits (Schreiber 1992:110). De eerste vertaling van Oehlke houdt vast aan de vertaling van de ‘FVG’. S. Schmidt hervertaalt deze ‘FVG’ regelmatig met behulp van één werkwoord en verduist met andere woorden opnieuw. Dit bewijst nog maar eens dat S. Schmidt niet vertaalt volgens de besproken hervertaalhypothesen en niet terugkeert naar de brontekst (dit kan ook niet, want Oehlke wekt er niet van af), maar er integendeel sterker van afwijkt dan Oehlke.

Voorbeeld 1:

Ndl. “Waarna zij haar **weg vervolgde** [...]” (Schmidt 1980:13)

Dt.1 “Worauf sie ihren **Weg fortsetzte** [...]” (Oehlke 1971:14)

Dt.2 “Worauf sie **weiterging** [...]” (Schmidt 2006:16)

Voorbeeld 2:

Ndl. “Ze **geeft** me *kopjes*! dacht Tibbe.” (Schmidt 1980:22)

Dt.1 “Sie **reibt ihren Kopf** an mir! dachte Tibbe.“ (Oehlke 1971:23)

Dt.2 “Sie **reibt sich** an mir!, dachte Tibbe.“ (Schmidt 2006:27)

Voorbeeld 3:

Ndl. “We **hebben vertrouwen in** onze eigen Ellemeet.” (Schmidt 1980:123)

Dt.1 “Wir **haben Vertrauen zu** unserem lieben Ellenmaß.“ (Oehlke 1971:127)

Dt.2 „Wir **vertrauen** unserem lieben Ellenmaß.“ (Schmidt 2006:163)

Voorbeeld 4:

Ndl. “Maar ik moet toch even **afscheid nemen?**” (Schmidt 1980:144)

Dt.1 “Aber ich muß noch **Abschied nehmen.**” (Oehlke 1971:149)

Dt.2 „Aber ich muss mich doch noch **verabschieden!**“ (Schmidt 2006:191)

Naast de syntagma's die samengesmolten worden tot samenstellingen en de bijzondere groep verbale fraseologismen ('FVG') is er een type 'woordgroep' dat in de hervertaling 'korter' vertaald wordt, niet letterlijk zoals dat in de eerste vertaling wel het geval is. Het gaat om de combinatie van een voorzetsel met een substantief. Deze combinatie wordt in de hervertaling aan de hand van één enkel woord weergegeven: een adjectief of werkwoord.

Voorbeeld 1:

Ndl. “Het gaat goed, dacht Tibbe **met een gevoel van opluchting.**” (Schmidt 1980:66)

Dt.1 “Es geht gut, dachte Tibbe **mit einem Gefühl der Erleichterung.**” (Oehlke 1971:68)

Dt.2 “Es geht gut, dachte Tibbe **erleichtert.**” (Schmidt 2006:87)

Voorbeeld 2:

Ndl. “‘Wat een hond!’ zei meneer Ellemeet **met verachting.**” (Schmidt 1980:117)

Dt.1 “‘Was für ein Hund!’ sagte Herr Ellenmaß **voller Verachtung.**” (Oehlke 1971:121)

Dt.2 “”Was für ein Hund!”, sagte Herr Ellenmaß **verächtlich**.” (Schmidt 2006:156)

Voorbeeld 3:

Ndl. “[...] waar de mensen **in groepjes** stonden te praten en te dringen bij het buffet.” (Schmidt 1980:125)

Dt.1 “[...] wo die Leute **in Gruppen** beieinander standen und redeten und sich am Büfett drängelten.“ (Oehlke 1971:129)

Dt.2 “[...] in dem sich die Leute **grüppchenweise** unterhielten und am Büfett drängten.“ (Schmidt 2006:166)

Voorbeeld 4:

Ndl. “[...] en ze raakte helemaal **in de war**.” (Schmidt 1980:133)

Dt.1 “[...] und geriet **in Verwirrung**.” (Oehlke 1971:138)

Dt.2 “[...] und wurde ganz **verwirrt**.” (Schmidt 2006:177)

Voorbeeld 5:

Ndl. “En ik wou **onder de doesj**.” (Schmidt 1980:142)

Dt.1 “Und ich wollte **unter die Dusche** [...]“ (Oehlke 1971:147)

Dt.2 “Und ich wollte **duschen** [...]” (Schmidt 2006:189)

- Betekenis die niet gepast is voor kinderen, verduidelijking, enz.

Voorbeeld 1:

Ndl. “Tibbe gaf haar een harde klap.” (Schmidt 1980:40)

Dt.1 “Tibbe gab ihr einen harten Schlag.” (Oehlke 1971:41)

Dt.2 “Tibbe schlug ihr auf die Hand.” (Schmidt 2006:53)

Het origineel en de eerste vertaling kunnen wat brutaal aankomen bij kinderen. Slaan is iets dat niet door de beugel kan en dat moet duidelijk gemaakt worden. Wat ouders vaak doen, is op de handen slaan van kinderen als ze stout zijn of iets willen pakken dat niet mag. S. Schmidt vervangt het origineel door een ‘kindvriendelijke’ oplossing. Dit is te wijten aan het eerder besproken kindbeeld dat de auteur en (her)vertaler in gedachten hebben (cf. supra §1.2.).

Voorbeeld 2:

Ndl. “[...] zodat hij nooit door het benedenhuis hoefde als hij binnenkwam of uitging.”
(Schmidt 1980:43)

Dt.1 “[...] so daß er nicht unten durch das Haus gehen mußte, wenn er ausging oder zurückkam.“ (Oehlke 1971:44)

Dt.2 „so dass er nicht denselben Eingang wie sie benutzen musste, wenn er kam oder ging.“
(Schmidt 2006:56)

De betekenis van het origineel en de eerste vertaling is minder rechtuit. Tibbe wil liever niet door het benedenhuis passeren wanneer hij weg wil of thuis komt. De reden daarvoor is mevrouw Van Dam, die in het benedenhuis woont. Mevrouw Van Dam is geen gezellige vrouw. Ze is correct, leeft wat boven haar stand, roddelt graag en heeft overal commentaar op. De reden (nl. dat hij mevrouw Van Dam niet tegen het lijf wil lopen) komt niet direct naar voor in het origineel en de eerste vertaling. S. Schmidt verandert dit, zodat de reden expliciet vermeld wordt en niet door de kinderen gereconstrueerd moet worden.

Voorbeeld 3:

Ndl. “[...] de tekening onder haar arm en de muizedoos naast zich.” (Schmidt 1980:44)

Dt.1 “[...] die Zeichnung unter dem Arm und die Mäuseschachtel neben sich.” (Oehlke 1971:45)

Dt.2 “[...] die Zeichnung unter dem Arm und die Schachtel mit der Maus neben sich.”
(Schmidt 2006:58)

Een ‚muizedoos’ bestaat niet. Het is een woord dat Annie M.G. Schmidt uitvond ter benoeming van de doos waarin Bibi haar muis stopte. S. Schmidt neemt dit neologisme niet over. Ze omschrijft de muizendoos als ‘de doos met de muis’.

Voorbeeld 4:

Ndl. “[...] dan zoudt u ze ergens kunnen brengen waar ze pijnloos worden afgemaakt ...”
(Schmidt 1980:99)

Dt.1 “[...] dann sollten Sie sie irgendwo hinbringen, wo sie schmerzlos getötet werden.“
(Oehlke 1971:102)

Dt.2 „[...] dann könnten Sie sie doch wenigstens irgendwo hinbringen, wo sie eingeschläfert werden.“ (Schmidt 2006:131)

De thema's ,doodgaan', ,dood', ,doden', worden bij voorkeur vermeden in kinderboeken. Wanneer het daarover gaat, gebeurt dit op een speciale manier, zodat het kind niet bang wordt. Het woord 'afmaken' en het Duitse woord 'töten' komen direct aan. S. Schmidt kiest voor de kindvriendelijkere vertaling 'einschläfern'. 'Inslapen' klinkt zachter en vrediger dan 'doden'.

3.3.4.3. Zinnen

Op zinsniveau blijft de eerste vertaler zo trouw mogelijk aan het origineel. Het enige dat opmerkelijk is in de eerste vertaling en niet overeenkomt met het origineel, is dat Oehlke verschillende zinnen uit het origineel met elkaar 'verbindt'. De tweede vertaling doet dit ook regelmatig, om alles bondiger te maken. Het verschil tussen de beide Duitse versies is dat in de vertaling van Oehlke de zinsdelen zoveel mogelijk hun originele plaats behouden. De hervertaler hecht daar minder belang aan en vertaalt zo 'Duits' mogelijk. Ter illustratie:

A. Twee zinnen worden verbonden, maar de zinsdelen behouden min of meer dezelfde plaats zoals in de Nederlandse zin.

In deze voorbeelden blijft in de hervertaling de originele zinsbouw behouden. In Oehlke's vertaling worden twee zinnen verbonden maar de woordvolgorde blijft dezelfde, dus is er op zich geen verschil.

Voorbeeld 1:

Ndl. "Maar hij was weggekropen achter z'n buro. En daar zat hij sidderend te denken: [...]"
(Schmidt 1980:7)

Dt.1 "Aber er hatte sich hinter seinem Schreibtisch verkrochen, und da saß er zitternd und dachte: [...]" (Oehlke 1971:7)

Dt.2 „Doch er hatte sich hinter seinem Schreibtisch verkrochen. Und da hockte er jetzt zitternd und dachte: [...]" (Schmidt 2006:7)

Voorbeeld 2:

Ndl. "Nu was er niets meer aan te doen. Hij moest wel." (Schmidt 1980:7)

Dt.1 "Nun konnte er nicht mehr anders, er mußte gehen." (Oehlke 1971:7)

Dt.2 „Jetzt war nichts mehr zu ändern. Er musste gehen." (Schmidt 2006:7)

Voorbeeld 3:

Ndl. “Gazon en struiken. Maar geen juffrouw.” (Schmidt 1980:12)

Dt.1 “Rasen und Sträucher, aber kein Fräulein.“ (Oehlke 1971:12)

Dt.2 „Rasen und Sträucher. Aber keine Dame.“ (Schmidt 2006:15)

Voorbeeld 4:

Ndl. “En misschien is het wel de laatste keer dat ik vis kan kopen. Want morgen word ik ontslagen.” (Schmidt 1980:12)

Dt.1 “Und vielleicht ist es das letzte Mal, daß ich Fisch kaufen konnte, denn morgen werde ich entlassen.“ (Oehlke 1971:13)

Dt.2 „Vielleicht war es ja das letzte Mal, dass ich welchen kaufen konnte. Denn morgen werde ich gefeuert.“ (Schmidt 2006:16)

Voorbeeld 5:

Ndl. “Het is iets anders. Een soort gedachten-lezen of zo.” (Schmidt 1980:25)

Dt.1 “Es ist etwas anderes – so eine Art Gedankenlezen.” (Oehlke 1971:26)

Dt.2 „Es ist etwas anderes. Eine Art Gedankenlesen oder so.“ (Schmidt 2006:32)

Voorbeeld 6:

Ndl. “Een dochter van me is de gemeentepoes. Ze woont op het gemeentehuis.” (Schmidt 1980:30)

Dt.1 “Und eine Tochter von mir ist Gemeindegatze, sie wohnt im Rathaus.” (Oehlke 1971:32)

Dt.2 “Und eine meiner Töchter ist die Gemeindegatze. Sie wohnt auf dem Rathaus.“ (Schmidt 2006:40)

Voorbeeld 7:

Ndl. “En nu zag Tibbe wat het was: een witte muis. Nog ongedeerd.” (Schmidt 1980:41)

Dt.1 “Nun sah Tibbe auch, was es war: eine weiße Maus, noch unversehrt.“ (Oehlke 1971:42)

Dt.2 „Und jetzt sah Tibbe, was es war: eine weiße Maus. Noch unversehrt.“ (Schmidt 2006:53)

Voorbeeld 8:

Ndl. “Melk heb je ook bij je. In een flesje.” (Schmidt 1980:58)

Dt.1 “Milch hast du auch bei dir, in einer Flasche!“ (Oehlke 1971:60)

Dt.2 „Milch hast du auch dabei. In einer Flasche!“ (Schmidt 2006:77)

B. Twee zinnen worden samengesmolten en de verschillende zinsdelen worden door elkaar geschud.

Hier is het de hervertaler die zinnen verbindt. In tegenstelling tot de voorbeelden onder A, waar Oehlke zinnen samensmolt maar er geen plaatsverandering was van de zinsdelen, komen de zinsdelen bij S. Schmidt soms door elkaar te staan in vergelijking met het origineel. Volgende voorbeelden:

Voorbeeld 1:

Ndl. “Dit was het gebouw van de Killendoornse Courant. Tibbe had een baan bij deze krant.” (Schmidt 1980:7)

Dt.1 “Es war das Gebäude des “Killstädter Kuriers”. Tibbe hatte einen Posten bei dieser Zeitung.“ (Oehlke 1971:7)

Dt.2 „Sie befanden sich im Gebäude des Killstädter Kuriers, der Zeitung, bei der Tibbe arbeitete.“ (Schmidt 2006:8)

Voorbeeld 2:

Ndl. “Hij wilde gaan uitleggen wat hij bedoelde maar hij stopte. Vlakbij was een woedend geblaf.” (Schmidt 1980:10)

Dt.1 “Er wollte gerade erklären, was er gemeint hatte, aber er hielt inne. Ganz in der Nähe erklang ein wütendes Bellen.“ (Oehlke 1971:10)

Dt.2 „Er wollte erklären, wie er es gemeint hatte, als plötzlich wütendes Gebell erklang.“ (Schmidt 2006:11)

Voorbeeld 3:

Ndl. ““Een raar mens dat door je dakraam naar binnen komt. Uitgehongerd. Dat spint en kopjes geeft!”” (Schmidt 1980:22)

Dt.1 ““Ein sonderbares Wesen, das durch mein Dachfenster gestiegen ist. Ausgehungert. Das schnurrt und seinen Kopf an mir reibt!““ (Oehlke 1971:23)

Dt.2 „“Was für ein seltsames Wesen! Spaziert völlig ausgehungert durchs Dachfenster herein, schnurrt und reibt sich an mir!““ (Schmidt 2006:27)

Voorbeeld 4:

Ndl. “Het was een dochter van de Jakkepoes die met dit bericht was aangekomen. Het was de kerkpoes Eukemeentje geweest.” (Schmidt 1980:33)

Dt.1 “Es war eine Tochter der Schluderpuß gewesen, die mit dieser Nachricht angekommen war. Es war die Kirchkatze Eukemene gewesen.“ (Oehlke 1971:34)

Dt.2 „Die Kirchenkatze Eukemene, eine Tochter der Schluderpuss, war mit dieser Nachricht angekommen.“ (Schmidt 2006:43)

Voorbeeld 5:

Ndl. “Nu kwam ze voorbij de fabriek. Het was de Deodorant-fabriek.” (Schmidt 1980:52)

Dt.1 “Nun kam sie an der Fabrik vorbei. Es war eine Deodorant-Fabrik.“ (Oehlke 1971:53)

Dt.2 „Jetzt kam sie an der Deodorantfabrik vorbei.“ (Schmidt 2006:68)

Voorbeeld 6:

Ndl. “Al urenlang zat Minoes in een schuurtje in de achtertuin van het huis aan de Emmalaan. Naast de grasmaaier.” (Schmidt 1980:144)

Dt.1 “Seit Stunden schon saß Minusch in einem Schuppen im Garten des Hauses in der Emmastraße. Neben dem Rasenmäher.“ (Oehlke 1971:150)

Dt.2 „Schon seit Stunden saß Minusch im Garten des Hauses in der Emmastraße. In einem Schuppen neben dem Rasenmäher.“ (Schmidt 2006:192)

Verder verandert de hervertaler soms de zinsdelen binnen dezelfde zin van plaats. Dit kan zonder duidelijke reden gebeuren maar vaak is het zo dat op die manier de zin verduist wordt. Terwijl Oehlke vasthoudt aan de Nederlandse woordvolgorde, worden door de hervertaler vaker typisch Duitse zinsconstructies gebruikt:

- Asyndetische zinsbouw

In het Duits is een asyndetische nevenschikking heel normaal. In het Nederlands wordt deze constructie liever vermeden want ze doet vreemd aan (Schreiber 1992:118). Dat Oehlke vaak twee zinnen aan elkaar knoopt zonder dat de volgorde van de zinsdelen verandert, werd al opgemerkt. Daardoor ontstaat soms een asyndetische zin. De hervertaling van S. Schmidt bevat nog meer asyndetische zinnen. Het Duits gaat op zijn beurt graag een voegwoordelijke bijzin uit de weg (Schreiber 1992:114). In de hervertaling is dit soms het geval en schakelt de hervertaler over op een asyndetische zinsbouw:

Voorbeeld 1:

Ndl. „Ja, maar ik geloof **dat het een erg rare juffrouw is,** zei z'n vrouw weer. (Schmidt 1980:43)

Dt.1 ““Ja, aber ich glaube, **daß es ein ganz seltsames Mädchen ist**“, sagte seine Frau wieder.“ (Oehlke 1971:44)

Dt.2 “”Ja, aber ich glaube, **sie ist ziemlich seltsam**”, fuhr seine Frau fort.” (Schmidt 2006:57)

Voorbeeld 2:

Ndl. “Je zei **dat je me nooit meer wou zien**.” (Schmidt 1980:142)

Dt.1 “Du hast gesagt, **daß du mich nie mehr sehen wolltest**.” (Oehlke 1971:147)

Dt.2 „Du hast gesagt, **du wolltest mich nie mehr sehen**.“ (Schmidt 2006:188)

In het volgende voorbeeld is er in het Duits geen reden om een asyndetische zinsbouw te verkiezen boven de zinsbouw uit het origineel. Door de asyndetische zinsbouw toe te passen, wordt de betekenis van de Nederlandse zin ook juist weergegeven zonder het toevoegen van ‘nicht wahr’, zoals in de eerste vertaling. ‘Ich dachte’ in het begin van de zin duidt op het feit dat de vrouw die vraagt aan haar vriendin of Tibbe weg is bij de krant, daar niet zeker van is.

Voorbeeld 3:

Ndl. “Hij is toch weg bij de krant?” (Schmidt 1980:122)

Dt.1 “Er ist doch von der Zeitung weg, nicht wahr?” (Oehlke 1971:126)

Dt.2 “Ich dachte, er arbeitet nicht mehr bei der Zeitung?” (Schmidt 2006:162)

- ‘Subjekteröffnung’

In het Nederlands begint een zin in de meeste gevallen met het onderwerp. In het Duits is dat vaak niet zo. In het begin van een Duitse zin staat vaak een bijwoordelijke bepaling (Schreiber 1992:116). Hetgeen cursiefgedrukt staat in de volgende voorbeelden is telkens het onderwerp en staat in de boeken niet cursiefgedrukt.

Voorbeeld 1:

Ndl. “**Er** zat al iemand op de bank.” (Schmidt 1980:9)

Dt.1 “**Es** saß schon jemand auf der Bank.” (Oehlke 1971:9)

Dt.2 „**Auf der Bank** saß schon *jemand*.“ (Schmidt 2006:10)

Voorbeeld 2:

Ndl. “**De kat** had iets van koude minachting in z’n blik.” (Schmidt 1980:33)

Dt.1 “**Der Kater** hatte so etwas wie kalte Verachtung in seinem Blick.” (Oehlke 1971:35)

Dt.2 „**Im Blick** der Katze lag *kalte Verachtung*.“ (Schmidt 2006:44)

Voorbeeld 3:

Ndl. “[...] want *de radio* van het tankstation speelde.” (Schmidt 1980:98)

Dt.1 “[...] denn *das Radio* in der Tankstelle spielte.” (Oehlke 1971:101)

Dt.2 „[...] denn **bei der Tankstelle** dudelte *das Radio*.“ (Schmidt 2006:130)

Voorbeeld 4:

Ndl. “*Minoes* hoorde het al binnen tien minuten van Fluff.” (Schmidt 1980:100)

Dt.1 “*Minusch* erfuhr alles bereits zehn Minuten später von Fluff.“ (Oehlke 1971:103)

Dt.2 „**Schon zehn Minuten später** erfuhr *Minusch* alles von Fluff.“ (Schmidt 2006:133)

Voorbeeld 5:

Ndl. “*Er* ligt niets meer in de auto.” (Schmidt 1980:100)

Dt.1 “*Es* liegt nichts mehr im Auto.” (Oehlke 1971:104)

Dt.2 „**Im Auto** liegt *nichts* mehr.“ (Schmidt 2006:133)

Voorbeeld 6:

Ndl. “[...] voor het geval dat *hij* weer gevolgd zou worden door een troep katten.” (Schmidt 1980:117)

Dt.1 “[...] für den Fall, daß *er* wieder von einem Trupp Katzen verfolgt werden sollte.“ (Oehlke 1971:121)

Dt.2 „[...] für den Fall, dass **ihm** wieder *eine Katzenmeute* folgte.“ (Schmidt 2006:155)

- ‘Partizipialkonstruktion’

Een deelwoordconstructie is gebruikelijker in het Nederlands dan in het Duits (Schreiber 1992:113). De hervertaler bouwt de zinnen uit het Nederlands soms om, met als gevolg dat de deelwoordconstructie uit het origineel verdwenen is en, zoals in het volgende voorbeeld, een betrekkelijke bijzin in de plaats verschijnt:

Voorbeeld:

Ndl. “Een pot met oude munten gevonden in de kerktuin!” (Schmidt 1980:33)

Dt.1 “Ein Topf mit alten Münzen auf dem Friedhof gefunden!“ (Oehlke 1971:34)

Dt.2 „Dieser Topf mit alten Münzen, **der im Kirchengarten ans Tageslicht kam!**“ (Schmidt 2006:43)

- Tangconstructie

Eén van de grondbeginselen van het Duits zijn de ‘Satzklammern’. In het Nederlands kan met de tangconstructie vrijer omgesprongen worden, in het Duits wordt op het gebruik ervan gehamerd (Schreiber 1992:117). Door de letterlijke vertaling van Oehlke raakt de tangconstructie enigszins in de vergetelheid maar S. Schmidt maakt er opnieuw vaker gebruik van in haar hervertaling. Ook in volgende voorbeelden staat hetgeen cursiefgedrukt is (nl. het zinsdeel dat de zin afsluit) niet cursiefgedrukt in de boeken.

Voorbeeld 1:

Ndl. “Ik zal het bericht **doorgeven,**’ zei de Pompkat. *‘Aan de Kattendoorgeefdienst.’*” (Schmidt 1980:100)

Dt.1 “Ich werde die Meldung **durchgeben,**” sagte der Tankstellenkater, *„an den Katzendurchsagedienst.“* (Oehlke 1971:103)

Dt.2 „Ich werde es an den Katzennachrichtendienst **weitergeben**“, sagte der Tankstellenkater.“ (Schmidt 2006:132)

Voorbeeld 2:

Ndl. “De katten waren naarstig bezig zijn mooie dure rozen **om te krabben,** *waar hij zo trots op was.*” (Schmidt 1980:118)

Dt.1 “Die Katzen waren emsig damit beschäftigt, seine schönen teuren Rosen **auszuscharren,** *auf die er so stolz war.*“ (Oehlke 1971:122)

Dt.2 „Die Katzen waren eifrig damit beschäftigt, seine schönen teuren Rosen, auf die er so stolz war, **umzugraben.**“ (Schmidt 2006:157)

3.3.4.4. Conclusie omtrent vorm

Bij het vertalen van woorden / woordgroepen / zinnen hebben de vertalers de keuzes tussen verschillende mogelijkheden. Een ‘fakultative Transposition’ geldt wanneer een vertaling die sterk aanleunt bij het woord uit de brontaal toch aan de kant geschoven wordt en de (her)vertaler opteert voor een andere vertaling. Deze techniek komt vaak voor bij S. Schmidt. Terwijl Oehlke vasthoudt aan de vorm van het Nederlandse woord vertaalt S. Schmidt vrijer, zowel op woord-, woordgroep- als op zinsniveau.

Bij de woorden komt een ‘fakultative Transposition’ vaak voor bij veelgebruikte woorden, zoals ‘zitten’, ‘gaan’, ... Deze worden door Oehlke door ‘sitzen’ resp. ‘gehen’ vertaald terwijl S. Schmidt een expressief synoniem prefereert, zoals ‘hocken’ resp. ‘schleichen’. Niet

alleen bij de veelgebruikte woorden maar ook bij andere willekeurige woorden vinden we deze strategie terug, bijv. Ndl. ‘monteur’ – Dt.1 ‘Monteur’ – Dt.2 ‘Mechaniker’; Ndl. ‘gebaren’ – Dt.1 ‘Gebärden’ – Dt.2 ‘Gesten’; Ndl. ‘nest’ – Dt.1 ‘Nest’ – Dt.2 ‘Wurf’. Verkleinwoorden in het Duits zijn minder gebruikelijk dan in het Nederlands, maar ze zijn natuurlijk niet fout. Er is dus sprake van ‘fakultative Transposition’ bij de vertaling van diminutieven, omdat Oehlke deze vaker als diminutief in het Duits weergeeft terwijl S. Schmidt dit niet doet. Naast de ‘fakultative Transposition’ bestaat er ook de ‘obligatorische Transposition’, waar van de vorm uit de brontaal moet afgeweken worden. Als dit niet gebeurt, hebben we te maken met faux amis. Bij bijv. ‘geschikt’ had Oehlke moeten afwijken van deze Nederlandse vorm, wat ze echter niet deed.

Bij de woordgroepen handhaaft Oehlke haar letterlijke vertaalstrategie, in tegenstelling tot S. Schmidt. Dit om te corrigeren, om te verduitsen (bijv. ook door Duitse spreekwoorden in te voegen), om te verkorten (bijv. door de Duitse norm met betrekking tot samenstellingen te benutten) en om de betekenis van de Nederlandse woordgroep aan te passen aan het (kinder)publiek of om de woordgroep te verduidelijken.

Op zinsniveau lijkt het geen twijfel dat Oehlke de zinsbouw van het origineel zoveel mogelijk respecteert. Als Oehlke twee zinnen uit het Nederlands verbindt in haar vertaling krijgen de zinsdelen dezelfde plaats in de complexe zin, wat niet het geval is bij S. Schmidt. S. Schmidt verandert bovendien vaak de zinsbouw binnen éénzelfde zin. De reden is opnieuw ‘verduitsen’: de asyndetische nevenschikking komt aan bod, de typisch Nederlandse ‘Subjekteröffnung’ wordt regelmatig vervangen zoals dit ook het geval is met de ‘Partizipialkonstruktion’ en de typische tangconstructie wordt meer aangewend in de hervertaling.

Al deze bevindingen leiden ertoe opnieuw te stellen dat de hervertaalhypothesen niet van toepassing zijn op de Duitse (her)vertalingen van Minoes.

3.3.5. Hoe ging de hervertaler met de eerste vertaling om?

Verschillende onderzochte aspecten tonen dat de hervertaler weet had van de eerste vertaling van Oehlke. S. Schmidt zelf geeft echter aan de vertaling van Oehlke niet gelezen te hebben, tot enkele jaren na het verschijnen van haar eigen *Die geheimnisvolle Minusch* (zie bijlage 1). Elementen die zonder deze kennis zouden aantonen dat S. Schmidt wel Oehlke’s vertaling las, zijn bijv. de persoons- en diernamen. De verklaring hiervoor werd al aangegeven (cf. supra §3.3.1.1.): Oetinger Verlag nam alle namen uit Oehlke’s vertaling over. Hetzelfde zal naar

alle waarschijnlijkheid gelden voor het fictieve stadje 'Killendoorn' dat 'Killstadt' werd in de (her)vertaling en de naam van de krant 'Killstädter Kurier'.

Een verbazend feit vinden we bij het vertalen van de woordspelingen. De kans dat S. Schmidt de humor uit de volgende al aangehaalde woordspeling toevallig op dezelfde manier teruggaf zoals Oehlke dat deed voor haar, is immers erg klein, vgl.:

Ndl. "“En uw moeder?” ‘Mijn moeder was grijsgestreept.’ ‘Pardon?’ De dokter keek haar aan over zijn brilleglazen. ‘Ze was grijsgestreept. Ze leeft niet meer. Ze is **overreden.**’ ‘**Overleden,**’ mompelde de dokter en hij schreef het op: Moeder Overleden. ‘**Niet overleden, overReden,**’ zei Minoes. ‘Wat vreselijk,’ zei de dokter. ‘Ja, ze werd verblind door de koplampen. Van een truck met oplegger, maar het is al lang geleden.’” (Schmidt 1980:74)

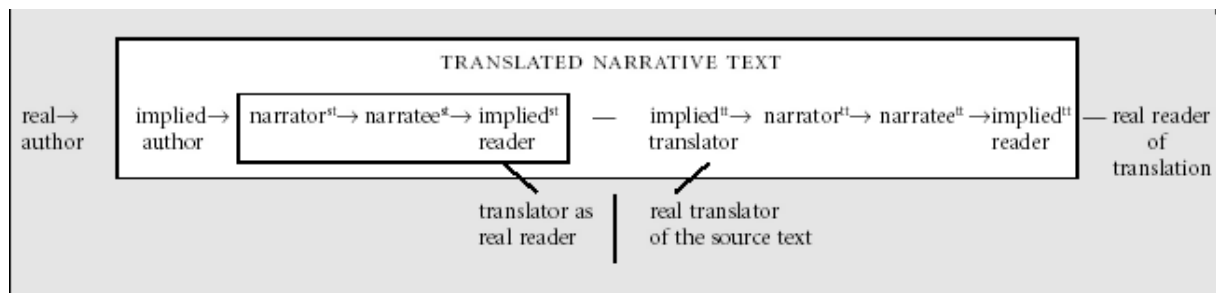
Dt.1 "“Und Ihre Mutter?” “Meine Mutter war graugestreift.” “Wie bitte?” Der Arzt schaute sie über seine Brillengläser hinweg an. “Sie war graugestreift. Sie lebt nicht mehr. Sie ist **unter die Räder gekommen.**” “Wie schrecklich”, sagte der Arzt. “**Hat sie getrunken?**” “Nein. Wieso? Aber es war schrecklich. Die Scheinwerfer von einem Lastwagen mit Anhänger blendeten sie, und sie kam drunter. Aber das ist schon lange her.“ „Mutter tot“, sagte der Arzt.“ (Oehlke 1971:76)

Dt.2 "„Und Ihre Mutter?“ „Meine Mutter war grau gestreift.“ „Wie bitte?“ Der Arzt starrte sie über seine Brillengläser hinweg an. „Sie war grau gestreift. Sie lebt nicht mehr. Sie ist **unter die Räder gekommen.**“ „Wie schrecklich“, sagte der Arzt. „**Hat sie getrunken?**“ „Nein, wieso? Sie wurde von den Scheinwerfern geblindet. Von einem Lastzug, aber das ist schon lange her.“ „Mutter tot“, murmelte der Arzt.“ (Schmidt 2006:98)

S. Schmidt zelf geeft aan dat het inderdaad toeval is dat zij en Oehlke op dezelfde manier de humor in de tekst vertaalden (zie bijlage 2).

Bij andere aspecten, zoals de historische gebeurtenissen waarover de Schoolkat nu en dan bericht, zagen we dat S. Schmidt voor andere feiten uit de geschiedenis koos dan Oehlke. De vertaalaanpak van S. Schmidt is een heel andere dan die van Oehlke. Als we van de hervertaalster zelf niet wisten dat ze de vertaling van Oehlke niet las voor haar vertaalwerk van *Minoes*, dan zouden we er bijna van overtuigd geweest zijn dat ze bewust omging met Oehlke's *Die geheimnisvolle Minusch*. De net aangehaalde woordspeling geeft daar de grootste aanleiding toe.

Het lijkt erop dat S. Schmidt zich van Oehlke wilde onderscheiden. Ze las haar vertaling niet en nam deze helemaal niet als 'basis' voor haar eigen hervertaalwerk. Zoals aangetoond in §2.2.2. (O'Sullivan 2003:201) doorloopt een hervertaler dezelfde stappen in het hervertaalproces als een vertaler tijdens het vertaalproces.

Schema 4: Het vertaalmodel van O'Sullivan (2003:201)

De taak van de (her)vertaler evolueert van 'real reader' naar 'real translator'. In §2.2.2. werd geponereerd dat de subjectiviteit bij het hervertaalwerk verdubbelt, omdat de hervertaler bovenop het origineel ook met eerdere vertalingen geconfronteerd wordt. Hoe interpreteert hij/zij deze? Vindt hij/zij dat de eerste vertaler goed werk leverde of heeft hij/zij totaal verschillende principes en ideeën omtrent vertaalwerk? In het geval van de hervertaling van *Minoes* is deze dubbele subjectiviteit niet aan de orde, omdat S. Schmidt de vertaling van Oehlke naar eigen zeggen links liet liggen (zie bijlage 1). Dit zou betekenen dat de fouten die werden verbeterd en de moderniserende elementen die werden aanbracht niet gebeurden in reactie op de eerste vertaling van Oehlke. S. Schmidt vertaalde volgens haar eigen inzichten. S. Schmidt had volledig dezelfde opdracht als Oehlke, niets meer en niets minder. Dezelfde 'hoeveelheid' subjectiviteit is aan de orde. De uitgeverij Oetinger Verlag kruipt wel een beetje in de figuur van William Barrington-Coupe (cf. §2.2.2.) en zorgde ervoor dat de namen uit Oehlke's vertaling werden overgenomen. Heeft dit als reden dat de namen eenvoudigweg niet beter vertaald kunnen worden of dat men geen verwarring wil zaaien omdat in de film ook deze namen uit Oehlke's vertaling aan de orde waren? Het is waarschijnlijker dat deze laatste reden van doorslaggevend belang was.

3.3.6. Welk soort hervertaling? (Rodriguez 1990)

Ten slotte wil ik de hervertaling nog kort situeren. Als we opnieuw de typologie van Rodriguez (1990) bekijken, kunnen we S. Schmidt gelijkstellen aan de 'handelaar'. De voorgaande soort hervertaler was de 'gymnast', wat S. Schmidt in feite ook is. Maar S. Schmidt stelt het doelpubliek nog centraler, doordat zij inderdaad vele zaken 'verduist', zoals duidelijk is uit het voorgaande onderzoek, maar tegelijk trouw blijft aan het origineel. De volgende soort hervertaler is de 'dief'. Dit predikaat is niet van toepassing op S. Schmidt omdat ze het origineel niet in die mate aanpast aan het doelpubliek dat de inhoud van de tekst

dermate verandert dat het een andere tekst wordt. Telkens opnieuw onderhandelt S. Schmidt tussen de twee polen 'auteur' en 'lezers' ('lecteurs'), om tot een trouwe maar Duitse vertaling te komen.

S. Schmidt is een 'handelaar' omdat ze niet aan de Nederlandse woordvorm vasthoudt maar dezelfde tekstbetekenis overbrengt door een kleurrijker woord (bijv. 'zitten' niet altijd als 'sitzen' vertalen, maar als 'hocken') te gebruiken. Ze weegt de betekenis af ten opzichte van de 'Duitsheid' van haar vertaling. Als er een evenwicht is, is haar doel bereikt. Niets uit het verhaal wordt anders overgebracht doordat ze 'verduits't, d.i. Duitse uitdrukkingen invoegen waar het kan, 'Abtönungspartikeln' toevoegen, diminutiefvormen weglaten, samenstellingen gebruiken, 'Funktionsverbgefüge' en andere woordgroepen verkorten tot één woord, asyndetische nevenschikkingen gebruiken, 'Subjekteröffnung' toepassen, de Duitse 'Satzklammer' toepassen, enz. Kortom, de hervertaling is trouw aan het origineel en tegelijkertijd aan het doelpubliek.

4. BESLUIT

De voorkeur van Oehlke om letterlijk te vertalen en zo veel mogelijk vast te houden aan het Nederlandse origineel in alle opzichten lijkt geen twijfel. Met betrekking tot namen kwamen weliswaar geen opmerkelijke resultaten aan het licht in de vergelijking tussen vertaling en hervertaling, maar dat blijkt een gevolg te zijn van de beslissing van het Oetinger Verlag om de namen uit de eerste vertaling over te nemen in de hervertaling. Enkel het invoegen van de naam ‘Herr Jansen’ vormde de start van een grote lading bewijs dat Oehlke vasthoudt aan het origineel en dat S. Schmidt vrijer ‘durft’ vertalen waar zij het nodig acht. In het onderzoek van realia stootten we op bijkomende feiten die de voorkeur van Oehlke voor letterlijke vertalingen duidelijk aantonen, in tegenstelling tot de hervertaling door S. Schmidt. Waar Oehlke zo dicht mogelijk aanleunt bij het origineel, kiest S. Schmidt voor veralgemenende vertalingen, bijv. bij de vertaling van ‘Groenmarkt’, ‘gulden’, ‘puntjes’, enz. S. Schmidt vertaalt onder meer ‘theevisite’ door ‘Kaffeeklatsch’, in tegenstelling tot Oehlke’s ‘Teebesuch’. Dit is tegelijk één van de voorbeelden in dit onderzoek die de traditionele hervertaalhypotheses weerleggen. Logischerwijs worden letterlijke vertalingen geconfronteerd met heel wat talige obstakels, bijv. bij het vertalen van uitdrukkingen en woordspelingen. Een foute vertaling komt tot stand, die in de meeste gevallen in S. Schmidts hervertaling rechtgezet wordt. Bij de vormelijke elementen vonden we dat de illustraties een struikelblok konden vormen voor de Duitse lezertjes, omdat de Nederlandse opschriften erin onaangetast bleven. De typografische opstelling van de tekst bleef bij Oehlke meestal bewaard. Weglatingen en toevoegingen vonden we het meest terug in de hervertaling van S. Schmidt. Dat verbaast niet, aangezien Oehlke kennelijk weigerachtig staat ten opzichte van zulke zaken. S. Schmidt opteert voor een vlotte, Duits klinkende en duidelijke vertaling. Als daar meer woorden voor nodig zijn of woorden geschrapt moeten worden, gebeurt dat ook. Uit een vergelijking tussen de vertaling en de hervertaling blijkt dat de redenen voor een andere woordkeuze vaak modernisering en correctie zijn.

Gestaag groeide tijdens het empirische onderzoek het bewijsmateriaal dat de hervertaalhypotheses niet van toepassing zijn op de hervertaling van *Minoes* van S. Schmidt. Aan de hand van talrijke voorbeelden die aantonen dat Oehlke op woord-, woordgroep- en zinsniveau zo dicht mogelijk de vorm van de Nederlandse woorden / woordgroepen / zinnen volgt, werd duidelijk dat de hervertaling in het geval van de Duitse versie van *Minoes* duidelijk geen ‘retour au texte-source’ (Gambier 1994:414) is. Een ‘retour’ is op zich niet nodig, want Oehlke wek niet af van het origineel. De hervertaalhypotheses die als eerste door Berman

(1990) verkondigd werden, staan daarmee opnieuw ter discussie en kunnen duidelijk niet veralgemeend worden. De onderzoekstraditie rond hervertalen heeft een lange weg voor de boeg, want nergens is een allesomvattende theorie te vinden die met de nodige zin voor nuancering breed toepasbaar is.

De resultaten uit het empirische onderzoek dienden niet alleen het antwoord op de vraag of de hervertaalhypotheses kloppen. Ze boden ook een antwoord op de vraag hoe S. Schmidt met de vertaling van Oehlke omgegaan is. Onder andere het feit dat S. Schmidt koos voor andere historische gebeurtenissen illustreert dat S. Schmidt Oehlke's vertaling niet als basis nam. Aanvankelijk leek het ondenkbaar dat S. Schmidt geen oog had voor Oehlke's vertaling, omdat onder meer alle namen op dezelfde manier vertaald worden en zelfs ook een streepje humor in het verhaal op dezelfde manier vertaald wordt. S. Schmidt beweert echter geen kennis te hebben gehad van de vertaling van Oehlke, terwijl we hebben vastgesteld dat de namen door de uitgeverij van de hervertaling uit de eerste vertaling van Oehlke werden overgenomen. Blijft bij hervertalers altijd de drang naar het zich onderscheiden van de vorige vertalingen en de wil naar het schrijven van de beste vertaling bestaan? Baker & Saldanha schrijven:

“By contrast with the linear progression model that informs the retranslation hypothesis put forward by Berman and others, later research on translation portrays it as a field marked by a constant struggle between individuals and institutions for the control and production of new interpretations. Venuti maintains that retranslating undertaken with the awareness of a pre-existing translation ‘justify themselves by establishing their difference from one or more previous versions’ (2003:25).” (Baker & Saldanha 2009:235)

Ten slotte werd kort besproken welke soort hervertaling we bestudeerd hebben, met de typologie van Rodriguez (1990). De hervertaling van *Minoes* is er één waar S. Schmidt in de eerste plaats optreedt als ‘handelaar’: het doelpubliek is belangrijker dan het letterlijk vertalen van het origineel. Ze gaat niet zo ver dat ze een ‘dief’ wordt, wat ook Oittinen belangrijk acht:

“The translator owes loyalty to the author, according to Oittinen, not to the source text. She considers that the translator has been loyal to the author of the source text, if readers accept and enjoy the translation. She thus reduces the possible functions of children’s literature to a single one: the target text – in whatever form – must appeal to readers.” (O’Sullivan 2005:78-79)

Het gaat niet om het behoud van de originele tekst, het gaat er voor Oittinen om een vertaling te schrijven die het doelpubliek aanspreekt. Daarom houden we het in het geval van S. Schmidt bij ‘handelaar’, omdat zij in het algemeen trouw blijft aan Annie M.G. Schmidt en haar *Minoes*.

5. BIBLIOGRAFIE

▪ *Primaire Literatuur:*

SCHMIDT A.M.G. (1980), *Minoes*, Amsterdam, Querido (zevende druk).

SCHMIDT A.M.G. (2006), *Die geheimnisvolle Minusch*, vertaling door S. SCHMIDT, München, Deutscher Taschenbuch Verlag (zweite Auflage).

SCHMIDT A.M.G. (1971), *Die geheimnisvolle Minusch*, vertaling door R. OEHLKE, Hamburg, Verlag Friedrich Oetinger.

▪ *Secundaire Literatuur:*

BAKER M. & SALDANHA G. (eds.) (2009) *The Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, London & New York (Second edition).

BEKKERING H. et al. (1990), *De hele Bibelebontse berg. De geschiedenis van het kinderboek in Nederland & Vlaanderen van de Middeleeuwen tot heden*, Amsterdam, EM. Querido's Uitgeverij.

BENSIMON P. (1990), "Présentation", *Palimpsestes* n° 4: 'Retraduire', p. IX-XIII.

BERMAN A., (1990), "La retraduction comme espace de la traduction", *Palimpsestes* n° 4: 'Retraduire', p. 1-8.

BRECHENMACHER J.K. (1847), *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Familiennamen*, Limburg a.d. Lahn, Starke Verlag.

CANZLER F. (1830), *Die deutschen Vornamen und Zunamen etymologisch abgeleitet und erklärt*, Hamburg.

CHATMAN S. (1978), *Story and Discourse: Narrative Structure in Fiction and Film*, Ithaca, Cornell University Press.

DELABASTITA D. (1996), "Introduction.", *The Translator* n° 2: 'Wordplay and translation', p.127-139.

DEPAEPE M. et al. (2009), *Paradoxen van pedagogisering. Handboek pedagogische historiografie*, Leuven, Acco.

DE SAUSSURE F. (2001 [1916]), *Cours de linguistique générale*, Paris, Payot.

DROSDOWSKI G. (1968), *Lexikon der Vornamen: Herkunft, Bedeutung und Gebrauch von mehr als 3000 Vornamen*, Mannheim, Bibliographisches Institut.

DUDENREDAKTION (2007), *Deutsches Universalwörterbuch*, Mannheim, Dudenverlag.

DUDENREDAKTION (2007), *Deutsches Universalwörterbuch*, cd-rom, Mannheim, Dudenverlag.

- EICKHOFF ET AL. (2007), *Duden. Das Synonymwörterbuch. Ein Wörterbuch sinnverwandter Wörter*, Mannheim, Dudenverlag.
- GAMBIER Y. (1994), “La Retraduction, retour et détour”, *Meta*, vol. 39, n° 3, p. 413–417.
- GHEQUIERE R. (2006), “Why Does Children’s Literature Need Translation?”. In: VAN COILLIE J. & VERSCHUEREN W.P. (eds.), *Children’s Literature in Translation*, Manchester, St. Jerome Publishing, p. 19-33.
- GELDERBLOM O. et al. (2004) “De tien rijkste Nederlanders”, *Historische Nieuwsblad*, n°9, http://www.historischnieuwsblad.nl/00/hn/nl/162/artikel/6586/De_tien_rijkste_Nederlanders.html
- GONZÁLEZ CASCALLANA B. (2006), “Translating Cultural Intertextuality in Children’s Literature”. In: VAN COILLIE J. & VERSCHUEREN W.P. (eds.), *Children’s Literature in Translation*, Manchester, St. Jerome Publishing, p.97-110.
- GOTTSCHALD M. (2006), *Deutsche Namenkunde*, Berlin, Walter de Gruyter.
- GRIT D. (2004), “De vertaling van realia”. In: NAAIJKENS T. et al. (eds.), *Denken over vertalen. Tekstboek vertaalwetenschap*, Uitgeverij Vantilt, Nijmegen, p. 279-286.
- HENTSCHEL E. & WEYDT H. (2003), *Handbuch der deutschen Grammatik*, Berlin, Walter de Gruyter.
- INGOLD F. P. (2007), “Jede Neuübersetzung ist eine Nachübersetzung”, *Neue Zürcher Zeitung*, http://www.nzz.ch/nachrichten/kultur/medien/jede_neueubersetzung_ist_eine_nachuebersetzung_1.562028.html
- JIANZHONG X. (2003), “Retranslation: Necessary or Unnecessary”. *Babel*, vol. 49, n° 3, p. 193–202.
- JOOSEN V. & VLOEBERGHES K. (2008), *Uitgelezen Jeugdliteratuur. Ontmoetingen tussen traditie en vernieuwing*, Leuven, LannooCampus/Biblion.
- KREJČOVA E. (2007), *Produktive Wortbildungsmittel in den Schlagzeilen der heutigen Presse*, Brno, http://is.muni.cz/th/145426/ff_b/Bakalarska_prace.pdf.
- KUNZE K. (2000), *Dtv-Atlas Namenkunde. Vor- & Familiennamen : Vor- und Familiennamen im deutschen Sprachgebiet*, München, Deutscher Taschenbuch Verlag.
- LANGE K.P. (1993), *Fehlergrammatik Niederländisch – Deutsch*, Coutinho, Bussum.
- LATHEY G. (2006), “The Translator Revealed. Didacticism, Cultural Mediation and Visions of the Child Reader in Translator’s Prefaces”. In: VAN COILLIE J. & VERSCHUEREN W.P. (eds.), *Children’s Literature in Translation* Manchester, St. Jerome Publishing, p. 1-18.

- LINDERS J. (1991), *Doe nooit wat je moeder zegt. Annie M.G. Schmidt – de geschiedenis van haar schrijverschap*, Amsterdam, Querido.
- LODDER H.G. (2004), *Basisgrammatica Duits*, Coutinho, Bussum.
- O’CONNELL E. (2006), “Translating for Children”. In: LATHEY, E. (ed.), *The Translation of Children’s Literature. A Reader*, Clevedon [etc.] : Multilingual Matters.
- OITTINEN R. (2000), *Translating for Children*, New York, Garland Publishing, Inc.
- OITTINEN R. (2006), “No Innocent Act. On the Ethics of Translating for Children”. In: VAN COILLIE J. & VERSCHUEREN W.P. (eds.), *Children’s Literature in Translation*, Manchester, St. Jerome Publishing, p. 35-45.
- O’SULLIVAN E. (2005), *Comparative Children’s Literature*, Londen/New York, Routledge.
- O’SULLIVAN E. (2000), *Kinderliterarische Komparatistik*, Heidelberg, Universitätsverlag C. Winter.
- O’SULLIVAN E. (2003), “Narratology meets translation studies, or, the voice of the translator in children's literature. ” *Meta: Translator’s Journal*, vol.48, n°1, p. 197–207.
- PASCUA-FEBLES I. (2006), “Translating Cultural References. The Language of Young People in Literary Texts”. In: VAN COILLIE J. & VERSCHUEREN W.P. (eds.), *Children’s Literature in Translation*, Manchester, St. Jerome Publishing, p.111-121.
- REISS, K. (1971), *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik. Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen*, München, Hueber.
- REISS, K. & VERMEER, H. (1984), *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*, Tübingen, Niemeyer.
- RODRIGUEZ L. (1990), “Sous le signe de Mercure, la retraduction”, *Palimpsestes*, n°4: ‘Retraduire’, p. 63-79.
- SCHREIBER M. (1992), “Stilistische Probleme der niederländisch-deutschen Übersetzung”, *Linguistica Antverpiensia*, XXVI, p. 103-126.
- SEIBICKE W. (1996), *Historisches deutsches Vornamenbuch*, Berlin, Walter de Gruyter.
- SIN-WAI C. (1994), “Form and Spirit in Poetry Translation.”, *The Humanities Bulletin* n° 3, p. 100-111, sunzi1.lib.hku.hk/hkjo/view/8/800063.pdf.
- SKIBINSKA E. (2007), “La retraduction, manifestation de la subjectivité du traducteur”, *Doletiana. Revista de traducció, literatura i arts*, n° 1, p. 1-10, <http://ddd.uab.cat/record/51135>
- STOLT B. (2006), “How Emil Becomes Michel: On the Translation of Children’s Books”. In: LATHEY, E. (ed.), *The Translation of Children’s Literature. A Reader*, Clevedon [etc.]: Multilingual Matters, p. 67-83.

- STOLZE R. (2003), “Translating for Children – World View or Pedagogics?”, *Meta: Translator’s Journal*, vol. 48, n° 1-2, p. 208-221.
- VAN COILLIE J. (2006), “Character Names in Translation. A Functional Approach”. In: VAN COILLIE J. & VERSCHUEREN W.P. (eds.), *Children’s Literature in Translation*, Manchester, St. Jerome Publishing, p. 123-139.
- VAN COILLIE J. & VERSCHUEREN W.P. (eds.) (2006), *Children’s Literature in Translation*, Manchester, St. Jerome Publishing, p. v-ix.
- VAN UFFELEN, H. (1993), *Bibliographie der niederländischen Kinder- und Jugendliteratur in deutscher Übersetzung 1830 – 1990*, Niederlande-Studien Bd.8, LIT Münster.
- VAN VAERENBERGH L. (1993), “Niederländisch-Deutsch: Falsche Freunde und andere Interferenzen”, *Linguistica Antverpiensia*, XXVII, p. 241-254.
- VOGEL H. (2000), *Wacht maar tot ik dood ben. Annie M.G. Schmidt: haar leven en werk voor theater, radio en tv*, bew. Hans Van den Bergh, Amsterdam, Theater Instituut Nederland; Strenght’s Boeken.
- ZABALBEASCOA P. (2005) “Humor and translation – an interdisciplinary”, *Humor* n° 18, p.185-207.

▪ *Internetbronnen:*

- <http://www.anneprovoost.com/German/DEMain-v00.htm>, geraadpleegd op 7 juli 2010.
- <http://www.annie-mg.com/default.asp?path=xy3mky3s>, geraadpleegd op 7 juli 2010.
- <http://www.ellemeet.info/site/home/>, geraadpleegd op 15 juli 2010.
- <http://eten-en-drinken.infonu.nl/diversen/32000-haring-happen-is-typisch-nederlands.html>, geraadpleegd op 24 mei 2010.
- <http://www.koxkollum.nl/mythologie/mythh10>, geraadpleegd op 15 juli 2010.
- <http://nl.wikipedia.org/wiki/Sprits>, geraadpleegd op 24 mei 2010.
- <http://www.stahlwerk9.de/>, geraadpleegd op 14 juli 2010.
- <http://www.uebersetzung-schmidt.de/>, geraadpleegd op 7 juli 2010.
- <http://www.uebersetzungswissenschaft.de/theorie-skopos.htm>, geraadpleegd op 14 mei 2010.
- Van Dale Groot woordenboek online: <http://athena.ugent.be>.
- Van Dale Groot woordenboek online: <http://athena.ugent.be>.
- Van Dale Nederlands – Duits online: <http://athena.ugent.be>.
- Van Dale Duits – Nederlands online: <http://athena.ugent.be>.

6. BIJLAGEN

Bijlage 1

□ fien lingier
To t.schmidt@umail.leidenuniv.nl

From: fien lingier (fienlingier@hotmail.com)
Sent: Saturday, July 10, 2010 2:05:20 PM
To: t.schmidt@umail.leidenuniv.nl

Hallo Frau Schmidt,

jetzt habe ich alle Fragen die ich Ihnen gerne stellen möchte mal aufgeschrieben.

1. Ich würde sehr gerne einige biografische Sachen wissen, zum Beispiel was Sie studiert haben, Geburtsdatum, wo Sie geboren sind, wo Sie jetzt wohnen, Muttersprache, ...
2. Dann wollte ich auch gerne wissen, was Sie so alles übersetzen. Ist das am meisten Kinderliteratur? Sind Sie vertraut mit der Literatur von Annie MG Schmidt?
3. Das Buch 'die geheimnisvolle Minusch' gab es schon, übersetzt von Rosel Oehlke. Was war der Grund um diese Arbeit von Annie MG Schmidt erneut zu übersetzen?
4. Haben Sie die Übersetzung von Oehlke gelesen? Haben Sie vielleicht bestimmte Sachen daraus verwendet? Dann denke ich so an Namen z.B. oder die Übersetzung von bestimmten Sachen, wie Wortspiele, z.B. hier:

*„„Und Ihre Mutter?“ „Meine Mutter war grau gestreift.“ „Wie bitte?“ Der Arzt starrte sie über seine Brillengläser hinweg an. „Sie war grau gestreift. Sie lebt nicht mehr. Sie ist **unter die Räder gekommen**.“ „Wie schrecklich“, sagte der Arzt. „**Hat sie getrunken?**“ „Nein, wieso? Sie wurde von den Scheinwerfern geblendet. Von einem Lastzug, aber das ist schon lange her.“ „Mutter tot“, murmelte der Arzt.“ (p.98)*

Alle Namen sind auch dieselbe wie Oehlke, außer 'Mevrouw en Meneer Van Dam'. Rosel Oehlke hat das übersetzt wie 'Frau und Herr Damm' und Sie wie 'Frau und Herr van Damm'. Aber ist 'van' bekannt auf Deutsch? Und noch einen Namen, wovon ich nicht weiß was er bedeutet ist 'Ellenmaß'. Bedeutet das etwas oder gar nicht? Und Killstadt?

Auch der Chef von Tibbe bekommt einen Namen von Ihnen: Herr Jansen. Warum machen Sie das? Ist das weil 'Wiedersehen, Chef' nicht höflich ist und 'Auf Wiedersehen, Herr Jansen' schon?

5. Noch eine andere Frage ist warum der Titel 'die geheimnisvolle Minusch' ist und nicht nur 'Minusch', wie auf Niederländisch?

Ich hoffe, dass Sie mir helfen können. Ich bin jetzt schon sehr froh, dass Sie sich diese Fragen mal ansehen wollen.

Mit freundlichen Grüßen,
Fien Lingier

□ Silke Schmidt [Add to contacts](#)
To 'fien lingier'

From: **Silke Schmidt** (t.schmidt@umail.leidenuniv.nl)
Sent: Sunday, July 18, 2010 12:41:18 PM
To: 'fien lingier' (fienlingier@hotmail.com)

Hallo Fien,

hier die Antworten auf deine Fragen:

1. geboren und aufgewachsen in der Nähe von Düsseldorf (Deutschland), Muttersprache Deutsch, jetziger Wohnort Leiden (Niederlande); Studium der Romanistik, Pädagogik und Sportwissenschaften
2. was ich alles übersetzt habe, kannst du meiner Website entnehmen, link s.unten. Momentan übersetzte ich gerade ein Sachbuch aus dem Englischen; Literatur von Annie M.G.Schmidt ist mir vertraut.
3. Anlässlich des Films "Minoes", der auch in Deutschland lief, wollte der Oetinger Verlag "Die geheimnisvolle Minusch" neu auflegen. Da man die alte Übersetzung zu steif und angestaubt fand, bat man mich, eine Neuübersetzung anzufertigen.
4. Nein, die Übersetzung von Rosel Oehlke habe ich erst Jahre später, als meine Übersetzung längst erschienen war, gelesen.
5. Die Namen hat der Verlag aus der alten Übersetzung übernommen. "Jansen" habe ich hinzugefügt, da "Herr" allein im Deutschen nicht reicht und "Chef" in der Tat ziemlich salopp klingt. "Ellenmaß" bedeutet "sowohl Maß als Maßstab mit Elleneinteilung". "Van" ist übrigens auch Bestandteil deutscher Namen.
6. Ich nehme an, dass der Verlag aus verkaufsstrategischen Gründen "geheimnisvoll" in den Titel eingebaut hat; wirkt halt Spannung versprechend auf den Leser.

Ich hoffe, ich konnte dir mit meinen Antworten helfen. Dir alles Gute für deine Arbeit und zum Abschluss noch eine Bitte meinerseits: Könntest du mir vielleicht deine Arbeit zukommen lassen, sie würde mich wirklich interessieren!

Für heute IG, Silke

Bijlage 2

□ fien lingier
To t.schmidt@umail.leidenuniv.nl

From: **fien lingier** (fienlingier@hotmail.com)
Sent: Tuesday, August 03, 2010 2:37:51 PM
To: t.schmidt@umail.leidenuniv.nl

Hallo Frau Schmidt,

Danke schön für die Antworten. Jetzt habe ich noch eine Frage. Am Freitag muss ich diese Arbeit einreichen, also ich hoffe, dass du diese Frage auch noch beantworten kannst!

Ich weiß jetzt warum die Namen in deiner Neuübersetzung dieselbe sind, aber dann gibt es noch etwas. Es handelt sich um diese Sätze:

Ndl. “En uw moeder?” ‘Mijn moeder was grijsgestreept.’ ‘Pardon?’ De dokter keek haar aan over zijn brilleglazen. ‘Ze was grijsgestreept. Ze leeft niet meer. Ze is **overreden.**’ ‘**Overleden,**’ mompelde de dokter en hij schreef het op: Moeder Overleden. ‘**Niet overleden, overReden,**’ zei Minoes. ‘Wat vreselijk,’ zei de dokter. ‘Ja, ze werd verblind door de koplampen. Van een truck met oplegger, maar het is al lang geleden.’” (Schmidt 1980:74)

Dt.1 “”Und Ihre Mutter?” “Meine Mutter war graugestreeft.” “Wie bitte?” Der Arzt schaute sie über seine Brillengläser hinweg an. “Sie war graugestreeft. Sie lebt nicht mehr. Sie ist **unter die Räder gekommen.**” “Wie schrecklich”, sagte der Arzt. “**Hat sie getrunken?**” “Nein. Wieso? Aber es war schrecklich. Die Scheinwerfer von einem Lastwagen mit Anhänger blendeten sie, und sie kam drunter. Aber das ist schon lange her.“ „Mutter tot“, sagte der Arzt.“ (Oehlke 1971:76)

Dt.2 “„Und Ihre Mutter?“ „Meine Mutter war grau gestreift.“ „Wie bitte?“ Der Arzt starrte sie über seine Brillengläser hinweg an. „Sie war grau gestreift. Sie lebt nicht mehr. Sie ist **unter die Räder gekommen.**“ „Wie schrecklich“, sagte der Arzt. „**Hat sie getrunken?**“ „Nein, wieso? Sie wurde von den Scheinwerfern geblendet. Von einem Lastzug, aber das ist schon lange her.“ „Mutter tot“, murmelte der Arzt.“ (Schmidt 2006:98)

Diese Sätze sind auch auf dieselbe Art und Weise übersetzt. Wie ist das möglich? Ist das vielleicht auch die Wahl des Verlags?

Schon vielen Dank für die Hilfe!

Liebe Grüße,

Fien Lingier

□ Silke Schmidt [Add to contacts](#)
To: 'fien lingier'

From: **Silke Schmidt** (t.schmidt@umail.leidenuniv.nl)

Sent: Tuesday, August 03, 2010 2:59:29 PM

To: 'fien lingier' (fienlingier@hotmail.com)

Hallo Fien,

also erst mal, nein, der Verlag hat nichts damit zu tun. Kann er auch gar nicht, da er das Original nicht kennt bzw. nicht versteht, also auch gar nicht weiß, dass an dieser Textstelle mit einem Wortspiel gearbeitet wurde.

Beim Übersetzen habe ich versucht, für das Wortspiel im Niederländischen einen Ersatz im Deutschen zu finden, da es sich nicht wörtlich übertragen lässt. Dabei kam ich zu dieser Lösung. Rosel Oehlke hatte anscheinend dieselbe Idee. Bietet sich im Deutschen auch an.

Dir gutes Gelingen beim Endspurt mit deiner Arbeit!

Liebe Grüße,

Silke